मधेश प्रदेश सरकार
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
जनकपुरधाम, नेपाल
फोन/फ्याक्स ०४१-५२२९१९
Email: statepcp2@gmail.com

मध्यमकालीन खर्च संरचना

(आ.व. २०८१।८२ - आ.व. २०८३।८४)

Mid-term Expenditure Framework

(FY 2024/25 – FY 2026/27)

मधेश प्रदेश सरकार
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
जनकपुरधाम, नेपाल
२०८१

मन्तव्य

उपलब्ध स्रोत र साधनलाई प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी प्रदेश सरकारको आवधिक योजनाले लिएको लक्ष्यलाई पुरा गर्न मध्यमकालिन खर्च संरचनाको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। वार्षिक बजेट र आवधिक योजना बीच तादाम्यता ल्याउने प्रमुख औजार मध्यमकालीन खर्च संरचना हो। अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्था ऐन, २०७४ मा तीनै उहको सरकारले मध्यमकालिन खर्च संरचनाको निर्माण गर्नुपर्ने तथा आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तिय उत्तरदायित्व ऐन २०७६ ले आवधिक योजनाको आधारमा तीन बर्षीय स्रोतको आंकलन सहितको मध्यमकालिन खर्चको संरचना निर्माण गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट बीच तालमेल ल्याई प्रादेशिक आवश्यकताको प्राथमिकिकरण गरी कार्यक्रम तथा बजेटको कार्यान्वयन गर्न सकेमा योजनाले लिएका लक्ष्य तथा नतिजाहरु प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसै तथ्यहरुलाई मध्यनजर गर्दै प्रदेश सरकारका विगतका कार्यक्रम र उपलब्धिहरुको समीक्षा विगतका वर्षमा भएको आम्दानी तथा खर्च चालु आर्थिक बर्षको समीक्षा र अगामी आर्थिक वर्षमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुन सक्ने विभिन अनुदानहरु, बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने राजस्व तथा आन्तरिक राजस्वको आधारमा उपलब्ध स्रोत तथा साधनहरुको अधिकतम परिचालन मार्फत लक्ष्य पुरा गर्न सहयोग गर्ने उद्देश्यले यो मध्यमकालिन खर्च संरचना २०८१/८२ देखि २०८३/८४ सम्मको लागि को तर्जुमा गरिएको हो। यो मध्यमकालिन खर्च संरचनाको निर्माण गर्दा मधेश प्रदेशको विकासका प्राथमिकताहरु र नेपाल सरकारले २०८७ सम्म दिगो विकासका लक्ष्यहरु पुरा गर्न गरेका प्रतिवद्धतालाई मध्यनजर राख्दै कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु स्रोत सँग तालमेल हुने गरी राखिएको छ।

चालु आर्थिक वर्षमा अर्थतन्त्रमा आएको संकुचनका कारण कतिपय कार्यक्रमहरु प्रभावित भएको भए पनि आगामी आर्थिक वर्षमा मध्यमकालिन खर्च संरचना प्रदेशको सन्तुलित विकासका अवधारणाहरु सम्वोधन गर्ने गरि तीन वर्षको स्रोत परिचालन तथा ती स्रोत परिचालनबाट प्रतप्त हुने नतिचा तथा सुचकहरुलाई प्रक्षेपित गरिएको छ ।यस संरचनामा कृषिको विकास, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटन, उद्योग, मर्यादित श्रम, तथा रोजगारीलाई प्रमुख प्राथमिकतामा राखिएको छ भने बजेटलाई दिगो विकास लक्षय मैत्री, लैंगिक मैत्री तथा जलवायु परिवर्तन मैत्री बनाउने प्रयास गरिएको छ। यस मध्यमकालिन खर्च संरचनाले प्रदेश सरकारको आगामी तिन आर्थिक वर्षको कार्यक्रमको लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्ने आशा एवम् विश्वास लिएको छ ।हरेक वर्ष आयोग मध्यमकालिन खर्च संरचना अत्यावाधिक गर्दै आएको छ। यस असल अभ्यासलाई आयोगले कार्यन्वयनको लागि प्राविधिक रुपमा आन्तरिकिकरण गर्दै प्रयासलाई थप परिणाममुखी बनाउन नेतृत्व गर्दैछ। अन्तमा योजना आयोगका सबै माननीय सदस्य ज्यूहरु, सदस्य सचिवज्यू लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीलाई यस काम गर्नु भएको मेहिनत र लगनशीलताको लागि विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

डा. सोहन प्रसाद साह
उपाध्यक्ष

विषय सूची

परिच्छेद१ .... १
परिचय १
१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ अवधारणा ३
१.३ उद्देश्य ३
१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको वैधानिक तथा कानूनी आधार ४
१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको संस्थागत व्यवस्था ५
१.५.१ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा निर्देशक समिति ५
१.५.२ प्रदेश बजेट तथा श्रोत समिति ५
१.५.३ प्रदेश मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति ६
१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया ६
१.६.१ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कुल बजेटको आकार तयारी ६
१.६.२ बजेट सिमा र मार्गदर्शन पठाउने ७
१.६.३ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट तयार गरी संसदमा पेश गर्ने ७
१.६.४ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट उपर छलफल ७
१.६.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा स्वीकृति तथा प्रकाशन ८
परिच्छेद २ .... ९
मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा समष्टिगत आर्थिक संरचना ९
२.१ पृष्ठभूमि ९
२.२ अवसर र सम्भावना १०
२.३ प्रमुख सवाल र चुनौतिहरु ११
२.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य १२
२.५ आवधिक योजना अवधिमा हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य १५
२.६ मध्यमकालीन आर्थिक खाका १७
२.७ मध्यमकालीन नतिजा खाका १८
२.८ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको बजेट खाका २०
२.८.१ श्रोत प्रक्षेपणका आधारहरु २०
२.८.२ आय अनुमान २१
२.८.३ त्रि-वर्षिय खर्च प्रक्षेपणः २६
२.८.३.१ गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धि दर र संरचना तथा आर्थिक वृद्धि दर २६
२.८.४ मध्यमकालीन खर्च संरचनाका लागि त्रि-बर्षिय खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण २९
परिच्छेद ३ .... ३३
३.१ प्राथमिकीकरणको आधारमा बाँडफाँट ३३
३.२ रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँट ३३
३.३ दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँड ३४

३.४ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा बाँडफाँट....................३६
३.५ जलवायु परिवर्तन बजेटको आधारमा बाँडफाँट....................३७
परिच्छेद ४....................३८
आर्थिक क्षेत्र....................३८
(अर्थ मन्त्रालय ,उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, श्रम तथा यातायात मन्त्रालय बिषयक्षेत्रहरू) ३८
४.१ अर्थ मन्त्रालय....................३८
४.१.१ पृष्ठभूमि....................३८
४.१.२ अर्थ क्षेत्रगत समस्या र चुनौती....................३८
४.२ उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय....................४२
४.२.१ पृष्ठभूमी....................४२
४.२.२ उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय बिषयक्षेत्रगत समस्या र चुनौति....................४२
४.३ वन तथा वातावरण मन्त्रालय....................४८
४.३.१पृष्ठभूमि....................४८
४.३.२ वन तथा वातावरण मन्त्रालयका समस्या र चुनौती....................४८
४.४ श्रम तथा यातायात मन्त्रालय....................५३
४.४.१ पृष्ठभूमि....................५३
४.४.२ श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू....................५३
४.५ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय....................५९
४.५.१ पृष्ठभूमि....................५९
४.५.२ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको सोच....................५९
परिच्छेद ५....................६७
सामाजिक क्षेत्र....................६७
(शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय, खेलकुद तथा समाज कल्यान मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय) ६७
५.१ शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय....................६७
५.१.१ पृष्ठभूमि....................६७
५.१.२ शिक्षा र संस्कृति क्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू....................६७
५.२ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय....................७३
५.२.१ पृष्ठभूमि....................७३
५.२.२ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू....................७३
५.३ खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय....................८५
५.३.१ पृष्ठभूमि....................८५
५.३.२ खेलकुद र समाज कल्याण क्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू....................८५
परिच्छेद ६....................९०
पूर्वाधार क्षेत्र....................९०

(भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, ऊर्जा, सिंचाई तथा खानेपानि मन्त्रालय) ९०
६.१ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय..९०
६.२ उर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय..११४
६.२.१ पृष्ठभूमि..११४
६.२.२ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्रका समस्या र चुनौति..........................११४
परिच्छेद ७..१२४
शासकीय तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र..१२४
७.१ प्रदेश सभा...१२४
७.१.१ पृष्ठभूमिः...१२४
७.१.२ प्रदेश सभाका समस्या तथा चुनौती..१२४
७.२ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय..१२७
७.२.१ पृष्ठभूमि...१२७
७.३ गृह, सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय..१३३
७.३.१ पृष्ठभूमि...१३३
७.३.२ गृह, सञ्चार तथा कानून बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती..............................१३३
७.४ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय...१३९
७.४.१ पृष्ठभूमि...१३९
७.४.२ मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती..................................१३९
७.५ प्रदेश लोक सेवा आयोग..१४३
७.५.१ पृष्ठभूमि...१४३
७.५.२ प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती.......................................१४३
७.६ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग...१४६
७.६.१ पृष्ठभूमि...१४६
७.६.२ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती...................................१४६
अनुसूची १...१५०
विगत तिन आ.व.को आयको विवरण..१५०
अनुसूची- २..१६२
आयोजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू...१६२
अनुसूची- ३..१७२
दिगो विकासका लागि निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्य र समेटिएका प्रमुख पक्ष......१७२
अनुसूची- ४...१७५
बजेट तथा कार्यक्रममा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको सांकेतिकरण................................१७५
अनुसूची-५..१८०
जलवायु परिवर्तन बजेट र यसको संकेत गर्ने तरिका...१८०

परिच्छेद १
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको पूर्ण कार्यान्वयन गर्दै समृद्धि र विकास प्रतिको जनआकांक्षालाई पूरा गर्न श्रोतको उच्चतम तथा दिगो प्रयोग र सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनु आवश्यक छ। सार्वजनिक श्रोतको समुचित विनियोजन तथा विनियोजित रकमको प्रभावकारी ढंगले उपयोग गर्नु सबै तहका सरकारहरुको पहिलो प्राथमिकताका विषयहरु हुन् । यसको लागि सार्वजनिक श्रोतको विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा सिमित श्रोत साधनलाई मध्यनजर गरी उत्पादन तथा पुर्वाधार निर्माणसँग जोडिएका क्षेत्रलाई आवश्यकताको दृष्टिले पहिलो तथा दोश्रो श्रेणीमा राखी क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा प्रयोग हुने गरी आदर्शतम प्रणालीको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ। साथै कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयका लागि श्रोतको सुनिश्चितताको गर्नु पनि अति आवश्यक हुन्छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई सार्वजनिक खर्चको व्यवस्थापनलाई उत्पादनमुखी, अनुशासित र प्रभावकारी बनाउने औजारको रुपमा लिने गरिएको छ । वित्तीय श्रोतको सीमितता भित्रैबाट नै समन्यायिक प्रणाली मार्फत प्रभावकारी वितरणको सुनिश्चितता खोज्दै समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई दिगो तथा भरपर्दो बनाउने उद्देश्यले विश्वका धेरै देशले यो मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसको माध्यमबाट संविधान तथा आवधिक योजनाले निर्धारित गरेका लक्ष्य तथा देशले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जाहेर गरेको दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्नमा समेत प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई लिइन्छ।

मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा खर्च संरचनामा समावेश हुने योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाको उद्देश्य, खर्चको पुष्ट्याईं, आगामी वर्ष र त्यसपछिका दुई वर्षमा प्राप्त हुने अनुमानित प्रतिफल तथा उपलब्धि समेत समावेश भएको हुनुपर्दछ। साथै मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सरकारले परिचालन गर्न सक्ने स्रोतसाधनको वैज्ञानिक ढङ्गले अनुमान गरी स्रोत र साधनलाई आवधिक योजनाको प्राथमिकताका क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँड गरी स्रोत साधनको प्रयोगको प्रभावकारिता बढाउनमा मद्दत गर्दछ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई पारदर्शी, अनुमानयोग्य, सहभागितामुलक र वैज्ञानिक बनाउने भएकाले यसलाई एउटा जीवन्त दस्तावेजको रूपमा लिने गरिएको छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजनाको उद्देश्य तथा सोको सम्भाव्यता अध्ययनका साथै योजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक बजेट छुट्याउनु अघि आवश्यकताको पुष्ट्याईंलाई समेटिनु पर्ने, प्रस्तावित योजना कार्यान्वयन हुने आर्थिक वर्ष र त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धि समेत राखिनु पर्ने व्यवस्था छ । यसका अतिरिक्त योजना

लागु गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण र सो रकम कुन कुन स्रोतबाट के कति ब्यहोर्ने र खर्च गरिएको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण समेत गरिएको हुनु पर्ने प्रावधान रहेको छ । साथै प्रस्तावित योजना/आयोजना/कार्यक्रमहरुको मध्यमकालीन अवधिको खर्चको रणनीति र त्यसको वार्षिक खर्चसँगको तादाम्यता, सञ्चालित योजना भए गत आर्थिक वर्षमा छुट्याइएको खर्च अनुसार उपलब्धी हासिल भए नभएको यथार्थ विवरण आदि निर्धारित ढाँचामा तयार गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था समेत रहेको छ ।

प्रदेशको सिमित श्रोत र साधनलाई प्रभावकारी रुपमा उपयोग गर्नका साथै प्रदेश सरकारले आफ्नो आवधिक योजनामा राखेका वृहत लक्ष्य र नीति कार्यान्वयनका साथै राष्ट्रिय लक्ष्यहरु र दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्ति सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्नका लागि पनि सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनु पूर्व शर्त भित्र पर्दछ । यिनै कतिपय कुराहरूलाई ध्यानमा राखि अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई वार्षिक बजेट र योजना तर्जुमा गर्दा मध्यमकालीन खर्च संरचना अनुरुप गरिनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको छ ।

प्रदेश सरकारको आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ५ को उपदफा (१) मा आगामी ३ आर्थिक वर्षको आम्दानी र खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नु पर्नेछ र यस्तो खर्च संरचना बनाउदा आवधिक विकास योजनालाई मार्गदर्शकको रूपमा लिनु पर्ने र उपदफा (२) बमोजिम मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजना वा कार्यक्रमको क्रियाकलापगत विवरण, प्रत्येक क्रियाकलापका प्रति ईकाइ लागत, सञ्चालनमा लाग्ने अनुमानित समय र सोबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल समेत खुलाई प्रत्येक योजना वा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्नु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।कानूनमा रहेको व्यवस्था अनुसार पनि सरकारी खर्चलाई समग्र आकार मानी आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका आधारमा बजेट छुट्याउने र बजेट खर्चको उपलब्धी, खर्चको पारदर्शीता, कार्यान्वयनको जिम्मेवारी बहन गर्ने निकायको जवाफदेहिता र सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु पर्ने हुन्छ। कानूनत: मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी एवम् स्वीकृति बिना बजेट र योजना कार्यान्वयन गर्न मिल्दैन।

नेपालको वर्तमान संविधान लागु भएपछि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आ-आफ्नो व्यवस्थापकीय संस्था (संसद, सभा वा परिषद्) मा वार्षिक अनुमान प्रस्तुत गर्दा त्यससँगै मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत तयार गरी प्रस्तुत गर्नुपर्ने व्यवस्था भए अनुरुप प्रदेश सरकारको दोस्रो आवधिक योजनाको अधार पत्रले लिएका सोच, उद्देश्य तथा प्राथमिकताको आधारमा यो मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई आधार लिईएको छ । प्रस्तुत तीन वर्षीय खर्च संरचनाको आगामी पहिलो आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को हकमा विनियोजन प्रस्तावको आधारमा र त्यस पछिका दुई आर्थिक वर्षको (आ.व.२०८२/८३–२०८३/८४) को हकमा आयोजना कार्यान्वयनको स्थिति, उपलब्ध साधन स्रोत र खर्च गर्ने

क्षमतालाई आधार मानी रकम अनुमान गरिएको छ ।यसैगरी प्रदेश मन्त्रालय तथा अन्तर्गत निकायले सञ्चालन गर्ने योजना/आयोजना/ कार्यक्रमका विभिन्न क्रियाकलापहरूको प्रति एकाई खर्च अनुमान गर्नुका साथै विभिन्न क्षेत्रमा आगामी तीन वर्षभित्र गरिने लगानीबाट प्राप्त हुने लक्षित प्रतिफल तथा नतिजा सूचकहरू प्रस्तुत हुने गरी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ ।

१.२ अवधारणा

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा औजारको रूपमा उपलव्ध साधन श्रोतको आंकलन गर्ने र उपलव्ध साधन श्रोतलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँड गर्दछ । यस अन्तर्गत आन्तरिक आय र बाह्य आयको आंकलन गरी समष्टिगत आर्थिक खाका तयार गरिन्छ । यसको आधारमा क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरूप विषयगत निकायहरूको नीति र कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न मध्यमकालीन खर्च अनुमान खाका तयार गरिन्छ।यो खाका तयार गर्दा बजेटको कार्यान्वयनबाट तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरिन्छ ।यसमा पहिलो वर्षको खर्च र श्रोत अनुमानको वार्षिक बजेटसँग तादात्मकता रहन्छ र बाँकी दुई आर्थिक वर्षको प्रक्षेपण गरिन्छ।पहिलो वर्ष बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिन्छ, जसमा पहिलो वर्षको प्रगति समीक्षा गरिन्छ भने बाँकी दुई आ.व.को विगतमा गरेको प्रक्षेपण अनुमानलाई परिमार्जन गरी एक वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिन्छ ।

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसावले प्रत्येक वर्षका लागि बजेट तयार पार्दा तीन वर्षको बजेट आंकलन गर्नु पर्ने हुन्छ । विकासको आवश्यकता, योजना कार्यान्वयनको अवस्था तथा राजस्व र बाह्य श्रोतको अनुमान समेतको आधारमा प्रत्येक वर्ष परिमार्जन गर्नु पर्ने हुन्छ । समग्रमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाले बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई बढी यथार्थपरक र बस्तुनिष्ठ बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ ।

१.३ उद्देश्य

यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य प्रदेशमा उपलव्ध स्रोत साधनलाई नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमबीच तालमेल गराई सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु हो । यसले सीमित वित्तीय श्रोत भित्रै प्राथमिकताको क्रम अनुरुप वार्षिक योजना कार्यान्वयनको लागि सुनिश्चितता खोजेर समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई दिगो तथा भरपर्दो बनाउने प्रयास गर्दछ ।मध्यमकालीन खर्च संरचनाका प्रमुख उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेको छ :

(१) उपलब्ध स्रोत र साधनलाई नतिजासँग आवद्ध गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानीको सुनिश्चितता प्रदान गर्न साधन श्रोतको विनियोजन प्रक्रियाको पुनःसंरचना गरी विकास

आयोजनाका प्राथमिकता प्राप्त विषयगत क्षेत्रका कार्यक्रममा मध्यम अवधिको लागि बजेट बाँडफाँड गर्ने,

(२) प्राथमिकता प्राप्त आयोजना/कार्यक्रममा स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने गरी समग्र अर्थतन्त्रको सबलीकरण हुने व्यवस्था मिलाउने ,

(३) प्रदेशस्तरमा हुने सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्तीय अनुशासन कायम गरी समष्टीगत आर्थिक स्थायीत्व प्राप्त गर्नका लागि सरकारी स्रोत, राजस्व, आन्तरिक ऋण, वैदेशिक अनुदान तथा ऋणको आँकलन गरी समष्टिगत आर्थिक खाका निर्धारण गर्ने,

(४) खर्च गर्दा क्षेत्रगत प्राथमिकता अनुरुप विषयगत मन्त्रालय र सरकारका अन्य निकायहरू मार्फत संचालन हुने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक मध्यम अवधिको बजेट विनियोजन गर्ने,

(५) स्थानीय तहको सरकारलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने अनुदान र राजस्व बाँडफाँड सहितको मध्यमकालीन खर्च अनुमानको खाका तयार गर्ने,

(६) प्रदेशका सम्वन्धित मन्त्रालय/निकायहरूको बजेट अनुमान वास्तविक बनाई प्रदेशस्तरमा हुने सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारीता वृद्धि गरी लक्षित प्रतिफल प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्ने,

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको वैधानिक तथा कानूनी आधार

नेपालको संविधानको धारा ५६ र ५७ ले तीनै तहलाई आफ्नो अधिकार भित्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने समेतका अधिकार दिएको छ ।यसैगरी नेपालको संविधानको धारा २०७ ले प्रदेशको अर्थमन्त्रीले प्रत्येक आर्थिक वर्षको सम्बन्धमा प्रदेशसभा समक्ष राजस्वको अनुमान, प्रदेश सञ्चित कोषमाथि व्ययभार हुने आवश्यक रकमहरू र प्रदेश विनियोजन ऐन बमोजिम व्यय हुने आवश्यक रकमहरू समेत खुलाई वार्षिक अनुमान पेश गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । यसरी वार्षिक अनुमान पेश गर्दा अघिल्लो आर्थिक वर्षमा प्रत्येक मन्त्रालयलाई छुट्याइएको खर्चको रकम र खर्च अनुसारको लक्ष्य हासिल भयो वा भएन त्यसको विवरण पनि साथै पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसै गरी अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले अनिवार्य रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । सो ऐनको दफा १७ अनुसार प्रदेश सरकारले यसै ऐनको दफा १६ अनुसारको खर्च विवरण तयार गर्दा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्च प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ ।

यस्तो खर्च संरचनामा योजनाको उद्देश्य, योजनाको सम्भाव्यता अध्ययन वा खर्चको आवश्यकताको विवरण, कार्यान्वयन आगामी आर्थिक वर्ष तथा त्यसपछिका दुई वर्षमा प्राप्त

हुने प्रतिफल र उपलब्धि, योजना लागू गर्न आवश्यक पर्ने खर्च विवरण, खर्च व्यहोर्ने स्रोत र प्रतिफल तथा उपलब्धि प्रक्षेपण, मध्यम अवधिको खर्च रणनीति र वार्षिक खर्चसँगको तादाम्यता, चालु आयोजना भए गत वर्षको खर्च र लक्ष्य प्राप्ति समेतका कुरा खुलाउनु पर्दछ । उल्लेखित कानूनी व्यवस्थालाई ध्यानमा राखी प्रदेश सरकारबाट यो मध्यमकालीन खर्च (आ.व. २०८१/८२-२०८३/८४) तर्जुमा गरिएको छ । माथि उल्लेख गरिएका कानूनी दस्तावेजका अतिरिक्त मधेश प्रदेशको प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४, मधेश प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) को आधार पत्र, प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७७ का साथै, प्रदेशको बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन,२०७७ लाई समेत खर्च संरचना निर्माणका लागि आधारभुत दस्तावेजको रुपमा लिइएको छ। प्रदेशको खर्च संरचनालाई राष्ट्रिय सन्दर्भसँग जोडी यसलाई अझ बढी परिष्कृत र प्रभावकारी बनाउन नेपाल सरकारको १६ औं आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना, लगायतका दस्तावेजलाई सन्दर्भ दस्तावेजको रुपमा प्रयोग गरिएको छ।

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको संस्थागत व्यवस्था

प्रदेश आर्थिक कार्यविधी ऐन, २०७४ को दफा १३ को उपदफा २ (ख) अनुसार आर्थिक वर्षको बजेट अगावै प्रदेश सरकारले प्रदेश सभाबाट पारित गर्ने वार्षिक आय-व्यय प्रस्ताव मध्यमकालीन खर्च संरचनाका आधारमा बनाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ।वार्षिक बजेट प्रदेश सभामा ल्याउनु अघि खर्च संरचना सम्बन्धी तयारी टुङ्ग्याउनु पर्छ ।यसै व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ मा निम्न अनुसारको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ ।

१.५.१ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा निर्देशक समिति

मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा कार्यको समग्र निर्देशनका लागि प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको निर्देशक समितिको व्यवस्था गरिएको छ ।

१.	उपाध्यक्ष, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	संयोजक
२.	सदस्यहरू, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
३.	प्रमुख सचिव/सचिव, मुख्यमन्त्री तथा म. प. कार्यालय	सदस्य
४.	सचिवहरू, विषयगत मन्त्रालय	सदस्य
५.	सचिव/प्रशासकीय प्रमुख, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य सचिव

१.५.२ प्रदेश बजेट तथा श्रोत समिति

अर्थतन्त्रको आर्थिक परिसूचकहरूको विश्लेषण गरी समष्टिगत आर्थिक संरचना तयारी, आगामी तीन आर्थिक वर्षको बजेटको कुल सीमा प्रक्षेपण, खर्च तथा स्रोत सहितको मध्यमकालीन खर्च

संरचना सीमा निर्धारण र बजेटको कार्यान्वयन स्थितिको समीक्षा गरी आगामी आर्थिक वर्ष सहित तीन वर्षको बजेट प्रक्षेपण गर्न देहाय बमोजिमको स्रोत समितिको व्यवस्था रहेको छ।

उपाध्यक्ष, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	अध्यक्ष
सदस्य, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
सचिव वा प्रशासकीय प्रमुख, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
प्रमुख, प्रदेश कार्यालय, नेपाल राष्ट्र बैंक	सदस्य
प्रमुख, प्रदेश लेखा नियन्त्रकको कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, योजना तथा वजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
उपसचिव, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य सचिव

१.५.३ प्रदेश मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति

विषयगत निकायमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धि कार्यको समन्वय लगायतका कार्य गर्न देहाय अनुसारको विषय क्षेत्रगत प्राविधिक समिति रहने ब्यबस्था रहेको छ ।

सचिव वा प्रशासकीय प्रमुख, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	संयोजक
प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
प्रमुख ,योजना तथा अनुगमन महाशाखा, सबै प्रादेशिक मन्त्रालय वा निकाय	सदस्य
शा.अ. योजना तथा वजेट महाशाखा, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य सचीव

१.५.४ निकायगत मध्यमकालीन खर्च संरचना कार्यदल

सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायको प्रत्येक क्रियाकलापको ईकाईगत लागत आंकलन र परिमार्जनका साथै मन्त्रालय वा निकायको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यको समन्वय गर्न बजेट सम्बन्धी कार्य गर्न देहाय अनुसारको कार्यदल रहने व्यवस्था रहेको छ।

प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय	संयोजक
आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख ,सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय	सदस्य
प्रतिनिधि, सम्बधित मन्त्रालय अन्तर्गतको विभाग	सदस्य
प्रमुख, योजना तथा बजेट शाखा, सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय	सदस्य सचिव

१.६ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया

१.६.१ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कुल बजेटको आकार तयारी

गत आर्थिक वर्षको यथार्थ स्थिति, चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित अवस्था र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आधारमा सम्बन्धित निकाय/मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले नीतिगत छलफल गरी आगामी आर्थिक वर्षको बजेट प्रक्षेपणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गर्दछ । यो कार्य गर्दा सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले सम्बन्धित खर्च संरचना कार्यदलको

संलग्नतामा कार्यगत रुपमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयले समग्रमा पुनरावलोकन गरी अवधारणापत्र तयार गर्दछ । स्रोत समितिले प्रदेशको समष्टिगत अर्थतन्त्रको वर्तमान स्थिति, चालु आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रक्षेपण, वित्तीय स्थिति, शोधनान्तर स्थिति, वैदेशिक व्यापार स्थिति, बाह्य एवम् आन्तरिक वित्तीय साधनको सम्भावना, करको लचकता, राजस्व प्रक्षेपण तथा कार्यगत नीति र प्राथमिकताको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षको कुल बजेटको आकार र सीमा निर्धारण गरिन्छ ।श्रोत समितिबाट गरिएको आयको प्रक्षेपण तथा यसका आधारहरु अनुसूची १ मा देखाइएको छ ।

१.६.२ बजेट सिमा र मार्गदर्शन पठाउने

स्रोत समितिले तयार गरेको बजेटको सीमाभित्र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयबाट मन्त्रालयगत/निकायगत रुपमा चालु, पुँजीगत र वित्तीय व्यवस्था सहितको बजेटको सीमा र मार्गदर्शन तयार हुन्छ । माथि उल्लेख भए अनुसार तयार भएको मन्त्रालयगत बजेट सीमा र मार्गदर्शन अर्थ मन्त्रालयले प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणाली (PLMBIS)मा प्रविष्टि गरी सम्बन्धित मन्त्रालयहरूमा पठाउनुपर्दछ । सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले आफू अन्तर्गतका विभाग, जिल्ला कार्यालय र आयोजनाहरूमा मार्गदर्शन सहित बजेटको सीमा मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणाली मा प्रविष्टि गर्नुपर्दछ।मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा र आयोजनाहरुको प्राथमिकता निर्धारण प्रदेश नीति तथा योजना आयोगद्वारा जारी प्रदेश योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ बमोजिम गरिएको छ । विषय क्षेत्रगत मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराईएको बजेटको सीमा अनुसूची २ मा देखाईएको छ ।

१.६.३ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट तयार गरी संसदमा पेश गर्ने

मन्त्रालयहरूले तयार गरी पठाएको सीमा र मार्गदर्शनभित्र रही सम्बन्धित कार्यालय र आयोजनाहरूले त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण सहितको बजेट तयार गरी सम्बन्धित विभागमा पठाउनुपर्दछ। उपरोक्तानुसार प्राप्त भएको बजेटको आधारमा आफ्नो समेत बजेट तयार गरी सम्बन्धित विभागहरूले एल.एम.वि.आइ.एस.मा प्रविष्टि गरी सम्बन्धित मन्त्रालयहरूमा पठाउनुपर्दछ। सम्बन्धित मन्त्रालयले यसरी प्रविष्टि गरी प्राप्त हुन आएको आफ्नो बजेट समेत तयार गरी पी.एल.एम.वि.आइ.एस. मा प्रविष्टि गर्ने र आफ्नो एवम् अन्तर्गतका आयोजना/निकायहरूको बजेट उपर छलफल गरी अन्तिम टुगों लगाई प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयमा पी.एल.एम.बि.आइ.एस. मार्फत पठाउनुपर्दछ ।

१.६.४ त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट उपर छलफल

सम्बन्धित मन्त्रालयबाट तयार गरी पठाएको बजेट अनुमान विशेषत चालु खर्चतर्फको कार्यक्रम खर्च, पुँजीगत खर्च एवम् वित्तीय व्यवस्थापन सहितको कार्यगत र निकायगत रुपमा नीतिगत छलफल प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा गरिन्छ। यसमा अर्थ मन्त्रालयको बजेट तथा कार्यक्रम महाशाखा र सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायको सहभागिता रहन्छ । निकायगत रुपमा चालु पूँजीगत र वित्तीय व्यवस्था सहितको बजेटको छलफल टुङ्गिएपछि अर्थ मन्त्रालयले

बजेटको मस्यौदा तयार गरी प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित मन्त्रालय समेतको परामर्शमा बजेटको अन्तिम मस्यौदा तयार गर्दछ।

१.६.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा स्वीकृति तथा प्रकाशन

समितिबाट तयार भएको मध्यमकालीन खर्च संरचना आवश्यक छलफल गरी स्वीकृत पश्चात् अनुमोदनको निम्ति वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमको साथमा प्रदेश सभामा पेश तथा प्रकाशन गरिएको छ ।आथिक कार्यविधि तथा वित्तिय उतरदायित्व ऐन अनुसार मध्यमकालीन खर्च संरचना अनिवार्य रुपले आय व्ययको विवरण सहित पेश गर्नुपर्दछ ।

परिच्छेद २

मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा समष्टिगत आर्थिक संरचन

२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले लोकतान्त्रिक मुल्य मान्यतामा आधारित समाजवाद प्रति प्रतिवद्ध रही समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्ने संकल्प गर्दै नेपाललाई समाजवाद उन्मुल राज्यको रुपमा परिभाषित गरेको छ । यस जगमा उभिएर समाजवाद उन्मुख स्वतन्त्र र समृद्ध अर्थतन्त्रको विकास गर्ने विषयलाई राज्यको प्रमुख आर्थिक उद्देश्य बनाइएको छ । यो आर्थिक उदेश्य हासिल गर्न नेपाल सरकारले राष्ट्रिय स्तरमा समृद्ध नेपाल सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोच अघि सारेको छ । यसै गरी मधेश प्रदेश सरकारले मधेशको पहिचान र गरिमालाई कायम विकासको मूलप्रवाहीकरण मार्फत अगाडि बढाउन दोस्रो आवधिक योजनामा "आत्मनिर्भर र समृद्ध मधेश, सुखि मधेशी" को सोच अगाडी सारेको छ ।मूलभूत रूपमा यो सोच सोह्रौं योजनाको “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को दीर्घकालीन सोच कै समपूरक सोच हो भन्न सकिन्छ, किनकि दुवै सोच समग्रमा नेपाली जनताको समृद्धि कै सेरोफेरोमा घुमी रहेको छ ।

सामाजिक आर्थिक लगायत समग्र विकास र समृद्धिका लागि सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। यसका लागि साधनको विनियोजनमा कुशलता, कार्यान्वयनमा दक्षता तथा वित्तीय अनुशासन पालनामा कठोरता जस्ता तीनवटै पक्ष उतिकै प्रभावकारी हुनु पर्दछ। यी तीन वटै पक्षहरुमा सुधार गर्ने उपाय तथा औजारको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई लिइएको छ ।यसको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचनाले महत्वपूर्ण भुमिका खेल्दछ । मध्यमकालीन खर्च संरचनाले साधनको विनियोजनमा कुशलता र दक्षतापूर्वक गर्न सहयोग गर्छ । यसले योजना कार्यान्वयन र वित्तीय व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रमुख औजारको रुपमा काम गर्दछ । यसै उपादेयतालाई मध्यनजर गरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले तीनै तहका सरकारले आ– आफ्नो तहको व्यवस्थापिकामा आगामी वर्षको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दा आगामी तीन वर्षको खर्च संरचना समेत तर्जुमा गरी प्रस्तुत गर्नु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरेको छ । तसर्थ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को प्रयोजनार्थ आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्चसंरचना तयार गरी प्रदेश सभामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रदेश सरकारको गठन पश्चात मधेश प्रदेश सरकार, अर्थ मन्त्रालयद्वारा आ.व.२०७५/७६ मा प्रदेश स्तरीय पहिलो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीको अभ्यास गरिएको थियो । मधेस प्रदेश सरकारद्वारा नीति आयोगको गठन तथा कार्य संचालन गर्न बनेको ऐन २०७५ बमोजिम प्रदेश नीति आयोगको गठन २०७५ सालमा भए पश्चात् आर्थिक वर्ष २०७६/७७ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग मार्फत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्ने कामको शूरुवात भएको हो ।यो मध्यमकालीन खर्च संरचना आर्थिक वर्ष २०८१/८२ र त्यो पछिका दुई आर्थिक वर्ष

अर्थात् आर्थिक वर्ष २०८२/८३ र २०८३/८४ का लागि तयार पारिएको हो ।यो दस्तावेज तयार गर्दा पनि नेपालको संविधान, अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र मधेस प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना लगायत प्रदेश सरकारका विद्यमान नीति समेत सँग सामन्जस्य हुने गरी तर्जुमा गरिएको छ । यसमा प्रदेश आवधिक योजनाका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता एवं प्रदेश सरकारका नीति र प्राथमिकता लगायत दिगो विकास लक्ष्य समेतलाई मार्गदर्शनको रुपमा ग्रहण गरिएको छ ।

२.२ अवसर र सम्भावना

मधेश प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रले इंगित गरेका अवसर तथा सम्भावनालाई समेत यो मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समेटिएको छ ।

- मधेश प्रदेशको आर्थिक विकासमा कृषि र वन क्षेत्रको अहम भूमिका रहदै आएको छ र भविष्यमा पनि यी क्षेत्रहरूको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ। अधिकांश जनसङ्ख्या ग्रामीण भेगमा वसोवास गर्ने र उनीहरूको पेशा तथा व्यवसाय कृषि, पशुपालन तथा मत्स्यपालन भएकोले मधेश प्रदेशका जनताको जीवनस्तर उठाउन यी क्षेत्रले सकारात्मक भूमिका खेल्न सक्दछन्।
- यस प्रदेशमा कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालनसँग सम्बन्धित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सक्ने उच्च संभावना रहेको छ।
- यसैगरी समथल भूभाग, पर्याप्त श्रमशक्तिको उपलब्धता, सडक सञ्जाल सहज पहुँच र भारतसँग सीमाना जोडिनु आदिका कारण यस प्रदेशमा उद्योगधन्दाहरू सञ्चालन हुन सक्ने संभावना रहेको छ।
- यहाँ प्रशस्त धार्मिक स्थलहरू रहेकाले पनि यस प्रदेशमा धार्मिक पर्यटनको विकास गरी रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने संभावना पनि रहेको छ।
- यसैगरी यस प्रदेशमा सहजै न्यून पारिश्रमिकमा पनि आवश्यक श्रमिकहरू पूर्ति हुन सक्ने भएकोले यस प्रदेशमा उत्पादन लागत पनि कम हुन जान्छ। यस कारण यहाँ निजि क्षेत्रवाट उद्योग सञ्चालन गर्न सक्ने अर्को संभावना पनि रहेको छ।
- यस प्रदेशका सबै जिल्लाबाट काठमाडौं लगायत विभिन्न पहाडि तथा हिमाली जिल्लाहरूमा सडक सञ्जालले जोडेको हुँदा यस प्रदेशमा उत्पादन हुने औद्योगिक बस्तुहरू सहजै मुलुकभर ढुवानी गर्न सकिने हुन्छ। यसले पनि यस प्रदेशमा उद्योग सञ्चालन गर्नका लागि लगानीकर्तालाई न्यूनतम पूर्वाधारहरूमा लगानी गर्नु पर्दैन।
- यस प्रदेशलाई जयनगर, जनकपुर कुर्था रेलवे सेवाले भारतीय सीमासँग जोडेकोले यहाँ उत्पादित सामानहरू भारततर्फ निकासी गर्न सकिने र भारतीय पर्यटकहरूलाई आवागमनमा सुविधा भएकोले सोवाट लाभ लिन सकिने सम्भावन रहेको छ।

- उखु किसान र उद्योगीहरूका बीचमा समय समयमा हुने असमझदारीका कारण यस प्रदेशमा अस्थिरता सिर्जना गर्दै आएकोले यस्ता समस्याहरूको समाधान समयमै गर्न सके चिनी उत्पादनमा वृद्धि हुने र यसले मुलुकलाईनै आत्मनिर्भर हुन मद्दत पुग्दछ।

२.३. प्रमुख सवाल र चुनौतिहरु

मधेश प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाको चार आर्थिक वर्षको कार्यान्वयनको अनुभव तथा प्राप्त उपलब्धि र भोगेका अनुभवका आधारमा दोस्रो आवधिक योजनाले संबोधन गर्ने प्रमुख सवाल र चुनौतिहरु समेतको आधारलाई यो मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समेटिएको छ।

१. आयातमुखी, विप्रेषणमा निर्भर र निर्वाहमुखी अर्थतन्त्र, कुल ग्रार्हस्थ्य उत्पादनमा प्राथमिक र द्वितिय क्षेत्रको घट्दो योगदान,

२. उत्पादनका क्षेत्रमा लगानीको घट्दो आकर्षण, घट्दो उत्पादन र उत्पादकत्व, बढ्दो उत्पादन लागत, न्यून गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा उत्पादन र प्रतिस्पर्धी खुला बजार,

३. कृषि पेशा प्रतिको घट्दो आकर्षण, आधारभूत खाद्यान्नको आपूर्तिमा परनिर्भरता,

४. कृषि योग्य भूमिमा एकिकृत सिंचाई प्रणालीको विकासको अभाव,

५. विप्रेषणवाट प्राप्त आयलाई उपभोग्य एवम् विलासिताका वस्तुमा उच्च प्रयोग, उत्पादन तथा पुँजी निर्माण नीतिसँग एकिकृत गरी आबद्ध गर्न ढिलाई।

६. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा बढ्दो विप्रेषण अनुपात, न्यून निर्यात क्षमता र बढ्दो व्यापार घाटा,

७. अनौपचारिक क्षेत्रमा बढ्दो रोजगारी, मानव स्रोत साधनको समुचित उपयोगबाट वञ्चित,

८. जनसांख्यिक लाभको उपयोग हुन नसकि सस्तो श्रमशक्तिको रूपमा युवाको विदेश पलायनको भयावह अवस्था,

९. उत्पादन, सीप र श्रम बजारसँग शिक्षा प्रणालीको कमजोर तादात्म्यता,

१०. श्रम बजारको माग र जनशक्ति उत्पादन बीचको फराकिलो खाडल,

११. चुरेक्षेत्र संरक्षणको अभावमा खेती योग्य भूमिको मरुभूमिकरण तथा जल उत्पन्न प्रकोप एवम् भूमिगत जलस्तर पुनर्भरण (रिचार्ज) नहुँदा खानेपानीको समेत चरम अभाव,

१२. सर्वसुलभ, पहुँच योग्य र गुणस्तरीय आधारभूत एवम् विशिष्टकृत स्वास्थ्य सेवाको सिमितता,

१३. बढ्दो अव्यवस्थित शहरीकरण र बस्ती विस्तार,

१४. भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर र फोहोर व्यवस्थापन चुनौतिपूर्ण,

१५. जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, मौसममा अस्वभाविक परिवर्तन र घटदो कृषि उत्पादन, पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था कमजोर,

१६. आधुनिक सूचना प्रणालीको विकास, साइवर सुरक्षा तथा नविनतम प्रविधिको समुचित प्रयोगको अभाव,

१७. महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक र जोखिममा रहेको समुह तथा समुदायमाथि हुने हिंसाको स्वरूप परिवर्तन भई नागरिकमा सुरक्षाको प्रत्याभूति चुनौतिपूर्ण,

१८. प्रादेशिक एकीकृत तथ्याङ्किय प्रणालीको विकास नभएका कारण तथ्यमा आधारित नीति निर्णय र कार्यान्वयन पक्ष कमजोर,
१९. संवैधानिक व्यवस्था वमोजिम अपेक्षित वित्तीय स्रोतहरूको पहिचान र प्राप्ति चुनौतिपूर्ण,
२०. नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेका प्रतिबद्धताहरूको कार्यान्वयन र दिगो विकासको लक्ष्यहरूको प्राप्ति चुनौतिपूर्ण,
२१. मानव पूँजीको प्रक्षेपण, लगानी र उपयोगमा कमी,
२२. अपेक्षित प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानी प्राप्तिमा कमी,
२३. पर्यटन र पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन कमजोर,
२४. जनस्तरमा बढ्दो निराशाका बीच सुशासन प्रवर्द्धन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र समावेशी विकास जनविश्वास हासिल गर्न कठिनाई,
२५. विद्युतीय शासन प्रणाली विकासमा सुस्तता,
२६. उत्पादन प्रणालीसँग नजोडिएको शिक्षा प्रणाली,
२७. सीपयुक्त एवम् जीवनोपयोगी शिक्षाको खोजी,
२८. उच्च शिक्षामा गुणस्तर तथा समयनिष्ठताको समस्या,
२९. शिक्षाको लागि विदेशिने विद्यार्थीको सङ्ख्यासँगै विदेशी मुद्राको मागमा उच्च वृद्धि,
३०. कमजोर सार्वजनिक स्वास्थ्य प्रणाली,
३१. स्वास्थ्य क्षेत्रमा दक्ष एवम् पर्याप्त जनशक्तिको न्यून आपूर्ति,
३२. आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा समेत आम नागरिकको पहुँचमा कठिनाई,
३३. सामाजिक सुरक्षाका क्षेत्रमा छरिएका कार्यक्रम,
३४. बढ्दो आर्थिक दायित्व,
३५. कमजोर व्यवस्थापन,
३६. न्यून सुरक्षाको प्रत्याभूति,
३७. समावेशीकरण- नीति, अभ्यास र नतिजा बीचमा खाडल यथावत रहनु,
३८. साना टुक्रे योजनामा बजेट विनियोजनले योजनाको घट्दो प्रभावकारिता,
३९. विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ।
४०. सामाजिक पूँजी को घट्दो अवस्था

२.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

मधेश प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेखित प्रदेशको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र समिष्टिगत रणनीति देहायबमोजिम रहेकोले यो मध्यकालिन खर्च संरचनामा पनि यी कुराहरुलाई आधार लिईएको छ ।

दीर्घकालिन सोचः "आत्मनिर्भर र समृद्ध मधेश, सुखी मधेशी "

दीर्घकालीन सोचलाई निम्नानुसार ब्याख्या गरिएको छ ।

(क) आत्मनिर्भर

मधेश प्रदेशमा समथर र उर्वर कृषि भूमि रहेको र यहाँ अन्नवाली, तेलहनबाली, फलफूल तथा तरकारी खेती, पशुपालन र मत्स्यपालनको प्रचूर संभावना रहेको छ। साथै, आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्याको पनि यहाँ राम्रो उपस्थिति रहेको हुँदा कृषि क्षेत्रमा तुलनात्मक लाभ लिन सक्ने संभावना छ। यत्ति हुँदा हुँदै पनि मधेश प्रदेशमा अझै पनि विदेशबाट कृषि उपजहरू आयत गर्नु पर्ने वाध्यताका कारण कृषिमा आत्मनिर्भर हुनु चुनौती रहेको छ। तसर्थ, यो चुनौतीलाई सामना गर्न मधेश प्रदेशलाई कृषिमा आत्मनिर्भर बनाउने र कृषि उत्पादनलाई विश्व बजारसम्म पुर्याएर विदेशी मुद्रा समेत आर्जन गर्न सकिने प्रवल संभावना भएको हुँदा दोस्रो आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोचमा "आत्मनिर्भर" शब्दलाई प्राथमिकता दिइएको छ। यस आवधिक योजनाको सन्दर्भमा आत्मनिर्भर शब्दलाई निम्न अनुसार परिभाषित गरिएको छ।

- ✓ कृषि, पशुपन्छी र मत्स्यजन्य उत्पादन र उत्पादकत्व
- ✓ कृषिमा यान्त्रिकीकरण र लागतमा न्यूनीकरण
- ✓ कृषिको विविधीकरण, व्यवसायीकरण र बजारीकरण
- ✓ लघु, घरेलु र साना उद्योगमा उद्यमशिलता र स्वरोजगारी
- ✓ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा

(ख) सुखी

दोस्रो आवधिक योजनाले मधेश प्रदेशका जनतालाई "सुखी" देख्न निम्नानुसारका क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी नीतिगत व्यवस्था सहित कार्यक्रम र बजेटको सुनिश्चितता गरेको छ

- ✓ परिष्कृत र मर्यादित जीवन
- ✓ सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज
- ✓ स्वच्छ र सन्तुलित वातावरण
- ✓ सुशासन
- ✓ रोजगारी र स्वरोजगारी
- ✓ शिक्षा र स्वास्थ्यमा सर्वसुलभ र समान पहुँच

(ग) समृद्धी

मधेश प्रदेशको समृद्धीका लागि दोस्रो आवधिक योजनाले निम्न क्षेत्रमा जोड दिनेछ।

- ✓ सर्वसुलभ र उत्थानशील पूर्वाधार
- ✓ मानवपुँजीको निर्माण र उपयोग
- ✓ उच्च र दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व
- ✓ निजी क्षेत्र र विदेशी लगानीको वृद्धि
- ✓ वित्तीय पहुँचमा सुनिश्चितता

लक्ष्यः कृषिमा सवलीकरण, उच्च मानव विकास सूचकांकको प्राप्ति र सम्मानजनक रोजगारी मार्फत समृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्यः

१. कृषि उत्पादनमा अभिवृद्धि गर्दै आत्मनिर्भरता हासिल गर्नु ।

२. गुणस्तरीय स्वास्थ्य र शिक्षाको विकास गर्दै रोजगारीको अवसर तथा सामाजिक न्याय कायम गर्नु।

३. उद्योग, पर्यटन र बजार प्रवर्द्धन गर्नु।

४. विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्दै वन, वातावरण, जलाधार तथा जैविक विविधताको संरक्षण एवम् सम्बर्द्धन र जलवायु अनुकुलन गर्नु।

समष्टिगत रणनीतिहरूः

१. कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण, औद्योगिकीकरण, मुल्यश्रृखंलामा अभिवृद्धि तथा बजारीकरण मार्फत आय र रोजगारीको सृजना गर्ने।

२. मानव विकासका सूचकांकहरूमा अभिवृद्धि गर्दै दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको विकास गर्ने।

३. उद्योग, पर्यटन र बजार प्रवर्द्धनमा निजि तथा सहकारी क्षेत्रको योगदान अभिवृद्धि गर्ने ।

४. जैविक र वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न दिगो विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्ने।

यो मध्यमकालीन खर्च योजना मस्यौदा गर्दा रणनीतिक स्तम्भ विश्लेषणका लागि प्रदेश योजना तर्जुमा दिग्दर्शनले उल्लेख गरे अनुसार देहायका क्षेत्रहरूमा वर्गिकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ

क्र.सं.	प्रमुख क्षेत्र	उपक्षेत्र
१	आर्थिक क्षेत्र	अर्थ, वन तथा वातावरण, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति, पर्यटन, श्रम तथा रोजगारी
२	कृषि, सहकारी तथा भूमी व्यवस्था	कृषि, पशुपन्छी, भूमी व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण
३	सामाजिक क्षेत्र	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि, स्वास्थ्य, युवा तथा खेलकुद, महिला बाल बालिका तथा समाज कल्याण, खानेपानी तथा सरसफाई
४	पूर्वाधार क्षेत्र	उर्जा, सिंचाई तथा जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वधार तथा यातायात व्यवस्था, भवन अवास तथा सहरी विकास, सूचना तथा सञ्चार
५	शासकीय तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	प्रदेश संसद, प्रदेश मन्त्रिपरिषद, आन्तरिक मामिला, शान्ति सुरक्षा, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला, अर्थ विविध

२.५ आवधिक योजना अवधिमा हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य

मधेश प्रदशेको दोस्रो आवधिक योजनाको आधारपत्र बमोजिक हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य तालिका १ मा देखाईएको छ ।

तालिका १ : आवधिक योजना अवधिमा हासिल हुने परिमाणात्मक लक्ष्य*

क्र.सं.	प्रमुख सूचक	आ.व. २०७९/८० को स्थिति	आ.व. २०८५/८६ को लक्ष्य
१.	प्रादेशिक आर्थिक बृद्धि दर (%)	१.९	६.५
२.	प्रति व्यक्ति आय (अमेरिकी डलर)	८७५	१५००
३.	निरपेक्ष गरिबिको रेखामुनिको जनसंख्या	१२.४	१०.०
४.	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको बखत) (वर्ष)	७१.८	७३
५.	पाँच वर्षमाथिको साक्षरता दर (%)	६३.५	८०
६.	विद्युत सुविधा पुगेको घरपरिवार (%)	९६.९५	१००
७.	सडक घनत्त्व (कि.मी. प्रति वर्ग कि.मी.)	०.५१	०.७७
८.	रेल यातायात (कि.मी)	५१	५९
९.	राष्ट्रीय कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा मधेश प्रदेशको योगदान (%)	१३.१	१७.०
१०.	कुल निक्षेपमा मधेश प्रदेशको अंक(%)	५.०९	८.२५
११.	कुल कर्जामा मधेश प्रदेशको अंक (%)	८.२९	१२.५०
१२.	कुल सहुलियतपूर्ण कर्जा प्रवाहमा मधेश प्रदेशको अंक(%)	५.८३	१०
१३	कुल इन्टरनेट बैंकिङ्ग प्रयोगकर्तामा मधेश प्रदेशको अंक (%)	७	१२
१४.	लैङ्गिक असमानता सूचकाङ्क	०.५०३	०.३२५
१५.	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	०.७८६	०.९६७

***श्रोतः मधेश प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना (अधार पत्र)**

क.स	सुचक	२०७९/ २०८० को उपलब्धि	२०८०/ २०८१ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				०८१/ ०८२	०८२/ ०८३	०८३/ ०८४
१	वार्षिक औषत अर्थिक वृद्धि दर	१.९	३.७८	४.०	४.५	५.८
२	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा क्षेत्रगत योगदान (प्रतिशतमा)					
२.क	प्राथमिक	३४.९७	३५.३४	३५.३४	३५.२६	३५.९८
२.ख	द्वितिय	११.३४	१०.७३	१०.७३	१२.२४	१२.५
२.ग	तृतीय	५२.४१	५३.९४	५३.९४	५२.५०	५१.५२
३	प्रतिव्यक्ति जी.डि.पी (अमेरिकी डलर)	८६८	८९२	९५०	१०००	११००
४	राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रदेशको योगदान (प्रतिशतमा)	१३.१४	१३.१२	१४.०	१४.५	१५.०
५	बहुआयामिक गरिबीको दर	१८.७	१	१७	१६	१५
६	बैंक तथा बित्तिय संस्थाको शाखाको संख्या	१७७१	१७७८(२०८० फागुन मसान्त सम्म)	१७८५	१८००	१८१५
७	कुल निक्षेपमा मधेश प्रदेशको अंश (प्रतिशतमा)	५.४५	५.०८(२०८० फागुन मसान्त सम्म)	५.७	६.०	६.५
८	कुल कर्जामा प्रदेशको अंश (प्रतिशतमा)	९.४५	८.७१(२०८० फागुन मसान्त सम्म)	९.७	१०.०	१०.५
९	लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको दर्ता विवरण (संख्या)	७१५२	८०००	९५००	१००००	११०००
१०	उद्योगमा लगानी रु. (करोडमा)	२०५१	२०६०	२०८०	३०१०	३०३०

२.६ मध्यमकालीन आर्थिक खाका

यस वर्ष मधेश प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१) कार्यान्वयनको अन्तिम वर्षमा रहेकोले उक्त योजनाको प्रभावकारिता एवम् कार्यान्वयन अवस्थालाई मूल्याङ्कन गरी समीक्षा गरिएको छ। नेपालको इतिहासमा सङ्घीय संरचनाको पहिलो अभ्यास र त्यसै बीच कार्यान्वयनमा आएको पहिलो आवधिक योजनाको कार्यान्वयनको अनुभव, उपलब्धी र सिकाईहरुले आगामी आवधिक योजनाको तर्जुमामा विशिष्ट महत्व राख्दछ। साथै यसले दोस्रो योजनाको तर्जुमाको आधार समेत बनाउने छ। विगत चार वर्षको समीक्षा हेर्दा सन्तोषजनक परिणामहरू हासिल हुन सकेको देखिदैन र त्यसका विभिन्न आन्तरिक एवम् बाह्य कारणहरू रहेका छन्। योजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्षमै विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको कोभिड- १९ माहामारीको प्रकोप र त्यसले गरेको मानवीय र आर्थिक अतिको असर सर्वत्र परेको देखिन्छ।

मध्यमकालीन आर्थिक खाकामा आवधिक योजनाले लिएको महत्वपूर्ण लक्ष्य लगायत केही आर्थिक सूचकको आधारमा प्रादेशिक अर्थतन्त्रको अवस्थालाई चित्रण गर्दै आ.व. ०७९/८० को यथार्थ उपलब्धि र ०८०/८१ को अनुमानित उपलब्धि तथा अगामी दिनमा सार्वजनिक, निजी र सहकारिताको माध्यमबाट योजनाको सफल कार्यान्वयन मार्फत प्राप्त गर्न सक्ने भावी तीन वर्षको लक्ष्यहरु निर्धारण गरिएका छन् ।

तालिका २ : मध्यमकालीन आर्थिक खाका*

क.स	सुचक	२०७९/ २०८० को उपलब्धि	२०८०/ २०८१ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				०८१/ ८२	०८२/ ८३	०८३/ ८४
१	वार्षिक औषत अर्थिक वृद्धि दर	१.९	३.७८	४.०	४.५	५.८
२	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा क्षेत्रगत योगदान (प्रतिशतमा)					
२.क	प्राथमिक	३४.९७	३५.३४	३५.३४	३५.२६	३५.९८
२.ख	द्वितिय	११.३४	१०.७३	१०.७३	१२.२४	१२.५
२.ग	तृतीय	५२.४१	५३.९४	५३.९४	५२.५०	५१.५२
३	प्रतिव्यक्ति जी.डि.पी (अमेरिकी डलर)	८६८	८९२	९५०	१०००	११००
४	राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रदेशको योगदान (प्रतिशतमा)	१३.१४	१३.१२	१४.०	१४.५	१५.०

५	बहुआयामिक गरिबीको दर	१८.७	१	१७	१६	१५
६	बैंक तथा बित्तिय संस्थाको शाखाको संख्या	१७७१	१७७८(२० ८० फागुन मसान्त सम्म)	१७८५	१८००	१८१५
७	कुल निक्षेपमा मधेश प्रदेशको अंश (प्रतिशतमा)	५.४५	५.०८(२० ८० फागुन मसान्त सम्म)	५.७	६.०	६.५
८	कुल कर्जामा प्रदेशको अंश (प्रतिशतमा)	९.४५	८.७१(२०८ ० फागुन मसान्त सम्म)	९.७	१०.०	१०.५
९	लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको दर्ता विवरण (संख्या)	७१५२	८०००	९५००	१००००	११०००
१०	उद्योगमा लगानी रु. (करोडमा)	२०५१	२०६०	२०८०	३०१०	३०३०

*श्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१

२.७ मध्यमकालीन नतिजा खाका

आवधिक योजनाले लिएको प्रादेशिक उपलब्धि तथा लक्ष्यहरुलाई सम्बोधन गर्दै यसमा देखिएको प्रगति तथा भावी वर्षहरुमा प्राप्त गर्न सकिने उपलब्धिहरुको आधारमा आगामी तीन वर्षको नतिजा खाका निर्माण गरिएको छ । यस खाकामा विषयगत निकाय तथा मन्त्रालयहरुबाट प्राप्त प्रगतिहरु लाई समावेश गरी नतिजाको अन्तिम खाका तयार गरिएको छ ।

तालिका ३ : मध्यमकालीन नतिजा खाका

क.स	सूचक	२०७९/ २०८० को उपलब्धि	२०८०/ २०८१ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				०८१/ ८२	०८२/ ८३	०८३/ ८४
१	औसत आयु वर्ष जन्महुँदाको बखत	७१.८	७१.९	७२	७२.२	७२.४
२	मातृ मृत्यु दर प्रति १००००० जीवित जन्ममा	१४०	१४०	१३०	१२०	११०
३	५ वर्ष मूनिका बाल मृत्यु दर प्रति हजार जिबित जन्म	४३	४३	३९	३७	३४
४	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार प्रतिशत	९६.५	९४.९	९६.८	९७	९८
५	साक्षरता दर प्रतिशत	६३.५	६३.५	६५	७०	७५
६	विद्यार्थी खुद भर्नादर आधारभुत तह – कक्षा १–८ (प्रतिशतमा)	९४.६	९५	९५.५	९६	९६.५
७	विद्यार्थी खुद	७०.३	५५	७२	७६	७८

	भर्नादर माध्यमिक तह कक्षा ९–१२(प्रतिशतमा)					
८	सौचालय सुविधा प्रतिशत	८८	९०	९०	९२	९५
९	खाद्यान्न उत्पादन मे.टन.	६००९८१७	६१०९७१७	६२०८५१५	६३०८८१२	६४०८८९०
१०	सडकको लम्बाई कि मी	५६२२	६१५०	६२५०	६५००	७०००
११	रेल यातायात कि मी	५१	५९	६५	६८	६९
१२	आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या प्रतिशत	५७.२	६०.२	६२.२	६४.२	६६.२

श्रोतः **राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१, राष्ट्रिय जनगणना २०७८**

२.८ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको बजेट खाका

२.८.१ श्रोत प्रक्षेपणका आधारहरु

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको श्रोत आंकलन, बजेट अनुमान र प्रक्षेपण गर्दा देहायका आधारहरु अवलम्बन गरिएको छ ।

- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार संघीय सरकारले संकलन गर्ने अधिकार क्षेत्र भित्र रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक अन्तःशुल्क रकमको १५ % बाँडफाँट अनुमान र प्रक्षेपण ।
- रोयल्टी (पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत) बाट संकलन भएको राजस्व रकमको २५ % अनुमान र प्रक्षेपण ।
- भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत मालपोत कार्यालयहरू मार्फत संकलन हुने राजस्व मध्ये जग्गा खरिद बिक्रि वापत प्राप्त रजिष्ट्रेशन दस्तुर रकम ।
- प्रदेश यातायात व्यवस्था कार्यालयहरु मार्फत संकलन गरीने राजस्व रकमबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर रकम ।
- स्थानीय तहहरुबाट संकलन हुने विज्ञापन कर तथा मनोरञ्जन करको अनुमान ।

- प्रदेश कानून अनुसार संकलन हुने दण्ड जरिवाना ।
- संघबाट प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजस्व बाँडफाँटको रकम ।
- समपुरक अनुदान, सशर्त अनुदान, वैदेशिक सहयोग तथा प्राकृतिक स्रोत साधनको बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रकम ।
- प्रदेशका क्षेत्राधिकार भित्रका सेवा शुल्क र दस्तुर वापतको रकम।
- नेपाल सरकारबाट आ.व. २०८१/८२ मा प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान रकमलाई आधार मानी सो पछिका दुई आर्थिक वर्षहरुका लागि पनि सोही अनुसारका दरले अनुदान रकम थप गर्दै लगिएको छ । नेपाल सरकारले संकलन गर्ने राजस्वको वृद्धिदर र बढदो बजेट आकारका आधारमा यो वृद्धि दरलाई लिईएको छ ।
- प्रदेश सरकारबाट परिचालन हुने कर तथा गैर कर राजस्वको वृद्धिदर आ.व. २०८१/८२ र २०८२/८३ मा १० प्रतिशत भन्दा माथि नै हुने अनुमान गरि श्रोतको प्रक्षेपण गरिएको छ।
- आन्तरिक ऋणको सन्दर्भमा नेपाल सरकारको सहमतिमा उल्लेखित रकम परिचालन गर्न सकिने व्यवस्था बमोजिम आन्तरिक ऋणको प्रक्षेपण गरिएको छ।
- मधेश प्रदेशले A Report on SDGs: Baseline and Roadmap (२०१९-२०३०) प्रकाशन गरेको छ। बजेटको अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्दा त्यसमा उल्लेखित आधारहरुलाई पनि मनन् गरिएको छ।

२.८.२ आय अनुमान

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ७ बमोजिम गठन भएको श्रोत अनुमान समितिबाट निर्धारित श्रोत तथा खर्च सीमाको अधिनमा रहि आगामी आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमाका लागि बजेट सीमा र बजेट तर्जुमा मार्गदर्शन सवै मन्त्रालय/निकायहरूमा पठाउने व्यवस्था अनुसार आन्तरिक र बाह्य आम्दानी जम्मा रू ३६,०३,००,००,०००/- हुने अनुमान गरिएको थियो। उक्त रकम आन्तरिक राजस्वबाट रू ९,०७,३०,००,०००/- राजस्व बाडफाँटबाट रू १३,६०,००,००,०००।- नेपाल सरकारको अनुदान बाट रू. ११,३५,७०,००,०००/- आन्तरिक ऋणबाट रू २,००,००,००,०००।- प्राप्त हुने अनुमान गरिएको थियो । यस अतिरिक्त चालु आर्थिक वर्षमा खर्च नभै बाँकी रहने मौज्दातबाट ७,८६,२१,७०,०००/- समेत जम्मा रू. ४३,८९,२१,७०,०००।- बजेट विनियोजनको लागि उपलब्ध हुने अनुमान गरिएको थियो।

तालिका ४ :आय व्ययको विवरण (अनुमान तथा प्रक्षेपण सहित) (रु. हजारमा)

राजस्व तथा अनुदान प्राप्तिको अनुमान				
आर्थिक वर्ष २०८१/२०८२ (रु हजारमा)				
शीर्षक	२०८१/२०८२ को अनुमान	२०८२/८३ को अनुमान	२०८३/२०८४ को अनुमान	२०८४/२०८५ को अनुमान
कर	२००५१०००	१८०५१०००	१८०५१०००	१८०५१०००
सम्पति कर	०	०	०	०
घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर	३५००००००	२५००००००	२५००००००	२५००००००
वस्तु तथा सेवामा आधारित कर	१६५५१०००	१५५५१०००	१५५५१०००	१५५५१०००
मूल्य अभिवृद्धि कर (मू.अ. क.)	९१००००००	९१००००००	९१००००००	९१००००००
बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त शुल्क	४५००००००	४५००००००	४५००००००	४५००००००
बाँडाफाँडबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	१०००	१०००	१०००	१०००
सवारी साधन कर	२८००००००	२८००००००	२८००००००	२८००००००
वन क्षेत्रको रोयल्टी	१५००००	१५००००	१५००००	१५००००
अनुदान	११३५७०००	१४८०८१००	१४८०८१००	१४८०८१००
अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	११३५७०००	१४८०८१००	१४८०८१००	१४८०८१००
अन्तरसरकारी अनुदान	११३५७०००	१४८०८१००	१४८०८१००	१४८०८१००
समानीकरण अनुदान	७७९९२००	७७९९२००	७७९९२००	७७९९२००
शर्सत अनुदान चालु	२००८९००	३००८९००	३००८९००	३००८९००
शर्सत अनुदान पुँजीगत	१५४८९००	२००००००	२००००००	२००००००
विशेष अनुदान चालु	०	०	०	०
विशेष अनुदान	०	१००००००	१००००००	१००००००
समपूरक अनुदान चालु	०	१००००००	१००००००	१००००००
अन्य राजश्व	१९७२०००	१९७२०००	१९७२०००	१९७२०००
बाँडफाँड भई प्राप्त भई वन रोयल्टी	५०,०००	५०,०००	५०,०००	५०,०००

बाँडफाँड भई प्राप्त दहतर बहत्तरको विक्रिबाट प्राप्त हुने आय	३,५०,०००	३,५०,०००	३,५०,०००	३,५०,०००
वस्तु तथा सेवा विक्रिबाट प्राप्त रकम	१५४८७००	१५४८७००	१५४८७००	१५४८७००
वस्तु तथा सेवा विक्रिबाट प्राप्त रकम	५०३००	५०३००	५०३००	५०३००
कृषि उत्पादनको विक्रिबाट प्राप्त रकम	७८००	७८००	७८००	७८००
सरकारी सम्पतिको विक्रिबाट प्राप्त रकम	१५००	१५००	१५००	१५००
अन्य विक्रिबाट प्राप्त रकम	६००	६००	६००	६००
निजी धारा वापतको शुल्क	४००	४००	४००	४००
अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	४०,०००	४०,०००	४०,०००	४०,०००
प्रशासनिक सेवा शुल्क	२९०४००	२९०४००	२९०४००	२९०४००
न्यायिक दस्तुर	५००००	५००००	५००००	५००००
शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	४००	४००	४००	४००
परीक्षा शुल्क	२००००	२००००	२००००	२००००
यातायात क्षेत्रको आम्दानी	१२००००	१२००००	१२००००	१२००००
अन्य प्रशासनिन शुल्क	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
अन्य प्रशासनिक दस्तुरहरु	१२०००००	१२०००००	१२०००००	१३०००००
व्यावसाय रजिष्ट्रशन दस्तुर	२०००००	२०००००	२०००००	३०००००
चालक अनुमति पत्र सवारी दर्ता किताब(Blue book)सम्बन्धि दस्तुर	१००००००	१००००००	१००००००	१००००००
वन क्षेत्रको अन्य आय	८०००	८०००	८०००	८०००
दण्ड जरिवाना र जफत	८०००	८०००	८०००	८०००
विविध राजस्व	१५३००	१५३००	१५३००	१५३००
बीमा दावी प्राप्ति	३००	३००	३००	३००

अन्य राजस्व	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००
विविध प्राप्ति	८५१२१७०	५९८८६१८	८८४५९९०	११८०३३९५
विविध प्राप्ति	६५००००	६५००००	९८३८२०	३९४१२२५
बेरुजु	२५००००	२५००००	२५००००	२५००००
निकासा फिर्ता	१०००००	१०००००	४३३८२०	३३९१२२५
अनुदान फिर्ता	३०००००	३०००००	३०००००	३०००००
गत वर्षको नगद मौज्दात	७८६२१७०	५३३८६१८	७८६२१७०	७८६२१७०
दायित्व	२००००००	०	०	०
आन्तरिक दायित्व	२००००००	०	०	०
खूद आन्तरिक ऋण	२००००००	०	०	०
खूद आन्तरिक ऋण	१००००००	०	०	०
अन्य आन्तरि सरकारबाट प्राप्त ऋण	१००००००	०	०	०
जम्मा(राज्स्व/प्राप्ति)	४३८९२१७०	४०८१९७१८	४३६७७०९०	४६७३४४९५
राजस्व बाँडफाँड	०	०	०	०
प्रदेश सञ्चिति कोष दाखिला हुने राजस्व	४३८९२१७०	४०८१९७१८	४३६७७०९०	४६७३४४९५

तालिका ५ : श्रोत अनुमान समितिबाट गरिएको आगामी तीन वर्षको आय अनुमान

आगामी तीन वर्षको आयको अनुमान (रु. हजारमा)				
सि.न.	शिर्षक	आ.व. २०८१/८२ को आयको अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को आयको अनुमान	आ.व.२०८३/८४को आयको अनुमान
१	आन्तरिक राजस्व	९०७३०००	९७०८११०	१०३८७६७८
२	नेपाल सरकार अनुदान	११३५७०००	१२१५१९९०	१३००२६२९
३	बाँडफाँड हुने राजस्व	१३६०००००	१४५५२०००	१५५७०६४०
४	आन्तरिक ऋण	२००००००	२१४००००	२२८९८००
५	मौज्दात	७८६२१७०	८४१२५२२	९००१३९८
	जम्मा	४३८९२१७०	४६९६४६२२	**५०२५२१४५**

आगामी आर्थिक वर्षको लागी संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानका सीमामा समपुरक अनुदान र बिशेष अनुदान प्राप्त भएको छैन । सशर्त अनुदान थप भए पनि समपुरक र बिशेष अनुदान अब प्राप्त हुने सम्भावना पनि देखिदैन । यसैले पछि नेपाल सरकारबाट थप अनुदान प्राप्त भएमा सोही बमोजिम बजेटमा थपघट संशोधन गर्ने गरी आयको अनुमान गरिएको छ । यसैगरी आगामी दुइ आर्थिक वर्षको आय अनुमान गर्दा वार्षिक सात प्रतिशतले बृद्धि हुने अनुमानको आधारमा प्रक्षेपण गरिएको छ । आगामी आर्थिक वर्षको लागि मन्त्रालय तथा निकायहरुमा दायित्व सिर्जना भएका बहुवर्षीय तथा क्रमागत आयोजनाहरुको लागी स्रोतको सुनिश्चता गरिएको छ ।

तालिका न. ४ मा उल्लेख भए बमोजिम आयको अनुमान गरिएकोमा चालु आर्थिक वर्षको यथार्थ खर्चको आधार तथा गत विगतमा भएको खर्चलाई बमोजिम चालु आर्थिक वर्षको विनियोजनबाट बचत हुने अनुमानित नगद मौज्दात रु ७ अर्ब ८६ करोड २१ लाख ७० हजार समेत स्रोत अनुमानमा समायोजन गरी आगामी आर्थिक वर्षको लागि गरी तालिका न. ५ मा उल्लेख भए अनुसारको आयको अनुमान तथा बजेट सिलिङ्ग निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका ६ : श्रोत अनुमान समितिबाट गरिएको संशोधित आय अनुमान

आगामी वर्षको आयको अनुमान (रु. हजारमा)		
सि.नं	**शिर्षक**	**आ.व. २०८१/८२ को आयको अनुमान**
१	आन्तरिक राजस्व	९०७३०००
२	समानीकरण अनुदान	७७९९२००
३	समपूरक अनुदान	०
४	विशेष अनुदान	०
५	संघीय सरकारबाट प्राप्त सर्शत योजनाका लागी प्राप्त अनुदान	३५५७८००
६	बाँडफाँड हुने राजस्व	१३६०००००
७	नगद मौज्दात	७८६२१७०
८	आन्तरिक ऋण	२००००००
	जम्मा	**४३८९२१७०**

प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्र भित्रको कर, दस्तुर र अन्य शुल्कहरुका आधार वर्ष आ.व. २०७९/८० को यथार्थ आन्तरिक राजस्व र वाह्य अनुदान वापतको शिर्षकगत आय, आ.व. २०८०।८१ को संशोधित आय र आगामी आ.व. २०८१/८२ को अनुमानित २०८२/२०८३ र २०८३/२०८४ को प्रक्षेपित आयको विवरण अनुसूची १ मा देखाइएको छ।

बजेट सीमा र मार्गदर्शन मन्त्रालय / सचिवालय / निकायहरूलाई बजेट सिलिङ्ग

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा श्रोत अनुमान समितिको पुर्व निर्णयको आधारमा तालिका २ मा उल्लेख भए अनुसार चालु तथा पुँजीगत बजेटको सिमा निर्धारण गरिएको छ ।

२.८.३ त्रि-वर्षिय खर्च प्रक्षेपण:

२.८.३.१ गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धि दर र संरचना तथा आर्थिक वृद्धि दर

क) आवधिक योजनाले प्रक्षेपण गरेको आर्थिक चित्रण :

मधेश प्रदेशको आ.व. २०७९/८० को आर्थिक बृद्धि दर १.६९ % रहेकोले त्यसलाई आधार मानी दोस्रो आवधिक योजनाको ५ वर्षे अवधिका लागि प्रदेशको गार्हस्थ्य उत्पादनमा निम्न अनुसार प्रक्षेपण गरिएको छ।

तालिका ८:मधेश प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन तथा क्षेत्रगत मुल्य अधिवृद्धिको लक्ष्य *(रु. करोडमा)

क. सं.	क्षेत्रहरु	आधार वर्ष २०७९/८०	२०८०/८१ को अनुमान	दोस्रो आवधिक योजनाको लक्ष्य				
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१.	प्राथमिक क्षेत्र (कृषि, वन तथा मतस्यपालन र खानी तथा उत्खनन)	२१७६०	२२४१६	२३३८२	२४३४६	२५३५१	२६५२४	२७७५१
२.	द्वितीय क्षेत्र(उत्पादनमूलक उद्योग,विद्युत, ग्याँस, वाष्प तथा वातानुकूलित आपूर्ति सेवा, पानी आपूर्ति,ढल, फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनः उत्पादन, निर्माण)	६९४३	६८६८	७४५१	८०७४	८७७०	९५७१	१०४६५
३.	सेवा क्षेत्र	३२८३४	३४३००	३६५३६	३९१४१	४२०३६	४५३०५	४८९४७
४.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा (आधार मूल्यमा)	६१५३६	६३५८५	६७३७०	७१५६२	७६१५७	८१३९९	८७१६४
	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	७०७५१	७३३६१	७७९२९	८३०३९	८८७१३	९५१९९	१०२३९८

*श्रोतः मधेस प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना (आधार पत्र)

ख) प्रदेशको आर्थिक वृद्धि दरको प्रक्षेपण र यथार्थ अवस्था

पहिलो योजना अवधिमा आधारभूत मूल्यमा ११ प्रतिशतको औषत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य रहेकोमा महामारीका कारण योजनाको पहिलो वर्ष नै आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहन गयो। त्यस पछि आ.व. २०७८/०७९ मा ४.६३ प्रतिशत र आ.व. ०७९/०८० मा १.६९ प्रतिशत वृद्धिदर मात्र हासिल हुन पुग्यो। महामारी पछि पुनरुत्थानतर्फ अग्रसर भएको अर्थतन्त्रमा रुस युक्रेन युद्धले थप चुनौतीहरू सिर्जना गरी मधेश प्रदेशको आर्थिक विकासमा नकारात्मक असर पार्न गयो। पहिलो आवधिक योजनाको चार वर्षको अवधिमा मुख्यतः चारओटा क्षेषहरू जस्तै आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार तथा अन्तर-सम्बन्धीत र सर्वोपरी विषय अन्तरगत तय भएका रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम र प्रभाव असर र प्रतिफल तहका सूचकहरुको उपलब्धिको विश्लेषण गर्दा कुल १२९ बोटा रणनीतिमध्ये ७५ ओटा कार्यान्वयन भएको, कुल ३०८ ओटा कार्यनीतिमध्ये १४० ओटा कार्यान्वयनमा आएको, ५०७ बोटा कार्यक्रमहरुमध्ये १९४ मोटा कार्यक्रमहरुमा कार्यान्वयन भएका र ५०६ ओटा सूचकहरूमध्ये २३१ ओटा सूचकहरूको मात्रै प्रगति हासिल हुन सकेको अवस्था रहेको छ।

पहिलो आवधिक योजनामा रहेको समग्र आर्थिक क्षेत्र अन्तरगत वचत तथा लगानी, सार्वजनिक खर्च, राजस्व परिचालन, आन्तरिक ऋण, बैदेशिक सहयोग, निजी क्षेत्र विदेशी लगानी र सहकारी उपक्षेत्रमा कुल ७७ ओटा कार्यनीतिहरू तय गरिएका मध्ये २५ ओटा (३२ प्रतिशत) कार्यान्वयन भएका, ३१ ओटा (४० प्रतिशत) आंशिक रूपमा कार्यान्वयन भएका र बाँकी २१ ओटा (२७ प्रतिशत) कार्यान्वयन हुन सकेनन् । पहिलो आवधिक योजना अवधिमा कुल रु. ६० अर्व आन्तरिक राजस्व उठ्ने अनुमान गरिएकोमा पहिलो आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०७९/८० सम्मको चार वर्षमा कुल रु. ५२ अर्व २६ करोड १८ लाख आन्तरिक राजस्व संकलन भई सकेको हुँदा चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म उक्त लक्ष्य सहजै हासिल हुने देखिन्छ। यसका आधारमा राजस्व संकलनको उपलब्धि ज्यादै उत्साहजनक रहेको छ। पहिलो आवधिक योजनाको चार वर्षको अवधिमा कुल विनियोजित चालु र पुँजीगत बजेट खर्च गर्ने क्षमताको विश्लेषण गर्दा औसतमा ५६.७७ प्रतिशत रहेको छ।

प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा योजना अवधिभरका लागि प्रक्षेपित आर्थिक वृद्धिदरको अनुमान तल उल्लेख गरिए अनुसारको हुने उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ९ : मधेश प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य(आ.व. २०७९/८० को स्थिर मूल्यमा)* (प्रतिशतमा)

क. सं.	क्षेत्रहरु	आधार वर्ष २०७९/८०	२०८०/८१ को अनुमान	दोस्रो आवधिक योजनाको लक्ष्य					योजना अवधिको औषत
				०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	०८५/८६	
१.	प्राथमिक क्षेत्र (कृषि, वन तथा मतस्यपालन र खानी तथा उत्खनन)	३.३	३.१	४.३	४.१	४.१	४.६	४.७	४.४
२.	द्वितीय क्षेत्र(उत्पादनमूलक उद्योग,विद्युत, ग्याँस, वाष्प तथा वातानुकूलित आपूर्ति सेवा, पानी आपूर्ति,ढल, फोहोर व्यवस्थापन तथा पुनः उत्पादन, निर्माण)	-१.३	-१.१	८.५	८.४	८.६	९.१	९.३	८.८
३.	सेवा क्षेत्र	१.८	४.५	६.५	७.१	७.४	७.८	८.०	७.४
४.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा (आधार मूल्यमा)	१.९	३.३	६.०	६.२	६.४	६.९	७.१	६.५
	कुल गार्हस्थ्य उत्पादन	१.७	३.७	६.२	६.६	६.८	७.३	७.६	६.९

*श्रोतः मधेस प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना (आधार पत्र)

मधेश प्रदेशको नीति तथा कार्यक्रमहरूमा कतिपय रोजगारमूलक कार्यक्रमहरू समेत समावेश गरिएकाले शिथिल रहेको अर्थतन्त्रमा आगामी दिनमा केही सुधारको अपेक्षा भने रहेको छ ।

राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयले केही समयअघि सार्वजनिक गरेको विवरणमा भने यो वर्ष प्रदेशगत रूपमा सातै प्रदेशको निम्न क्षेत्रमा निम्न अनुसारको आर्थिक वृद्धिदर हुने अनुमान देखाएको छ ।

तालिका १० : आर्थिक वर्ष २०८०/८१ प्रदेशको आर्थिक वृद्धि दर (%)

प्रदेश	आर्थिक बृद्धि दर	सेवा क्षेत्र	उद्योग क्षेत्र	प्राथमिकक्षेत्र	जम्मा
कोशी प्रदेश	३.५१	५०.९	१५.९	३३.२	१००
मधेश प्रदेश	३.७८	५३.९	१०.८	३५.३	१००
बागमति प्रदेश	३.९६	७७.४	१०.६	१२.०	१००
गण्डकी प्रदेश	४.५५	५६.८	१६.८	२६.४	१००
लुम्वीनी प्रदेश	४.०५	५६.३	१३.५	३०.२	१००
कर्णाली प्रदेश	३.३९	६०.८	९.५	२९.७	१००
सुदुरपश्चिम प्रदेश	३.४१	५४.३	१२.५	३३.२	१००
नेपाल	३.८७	६२.९	१२.५	२४.६	१००

श्रोतः आर्थिक सर्वेक्षण, २०८०

प्रदेशगत कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अवस्था

चालु आ.व. २०८०/८१ को प्रारम्भिक अनुमान बमोजिम उपभोक्ताको मूल्यमा प्रादेशिक आर्थिक वृद्धिदर सबैभन्दा धेरै (४.५५ प्रतिशत) गण्डकी प्रदेशमा र त्यसपछिको धेरै (४.०५ प्रतिशत) लुम्बिनी प्रदेशमा देखिन्छ। त्यसैगरी, सबैभन्दा थोरै वृद्धिदर (३.३९ प्रतिशत) कर्णाली प्रदेशमा हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ। उपभोक्ताको मूल्यमा **राष्ट्रिय आर्थिक वृद्धिदर ३.८७** प्रतिशत हुने प्रारम्भिक अनुमान गरिएकोमा गण्डकी, लुम्बिनी र बागमती प्रदेशको राष्ट्रिय वृद्धिदरभन्दा धेरै र बाँकि प्रदेशको राष्ट्रिय वृद्धिदरभन्दा थोरै हुने प्रारम्भिक अनुमान रहेको छ। आ.व. २०८०/८१ को प्रारम्भिक अनुमान, आ.व. २०७१/८० को संशोधित अनुमान तथा आ.व. २०७८/७९ को अन्तिम तथ्याङ्कवमोजिमको प्रादेशिक कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

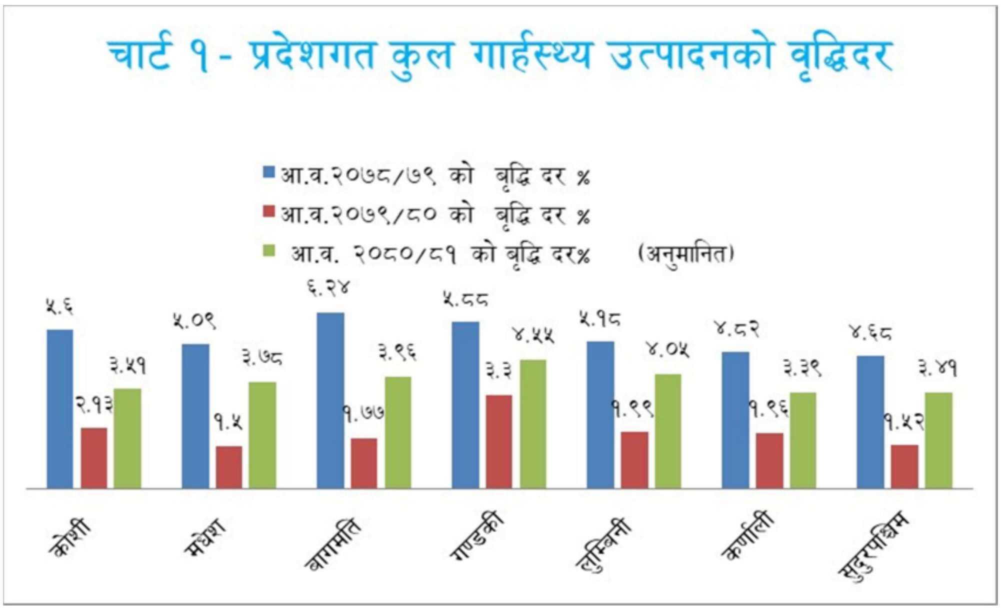

* स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय

२.८.४ मध्यमकालीन खर्च संरचनाका लागि त्रि-बर्षिय खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण

प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको लागि योजना अवधिको अन्तिम वर्ष चालु आ.व. २०८०/८१ मा क्रमश रु. ६६ अर्व ३५ करोड प्रस्तावित खर्चको प्रक्षेपण गरिएको भएपनि अर्थतन्त्रमा आएको मन्दी, संघीय सरकारबाट भएको अनुदानमा संकुचन र राजस्व आकलन अनुसार प्राप्त हुन नसकेको लगायतका कारणले प्रक्षेपण गरिएअनुसार बजेट विनियोजन र खर्च दुबै हुन सकेन ।

तालिका ११ : प्रदेशको विगत तीन सालको पुँजीगत खर्चको प्रवृत्ति *(रु करोडमा)

आ.व.	कूल विनियोजन	कूल खर्च	पुँजीगत खर्च को हिस्सा प्रतिशत
२०७७/७८	२०३७	१३९१	६८.२७
२०७८/७९	१९५७	११९३	६०.९६
२०७९/८०	२५९८	१६२०	६२.३६

*** श्रोतः प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, मधेश प्रदेश**

आ.व. २०८०/८१ को लागि चालु तर्फ रु १८ अर्ब ५४ करोड र पुंजिगत तर्फ २५ अर्ब ५७ करोड ४६ लाख गरी जम्मा रु. ४४ अर्ब ११ करोडको बजेट प्रस्तुत भए तापनि २०८० फागुन मसान्तसम्म वार्षिक अनुमानको तुलनामा ५३.३८ प्रतिशत अर्थात जम्मा रु २३ अर्ब ५४ करोड ९८ लाख राजस्व असूली भएको देखिन्छ । प्रदेशको आवधिक योजनामा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आगामी वर्षको लागि प्रस्तावित खर्चको प्रक्षेपण विवरण तलको तालिकामा खुलाईए अनुसारको भएपनि प्रदेश सरकारलाई रकम खर्च गर्न दवाव रहेको छ । चालु आर्थिक वर्षमा राजस्वको स्रोतमा आएको संकुचनको कारणले आगामी तीन वर्ष (आ. व. २०८१/८२ देखि आ. व. २०८३/८४) को खर्च अनुमानलाई सकभर यथार्थपरक बनाउन पहिलेको सहज अवस्थामा गरिएको प्रक्षेपणलाई पुनरावलोकन गर्नुपर्ने स्थिति रहेको छ ।

तालिका १२: चालु आ व २०८०/८१ को विनियोजित बजेट, खर्च र मध्यमकालीन त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपण,

विवरण	चालु आ. व. २०८०/८१ को विनियोजित बजेट (रु करोडमा)	चालु आ. व.को फाल्गुन मसान्त सम्मको खर्च*	जम्मा खर्च प्रतिशत	आगामी तीन आ. व.को खर्च प्रक्षेपण (रू करोडमा)		
				२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
कुल जम्मा	४४११.४६	५११.६९	११.५०	३२३२.४६	३४५८.७२	३७००.८३
चालु तर्फ	१८५४	३१०.७२	१६.६३	१२८०.०६	१३६९.६६	१४६५.५३
पुँजीगत तर्फ	२५५७.४६	२००.९७	७.७८	१९५२.४०	२०८९.०६	२२३५.३०

***श्रोतः प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, मधेस प्रदेश**

यसर्थ यो मध्यावधि खर्च संरचनामा अनुमान महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको गत विगतको वित्तिय विवरणलाई विशलेषण गर्दा श्रोत समितिको अनुमान बमोजिम नै आ. व. २०८१/८२, आ. व. २०८२/८३ र आ. व. २०८३/२०८४ को खर्च संरचनामा क्रमश ४४ अर्ब ११ करोड ४६ लाख ३२ हजार, ४८ अर्ब ५३ करोड र ५३ अर्ब ३८ करोड मा नवढ्ने गरी आगामी तीन वर्षकालागि मन्त्रालयगत खर्च हुने आकलन तालिका १२ मा देखाइए अनुसार

खर्च हुने आंकलन गरिएको छ । यस अनुसार आगामी तीन वर्षकालागि खर्चको आंकलन गर्दा मूख्यतः निम्न कुराहरुलाइ दृष्टिगत गरिएको छ ।

- आगामी आ. व. २०८१/८२ का निम्ति प्रदेश सरकारले प्रदेश सभामा पेस गरेको सरकारका नीति तथा कार्यक्रमा उल्लेखित प्रदेश सरकारका प्राथमिकताहरू,
- आगामी आ. व. २०८१/८२, २०८२/८३ र २०८३/२०८४ का निम्ति प्रदेश सरकारले अनुमान गरेको आय व्ययको अनुमान,
- मन्त्रालयगत रुपमा पहिचान भएका प्रस्तावित वहुबर्षिय र सालवसाली कार्यक्रमहरु
- प्रदेश सरकारको आ. व. २०८१/८२ को वार्षिक बजेटबाट दीर्धकालीन उपलव्धि हासिल हुन सहयोग पुग्ने गरी पहिचान भएका सालवसाली आयोजना/कार्यक्रमहरू ,
- सोह्रौं योजनामा उल्लेखित प्राथमिक क्षेत्रका कार्यक्रमहरु,
- सोह्रौं योजनामा राष्ट्रिय लक्ष्य तथा प्राथमिकताहरूसंग मिल्दो कार्यक्रमहरू,
- दिगो विकास लक्ष्य अनुसार निर्धारण गरिएको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग पुग्न जाने कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू,
- प्रदेश सरकारबाट जारी गरिएका रोजगार प्रवर्द्धन उन्मुख नीति तया कार्यक्रमहरू,
- प्रदेश सरकारबाट थप भएका बिषयगत मन्त्रालयहरूका लागि गर्नु पर्ने बजेट व्यवस्था,
- प्रदेश सरकारको जनशक्तिको अवस्था,
- प्रदेश सरकारको खर्च गर्ने क्षमता आदि ।

तालिका १३: प्रदेश सरकारको मन्त्रालय/निकायगत तीन आर्थिक वर्षको खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु हजारमा)

क.सं	विषयगत मन्त्रालय/कार्यालय	आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को विनियोजन			आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को प्रक्षेपण			आर्थिक वर्ष २०८३/८४ को प्रक्षेपण		
		चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा
१	प्रदेश सभा	३६१०२०	१०५०००	४६६०२०	३८६२९१	११२३५०	४९८६४१	४१३३३२	१२०२१५	५३३५४६
२	प्रदेश लोक सेवा आयोग	८४१०१	२६४६६	११०५६७	८९९८८	२८३१९	११८३०७	९६२८७	३०३०१	१२६५८८
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३०२००	४०००	३४२००	४००००	६०००	४६०००	४२०००	८०००	५००००
४	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	४३७०११	९३९४२	५३०९५३	४६७६०२	१००५१८	५६८१२०	५००३३४	१०७५५४	६०७८८८
५	अर्थ मन्त्रालय	२१२०१५	२५४२०	२३७४३५	२२६८५६	२७१९९	२५४०५५	२४२७३६	२९१०३	२७१८३९
६	उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	३४३३४७	२६४२४७५	२९८५८२२	३६७३८१	२८२७४४८	३१९४८३०	३९३०९८	३०२५३७०	३४१८४६८
७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२५६७४२३	२२४४७७	२७९१९००	२७४७१४३	२४०१९०	२९८७३३३	२९३९४४३	२५७००४	३१९६४४६
८	ऊर्जा, सिंचाइ तथा खानेपानी मन्त्रालय	४३३११९	४७४६५२३	५१७९६४२	४६३४३७	५०७८७८०	५५४२२१७	४९५८७८	५४३४२९४	५९३०१७२
९	गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय	२८१७०४	४९४०००	७७५७०४	३०१४२३	५२८५८०	८३०००३	३२२५२३	५६५५८१	८८८१०४
१०	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१२७०३७१	११५३६५४	२४२४०२५	१३५९२९७	१२३४४१०	२५९३७०७	१४५४४४८	१३२०८१८	२७७५२६६
११	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	४२६२६३	१२६८९०११	१३११५२७४	४५६१०१	१३५७७२४२	१४०३३३४३	४८८०२९	१४५२७६४९	१५०१५६७७
१२	खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	६३९५६०	१३१८७९०	१९५८३५०	६८४३२९	१४१११०५	२०९५४३५	७३२२३२	१५०९८८३	२२४२११५
१३	शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय	११४७१५६	१७५८०२०	२९०५१७६	१२२७४५७	१८८१०८१	३१०८५३८	१३१३३७९	२०१२७५७	३३२६१३६
१४	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३४६१३९१	१७५५११५	५२१६५०६	३७०३६८८	१८७७९७३	५५८१६६१	३९६२९४७	२००९४३१	५९७२३७८
१५	श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	६५०२१२	३४९५३६	९९९७४८	६९५७२७	३७४००४	१०६९७३०	७४४४२८	४००१८४	११४४६११
१६	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	४४९६०	५०४०	५००००	४८१०७	५३९३	५३५००	५१४७५	५७७०	५७२४५
१७	अर्थ – विविध	५०००००	५०००००	१००००००	१५००००००	१५००००००	३०००००००	१७५००००	१७५००००	३५००००००
१८	स्थानीय तह	३०८१३०४	०	३०८१३०४	३१४२९३१	०	३१४२९३१	३२०५७९०	०	३२०५७९०
	जम्मा	**१५९७११५७**	**२७८९१४६९**	**४३८६२६२६**	**३१४०७७५८**	**४४३१०५९२**	**७५७१८३५१**	**१९१४८३५९**	**३३११३९१४**	**८३७६२२६९**

परिच्छेद ३

३.१ प्राथमिकीकरणको आधारमा बाँडफाँट

प्रदेश मातहतका आयोजना र कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने कार्यका लागि सवै विकास आयोजनाहरुलाई विभिन्न ५ वटा प्रमुख क्षेत्रहरुमा वर्गिकरण गरी त्यस अन्तर्गत पर्ने उप क्षेत्रहरु समेत छुट्याइएको छ । आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकिकरण गर्न ६ वटा सामान्य र २ वटा क्षेत्रगत आधार समेत गरी सामान्य आधारलाइ ७० र क्षेत्रगत आधारलाइ ३० अंक प्रदान गरी कुल अंकमा ७५ प्रतिशत भन्दा वढि आउने भएमा प्राथमिकता क्रम १ र ७५ प्रतिशत भन्दा कम आउने भएमा प्राथमिकता क्रम २ गरी वर्गिकरण गरिएको छ । यसरी वर्गीकरण गर्दा आ.व. ८१/८२ को कुल विनियोजित बजेटको ४.२९ प्रतिशत बजेटमा सांकेतीकरण नभएको तथा सांकेतीकरण गरिएको पहिलो प्राथमिकताको आयोजनामा ६३.९१ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने दोस्रो प्राथमिकताको आयोजनामा ३१.८० प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ । यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ । आयोजना र कार्यक्रम प्राथमिकताको विस्तृत आधारहरु अनुसूचि २ मा उल्लेख गरिएको छ ।

सकेत न.	आयोजना कार्यक्रम संख्या	२०८१/२०८२ को अनुमान		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण		२०८३/२०८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
P1	८५०	१९५७९१९२	०.४७९७५	२०९४९७३५	०.४७९७५	२२४१६२१६	०.४७९७५
P2	२२५	२१२३१६७४	०.५२	२२७१७८९१	०.५२	२४३०८१४३	०.५२
सांकेतीकरण नगरिएको							
जम्मा		४०८१०८६६	०.९९९७५	४३६६७७२६	०.९९९७५	४६७२४३५९	०.९९९७५

३.२ रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँट

आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका ९ वटा स्तम्भको आधारमा वर्गीकरण गर्दा सबै भन्दा बढी बजेटको विनियोजन आर्थिक मामिलामा ५०.९८ भएको छ भने सबै भन्दा कम बजेटको विनियोजन वातावरण संरक्षणमा ०.०७ भएको देखिन्छ ।

(रु. हजारमा)

क्र. सं	विषय क्षेत्र	आर्थिक वर्ष ०८१/८२		आर्थिक वर्ष ०८२/८३		आर्थिक वर्ष ०८३/८४	
		कुल जम्मा	प्रतिशत	कुल जम्मा	प्रतिशत	कुल जम्मा	प्रतिशत
१	सामान्य सार्वजनिक सेवा	५९३५७२९	१३.५२	६३५१२३०	१३.५२	८६६४०५९	१७.२४

२	सार्वजनिक शान्ति सुरक्षा	८०९९०४	१.८५	८६६५९७	१.८५	९२७२५९.०९	१.८५
३	आर्थिक मामिला	२२३७५३९८	५०.९८	२१३२९३९८	४५.४२	१७५८८२५१	३५.००
४	आवास तथा सामुदायिक सुबिधा	५२६७३६५	१२.००	५३३६०८१	११.३६	५७०९६०७	११.३६
५	बाताबरण संरक्षण	२९२००	०.०७	३१२४४	०.०७	१७०९४६२	३.४०
६	मनोरंजन संस्कृति तथा धर्म	२४६५३८८	५.६२	२६३७९६५	५.६२	२८२२६२३	५.६२
७	स्वास्थ्य	५२१६५०६	११.८८	६६३७६६१	१४.१३	९०११९१३	१७.९३
८	शिक्षा	९०५४४३	२.०६	९९८८२४	२.१३	२८०३१७४	५.५८
९	सामाजिक सुरक्षा	८८७२३७	२.०२	९४९३४३	२.०२	१०१५७९८	२.०२
	कुल	४३८९२१७०	१००	४६९६४६२२	१००	५०२५२१४५	१००

३.३ दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँड

मध्यकालिन खर्च संरचनाको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष यसमा समेटिएका आयोजना र कार्यक्रमहरुलाई सम्बन्धित दिगो विकास लक्ष्यसँग आवद्ध गराउनु र त्यसको साङ्केतीकरण गर्नु हो। सन् २०१५ मा नेपाल लगायत संयुक्त राष्ट्रसंघका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले अनुमोदन गरेका दिगो विकास लक्ष्य विश्वव्यापी सम्वृद्धिको सृजना (Generating Prosperity), वितरण (Sharing) र दिगोपन (Sustaining) हासिल गर्ने कार्यसंग जोडिएको विश्वव्यापी कार्यसुची हो। दिगो विकास लक्ष्य अहिले विश्वकै विकासको मूल एजेन्डाका रूपमा स्थापित भएको छ। यसले केवल लक्ष्यहरूको प्राप्तितिर मात्रै उन्मुख नभई "कसैलाई पनि पछाडि नछाड्ने "मूल ध्येयका साथ विश्वका जटिल र गहिरो आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय र राजनीतिक समस्याका जरैसम्म पुगेर सम्बोधन गर्ने अपेक्षा राखिएको छ।

दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित नतिजामुखी योजना, बजेट र कार्यान्वयन चक्र

स्रोत: दिगो विकास लक्ष्य: स्थानीय स्रोत पुस्तिका, २०७७

नेपालले पनि दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयनको मार्गचित्र २०१६-२०३० निर्धारण गरी सो अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको हेर्न २०१६-२०१९ सम्मको आवधिक प्रगति मूल्याङ्कन समेत सम्पन्न गरेको छ। दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि प्रदेशको अहं भुमिका हुने हुदा संघीयताको अभ्यास अनुरुप आफ्नो एकल तथा साझा अधिकारको सूची तथा कार्य जिम्मेवारी अनुसार हाम्रो प्रदेशले दिगो विकास लक्ष्यको

आन्तरिकीकरण गरिसकेको छ भने करिव सबै स्थानीय तहहरुले स्थानीयकरण गरिसकेका छन्। तसर्थ यसको प्राप्तिलाई अझ पारदर्शी बनाउन र स्रोतको संतुलित ढंगले सुनिश्चित गर्नका लागि मध्यकालिन खर्च संरचनालाई दिगो विकास लक्ष्य मैत्री बनाइएको छ।

दिगो विकासका लागि निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्यका सूचकहरु मध्ये प्रदेश सान्दर्भिक सूचकहरुमा संघीय सरकारले अपनाई आएको प्रकृया अनुसार वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा दिगो विकास लक्ष्यको सांकेतीकरण गर्नु पर्ने भएकाले अनुसूचि २ मा उल्लेख गरिएको आधार र प्रक्रिया अनुसार तालिका १७ मा सांकेतीकरण गरिएको छ । यसरी सांकेतीकरण गर्दा दिगो विकास सँग सान्दर्भिक नरहेको बजेटलाई शुन्य अर्थात् ० कोड प्रदान गरी सांकेतीकरण गरिएको छ।

दिगो विकास लक्ष्य अनुरुप गरिएको प्रक्षेपणका आधारमा सबै भन्दा बढी बजेट सुनिश्चितता लक्ष्य ९ उध्योग नविन खोज र पूर्वाधारमा गरिएको छ भने दोस्रोमा लक्ष्य ३ स्वस्थ जीवन रहेको छ भने सबै भन्दा कम लक्ष्य १६ शान्ति, न्याय र सबल संस्था गरिएको देखिन्छ।

दिगो विकास लक्ष्य अनुसार तालिका १७ मा अनुमान र प्रक्षेपण गरिएको बजेट निम्न तालिकामा एकिकृत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

सङ्केत नम्बर	दिगो विकास लक्ष्य	आव २०८१/८२ को खर्च अनुमान		आव २०८२/८३ को खर्च प्रक्षेपण		आव २०८३/८४ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम (रु हजारमा)	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य	२०५०१७०	४.६७	३०५२७००	६.५	३५१७६५०	७
२	शून्य भोकमरी	८१८४०५	१.८६	१२६८०४५	२.७	१२५६३०४	२.५
३	स्वास्थ्य जीवन	६२१३६४३	१४.१६	७५१४३४०	१६.००	८५४२८६५	१७
४	गुणस्तरीय शिक्षा	२३९५०७२	५.४६	३५२२३४७	७.५	४०२०१७२	८
५	लैङ्गिक समानता	११७५०	०.०३	४९७८२५	१.०६	७५३७८२	१.५
६	दिगो सफा पानी र सरसफाइ सेवा	१४५२५३०	३.३१	२११३४०८	४.५	१७५८८२५	३.५
७	आधुनिक ऊर्जामा पहुँच	-	-	४९७८२५	१.०६	१००५०४३	२
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि र मर्यादित काम	५४३७१८३	१२.३९	६२९३२५९	१३.४	५७७८९९७	११.५
९	उद्योग नविन खोज र पूर्वाधार	१५२३३८३०	३४.७१	१६२९६७२४	३४.७	१६५८३२०८	३३
१०	असमानता न्यूनीकरण	१४५६५५४	३.३२	१५९६७९७	३.४	१७५८८२५	३.६
११	दिगो शहर र बस्ती	-	-	४९७८२५	१.०६	७५३७८२	१.५
१२	दिगो उपभोग र उत्पादन	४३२४१	०.१	३७५७१७	०.८	५०२५२१	१
१३	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन	२११६२०१	४.८२	१९३४९४२	४.१२	२२६१३४७	४.५
१४	सामुद्रिक स्रोतको उपयोग	-	-	–	–	०	–
१५	भूसतह स्रोतको उपयोग	३०७८२४	०.७	३२८७५२.४	०.७	५०२५२१	१
१६	शान्ति, न्याय र सबल संस्था	-	-	४६९६४६.२	१	५०२५२१	१
१७	दिगो विकासको लागि साझेदारी	२२३००२	०.५१	७०४४६९.३	१.५	७५३७८२	१.५
	साङ्केतिकरण नगिएको	६१३२७६५	१३.९७	०	०	०	०
	कुल जम्मा	४३८९२१७०	१००	४६९६४६२२	१००	५०२५२१४५	१००

३.४ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको आधारमा बाँडफाँट

संघीय सरकारले अपनाई आएको प्रकृया अनुसार लैंगिक दृष्टिकोणबाट प्रत्यक्ष लैंगिक ,अप्रत्यक्ष लैंगिक र तटस्थ भनी लैंगिक संकेत प्रदान गरि त्रीवर्षीय खर्चको प्रक्षेपण गरिएको छ। यस अनुसार प्रदेश सरकारको वजेट साङ्केतीकरण गर्दा कुल अंक भारमा ५० प्रतिशत भन्दा वढि अंक पाउने भएमा प्रत्यक्ष लैंगिक उत्तरदायी वजेट ,२० प्रतिशत भन्दा वढि र ५० प्रतिशत भन्दा कम अंक पाउने भएमा अप्रत्यक्ष लैंगिक उत्तरदायी वजेट र २० प्रतिशत भन्दा कम अंक पाउने भएमा तटस्थ लैंगिक उत्तरदायी वजेट भनी साङ्केतीकरण गरिएको छ। यसरी वर्गीकरण गर्दा कुल विनियोजित बजेटको १५.०४ प्रतिशत बजेट तटस्थ रहेको प्रत्यक्षमा ७८.४७ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने अप्रत्यक्षमा ६.४९ प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ। यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ। वजेट साङ्केतीकरण गर्दा अपनाइएका विस्तृत आधारहरु अनुसूचि ४ मा उल्लेख गरिएको छ।

संकेत न.	लैङ्गिक संकेत	२०८१/२०८२ को अनुमान		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण		२०८३/२०८४ को प्रक्षेपण	
		रकम (रु हजारमा)	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
	प्रत्यक्ष	३९२०५१३८	८९.३२	४२२६८१६०	९०.००	४५४७८१९१	९०.५०
	अप्रत्यक्ष	२५१९०३५	५.७४	२५३६०९०	५.४	२४६२३५५	४.९
	तटस्थ	२१६७९९७	४.९४	२१६०३७३	४.६	२३११५९९	४.६
जम्मा		४३८९२१७०	१००	४६९६४६२२	१००	५०२५२१४५	१००

३.५ जलवायु परिवर्तन बजेटको आधारमा बाँडफाँट

जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले समग्र मुलुक जस्तै यो प्रदेश पनि अतिनै संवेदनशील क्षेत्र रहेकाले संघीय सरकारले अपनाई आएकै प्रक्रिया अनुसार नै यस प्रदेशको वजेट पनि जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले अत्यन्त सान्दर्भिक, सान्दर्भिक र तटस्थ भनी साङ्केतीकरण गरिएको छ। यसरी वर्गीकरण गर्दा कुल विनियोजित बजेटको ७०.५३ प्रतिशत बजेट तटस्थ रहेको, अत्यन्त सान्दर्भिक १५.११ प्रतिशत रकम विनियोजना गरिएको छ भने सान्दर्भिकमा १४.३६ प्रतिशत रकम विनियोजन गरिएको छ। यसैलाई आधार मानेर दोस्रो तथा तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण गरिएको छ। वजेट साङ्केतीकरण गर्दा अपनाइएका विस्तृत आधारहरु अनुसूचि ५ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १६ : जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका आधारमा बजेट प्रक्षेपण(हजारमा .रू)

सङ्केत न.	जलवायु सङ्केत	२०८१/२०८२ को अनुमान		२०८२/२०८३ को प्रक्षेपण		२०८३/२०८४ को प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१)	अत्यन्त सान्दर्भिक	३८५०७३	८.९२	४३२७३५८	८.९२	४७६००९४	८.९२
२)	सान्दर्भिक	१४३३६०१	३३.२०	१६११०४५२	३३.२०	१७७२१४९८	३३.२०
३)	तटस्थ	२४९९४५८	५७.८८	२८०८८२८५	५७.८८	३०८९७११३	५७.८८
	जम्मा	**४३१८१३३**	**१००**	**४८५२६०९५**	**१००**	**५३३७८७०५**	**१००**

परिच्छेद ४
आर्थिक क्षेत्र

(अर्थ मन्त्रालय, उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, श्रम तथा यातायात मन्त्रालय बिषयक्षेत्रहरू)

४.१ अर्थ मन्त्रालय

४.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए बमोजिम २०७४ मार्ग २१ गते सम्पन्न प्रदेश सभाको निर्वाचन पश्चात २०७४ साल फाल्गुन ३ गते प्रदेश सरकारको गठन संगै यस मन्त्रालयको स्थापना भएको हो । देशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा कार्यान्वयन, नियमन, प्रदेश स्तरको आर्थिक स्रोतको बाँडफाँट, वित्तिय व्यवस्थापन तथा प्रदेश राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानूनको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने दायित्व यस मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्दछ । मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली २०८० यस मन्त्रालयलाई २४ वटा कामकाज गर्नै गरी कार्यजिम्मेवारी सुम्पेको छ ।

४.१.२ अर्थ क्षेत्रगत समस्या र चुनौती

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार प्रदेशको खर्च गर्ने दक्षता बढाउन नसक्नु, बजेट प्रस्ताव गर्दा खर्च सिर्जना हुने स्पष्ट आधार निर्धारण हुन नसक्नु, बेरुजूको मात्रालाई बाञ्छित सीमा भित्र राख नसक्नु, कार्यान्वयन योग्य र नजितामूलक कार्यक्रमको सही पहिचान हुन नसक्नु, विविध शीर्षकमा कार्यक्रम स्वीकृत नगरी एकमुष्ट (अबण्डा) बजेट स्वीकृत गर्ने परिपाटी रहनु र स्वीकृत वजेटको रकम अर्को बजेट उपशीर्षक स्रोत वा खर्च शीर्षकमा रकमान्तर गर्ने प्रवृत्ति जस्ता समस्याहरु यस मन्त्रालय अन्तरगत रहेका छन् । सार्वजनिक खर्चको बढ्दो मागलाई कुशलतापूर्वक व्यवस्थापन गर्दै वित्तीय सङ्घीयता कार्यान्वयन गर्नु, विनियोजन कुशलता र खर्च गर्ने दक्षता अभिवृद्धि गर्नु र चालु खर्चलाई वाञ्छित सीमामा राखी पुँजीगत खर्च बढाउनु प्रमुख चुनौती रहेका छन् ।

१. अर्थ क्षेत्रगत सोचः

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार यस बिषयक्षेत्रको सोच "खर्चमा मितव्ययिता र पारदर्शिता" रहेको छ ।

२. अर्थ क्षेत्रगत उद्देश्यः

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार यस बिषयक्षेत्रको उद्देश्य "सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी कार्यान्वयन र वित्तीय अनुशासन पालना गर्नु" रहेको छ ।

३. अर्थ क्षेत्रगत रणनीतिः

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसारका रणनीतिहरू देहाय बमोजिम रहेका छनः

- प्रदेशको सार्वजनिक खर्च प्रणाली सुदृढ गरी दक्षता, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गरी नतिजामूलक बनाउने ।
- सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई आधुनिक सूचना प्रविधिमा आधारित बनाई थप पारदर्शी बनाउने
- आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी बनाउने ।

४. अर्थ क्षेत्रगत विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्यः

तालिका ४.१क : अर्थ बिषयक्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्यको ढाँचा

सूचक	एकाइ	आ.ब.२०७९।८० सम्मको उपलब्धि	आ.ब.२०८०।८१ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
कूल चालु विनियोजनमा यथार्थ खर्चको औसत अनुपात	प्रतिशत	५१.०५	७०	७५	८०	८१
कूल पूँजीगत विनियोजनमा यथार्थ खर्चको औसत अनुपात	प्रतिशत	६२.३	६५	७०	७२	७५
कूल चालु र पूँजीगत विनियोजनमा यथार्थ खर्चको औसत अनुपात	प्रतिशत	५७.३	६७.५	७२.५	७६	७८
कूल बेरूजु	प्रतिशत					

५. अर्थ क्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण:

तालिका ४.१ख : अर्थ बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रू. हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३०५०००११अर्थ मन्त्रालय	१४०२०६	११७५०	१५१९५६	१५००२०	१२५७३	१६२५९३	१६०५२२	१३४५३	१७३९७४
३०५०१०११प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	३७४६३	५०४०	४२५०३	४००८५	५३९३	४५४७८	४२८९१	५७७०	४८६६२
३०५०१०१२ प्रदेश लेखा इकाइ कार्यालयहरु	३४३४६	८६३०	४२९७६	३६७५०	९२३४	४५९८४	३९३२३	९८८०	४९२०३
जम्मा	२१२०१५	२५४२०	२३७४३५	२२६८५६	२७१९९	२५४०५५	२४२७३६	२९१०३	२७१८३९

तालिका नं ४.१ग : अर्थ बिबिध (आन्तरिक ऋण भूक्तानी) को त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
६०२०००११ भैपरी आउने	५०००००	५०००००	१००००००००	१५००००००	१५००००००	३००००००००	१७५००००	१७५००००	३५००००००

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
स्थानीय तह	१५८८८०४	१४९२५००	३०८१३०४	१६२०५८१	१५२२३५०	३१४२९३१	१६५२९९३	१५५२७९७	३२०५७९०
जम्मा	१५८८८०४	१४९२५००	३०८१३०४	१६२०५८१	१५२२३५०	३१४२९३१	१६५२९९३	१५५२७९७	३२०५७९०

तालिका ४.१घः अर्थ मन्त्रालयको खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रकम रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	२३७४३५	२१२०१५	२५४२०	०	२३७४३५	०
२०८२।८३	२५४०५५	२२६८५६	२७१९९	०	२५४०५५	०
२०८३।८४	२७१८३९	२४२७३६	२९१०३	०	२७१८३९	०

६. अर्थ क्षेत्रगत जोखिम पक्ष तथा अनुमान

यो प्रदेशको नियमित र न्यूनतम खर्च भएकोले यसमा जोखिम पक्ष नरहेको ।

४.२ उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय

४.२.१ पृष्ठभूमी

प्रदेशको आर्थिक समृद्धि तथा रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्ने तथा कृषि अर्थतन्त्रलाई औद्योगिक तथा व्यवसायिक बनाउँदै उत्पादनमा बृद्धि गर्न उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन क्षेत्रको सबैभन्दा महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।मधेश प्रदेश नेपालमा औद्योगिकरणमा अगाडि बढेको प्रदेश हो । यस प्रदेशमा उत्पादनमूलक, सेवामूलक, पर्यटन सम्बन्धी, कृषि तथा वनजन्य र सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी उद्योगहरू रहेका छन् । यो क्षेत्रमा सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको सहकार्यको अनिवार्यता रहेकोले निजीक्षेत्रको लागि सरकारले उत्प्रेरक, नियामक र सहजकर्ताको भूमिका खेली लगानीको वातावरण सिर्जना गर्ने, लगानीकर्ता आकर्षित गर्ने काम अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहन्छ । यस प्रयोजनको लागि प्रदेश सरकारले उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटनसँग सम्बन्धित कार्यहरु गर्नका लागि मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली २०७९ बमोजिम यस मन्त्रालयको स्थापना भएको हो।

मधेश प्रदेशमा उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई सबल र सुदृढ तुल्याउँदै औद्योगिक वातावरण सिर्जना, लगानी प्रवर्द्धन, आन्तरिक तथा स्वदेशी उत्पादनलाई सहजीकरण र नियमन गर्दै उपभोक्ताको हकहित समेतलाई संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि नियमित बजार अनुगमन तथा नियमन, साथै पर्यटकीय क्षेत्रको विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड र योजना निर्माण सहित पुर्वाधार विकास गर्ने उद्देश्य यस मन्त्रालयको रहेको छ।

४.२.२ उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत समस्या र चुनौति

उद्योग क्षेत्रमा सीप दक्षतायुक्त जनशक्तिको अभाव हुनु, उद्योगको उत्पादन लागत बढ्दा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्नु, स्थानीय कच्चा पदर्थमा आधारित उद्योगहरू स्थापना र सञ्चालन हुन नसक्नु, उद्यमशील सोचको विकास हुन नसक्नु, उत्पादनशील क्षेत्र र उद्योगमा पुँजीको परिचालन र उपलब्धता हुन नसक्नु, उद्योग र लगानीका विषयहरू एकद्वार प्रणालीमा आबद्ध नहुनु, औद्योगिक क्षेत्रमा नियमित विद्युत आपूर्ति व्यवस्था हुन नसक्नु जस्ता समस्या छन् । लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गरी तुलनात्मक लाभ र प्रतिष्पर्धी क्षमताका उद्योगमा स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्नु, औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गर्नु, उत्पादित वस्तुहरूलाई लेबलिङ र ब्राण्डिङको माध्यमबाट निर्यात वृद्धि गर्नु, लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धनमा पुँजी, सीप, कच्चा पदार्थ र प्रविधिको सहज पहुँच उपलब्ध गराउनु जस्ता चुनौतीहरू यस क्षेत्रमा रहेका छन् ।

यसैगरी वाणिज्य क्षेत्रमा नीति र कानूनी अस्पष्टता, आन्तरिक उपभोगको लागि आयातित वस्तु प्रतिको निर्भरता, स्वदेशी उत्पादनमा गुणस्तर प्रतिको विश्वासको कमी, खाद्यन्नमा हुने मिसावट, ठगी, कालोबजारी, कार्टलिङ र सिण्डिकेट जस्ता विकृतिका कारण कृतिम अभाव सिर्जना हुनु,

अवाञ्छित मुल्य वृद्धि गरिनु साथै बजार अनुगमन प्रभावकारी हुन नसक्नु जस्ता समस्याहरू रहेका छन्। उत्पादन क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्नु, तुलनात्मक लाभका लगानीका क्षेत्रहरू पहिचान गर्नु, कर प्रशासनलाई व्यावसायीमैत्री बनाउनु, निर्यात प्रवर्द्धन गरी विदेशी मुद्रा आर्जन गर्नु, लेबलिङ्ग र ब्राण्डिङ्ग गरी गुणस्तरीयता अभिवृद्धि गर्नु जस्ता चुनौतीहरू वाणिज्य तथा आपूर्तिका क्षेत्रमा रहेका छन्।यसैगरी पर्यटनका क्षेत्रमा कमजोर पर्यटकीय पूर्वाधार, उपलब्ध धार्मिक साँस्कृत र ऐतिहाँसिक पर्यटकीय वस्तुलाई ब्राण्डिङ र प्रचार प्रसार गर्न नसक्नु, पर्यटकीय सर्किटहरूको विकास र विस्तारमा प्राथमिकता दिन नसक्नु र मनोरञ्जन र खेल पर्यटन सम्बन्धी पर्यटकीय वस्तुको पहिचान र विस्तार हुन नसक्नु समस्या रहेका छन् ।प्रदेशमा पर्यटनमा होटल व्यवसायी बाहेक अन्य निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न नसक्नु चुनौतिको रूपमा रहेका छन् ।

१. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत सोचः

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार यस बिषयक्षेत्रको सोच आर्थिक समृद्धिको आधार सिर्जना गरी गरिबी न्यूनीकरणमा योगदान गर्ने रहेको छ ।

२. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत उद्देश्य :

- औद्योगिक विकासका लागि आवश्यक लगानीको सुनिश्चितता गर्नु र आवश्यक नियमनकारी संरचनाहरूको निर्माण गर्नु,
- आधारभूत वस्तु र निर्यातजन्य वस्तुको उत्पादन बृद्धि र स्वदेशी आपूर्तिमा सहजता तथा निर्यात व्यापारमा योगदान गर्नु ।
- प्रदेशलाई उत्कृष्ठ पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्नु,

३. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत रणनीतिहरुः

प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार यस बिषयक्षेत्रका रणनीतिहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- औद्योगिक क्षेत्र विकासका लागि नीतिगत, कानुनी, संस्थागत तथा प्रकृयागत सुधार गर्ने।
- उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन क्षेत्रलाई अन्य क्षेत्रसँग अन्तरसम्बन्धको आधारमा समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- प्रतिस्पर्धि तथा तुलनात्मक लाभ भएका स्वदेशी कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगमा सार्वजनिक, नीजि तथा सहकारीको साझेदारीमा लगानी परिचालन गर्ने।
- लगानी मैत्री वातावरण श्रृजना गरी सोको नियमन तथा प्रवर्द्धन गरी आन्तरिक, अन्तरप्रदेश व्यापार तथा लगानीमा जोड दिने।
- आधारभूत उपभोग्यवस्तुको आपूर्ति सहज बनाउने ।

- घरेलु तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन तथा विकासमा स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- पर्यटकीय स्थलहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरी पर्यटकहरुको संख्यामा वृद्धिका लागि प्रचार प्रसार गर्ने।

४. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालयको नतिजा सूचक र लक्ष्यहरू

औद्योगिक क्षेत्रको विकास तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई नियमन गर्दै कृषि क्षेत्रलाई उद्योग तर्फ आकर्षित गर्न आवश्यक नीति, मापदण्ड लागू गरी स्वदेशमा रोजगारी श्रृजना गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्नुको साथै पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरी स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरुलाई आकर्षित गरी राज्यको आर्थिक विकासमा सहयोग गर्ने।

तालिका ४.२कः उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालयको नतिजा सूचक र मध्यमकालीन लक्ष्य

सूचक	एकाई	आ.ब. २०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
ठूला उद्योग	संख्या	१६१	१६५	१६५	१६९	१७३
मझौला उद्योग	संख्या	२७१	२७५	२७६	२८२	२८८
लघु,घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या	११६७६९	११७०६५	११७९३७	११९११६	१२०३०७
उद्योगको क्षमता उपयोग	प्रतिशत	५४.२५	५५	५६	६०	६५
कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा वस्तु तथा सवाको निर्यात अनुपात	प्रतिशत	-	-	५	१०	१२
कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२.४	३	३	४	५
वार्षिक पर्यटन आगमन	संख्या	६०९२२२	६१६१२०	६२६२८०	६४३८१६	६६१८४३
पर्यटक स्थलहरुको जिल्लागत प्रोफाईल तयारी	संख्या	-	-	१	२	३

५. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

तालिका ४.२खः उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३०७०००११ उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	१३६३०८	१७९८५०	३१६१५८	१४५८५०	१९२४४०	३३८२८९	१५६०५९	२०५९१०	३६१९६९
३०७००९०१ पर्यटन विकास कार्यालयहरु	३३२४३	२४३२१४५	२४६५३८८	३५५७०	२६०२३९५	२६३७९६५	३८०६०	२७८४५६३	२८२२६२३
३०७०३०१२ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरु	१४८८२०	२४१८०	१७३०००	१५९२३७	२५८७३	१८५११०	१७०३८४	२७६८४	१९८०६८
३०७०५१०१ उद्योग विभाग	२४९७६	६३००	३१२७६	२६७२४	६७४१	३३४६५	२८५९५	७२१३	३५८०८
जम्मा	३४३३४७	२६४२४७५	२९८५८२२	३६७३८१	२८२७४४८	३१९४८३०	३९३०९८	३०२५३७०	३४१८४६८

तालिका ४.२गः उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालयको खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रू.हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	२९८५८२२	३४३३४७	२६४२४७५	४२३७००	२५६२१२२	०
२०८२।८३	३१९४८३०	३६७३८१	२८२७४४८	४७९२२५	२७१५६०५	०
२०८३।८४	३४१८४६८	३९३०९८	३०२५३७०	५१२७७०	२९०५६९८	०

६. उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय अन्तर्गतका कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ४.२घः कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
३०७०००११	उद्योग क्षेत्रमा नवप्रवर्तन स्टार्ट अप	२२५१२		१७५००	औद्योगिक क्षेत्रका नवप्रवर्तन सोच भएका युवाहरुको वृद्दि।	उद्योग क्षेत्रका नवप्रवर्तन सोच भएका युवाहरुले कर्जा पाइ उद्योग विस्तार गरेको हुने।
३०७०००११	मधेश लगानी सम्मेलन	२२५२२		२००००	आर्थिक सम्रिधिको लागि स्वदेशी तथा विदेशी लगानी कर्ताहरुलाई आमान्तरण गर्ने।	मधेश प्रदेशमा लगानी सम्मेलन गरी विदेशी लगानी भित्र्याउन पहल गरेको हुने।
३०७०००११	प्रदेश स्तरीय औद्योगिक मेला	२२५२२		५०००	औद्योगिक बजारीकरण प्रचारप्रसारमा वृद्धि ।	प्रदेश स्तरीय औद्योगिक मेलाको आयोजना पश्चात उद्योगहरुको उत्पादन

						र बजारीकरण प्रचारप्रसारमा वृद्धि भएको हुनेछ।
३०७०००११	प्रदेश राजधानी सौन्दर्यीकरण	३११५९		३००००	राजधानी नगरी जनकपुर शहरलाई व्यवस्थित, सफसुगर,आधुनिक, सुविधा सम्पन्न तथा पर्यटकिय दृष्टिकोणले सौन्दर्यकरण गर्न।	आकर्षक गन्तव्य बनाउनको लागि राजधानी सौन्द्रर्यकरण भएको हुनेछ ।
३०७०००११	पर्यटकीय पार्क	३११५९		८०,००	मनोरंजन र स्वच्छतामा वृद्धि हुने।	पर्यटकीय पार्कहरु निर्माण भएको हुनेछ।
३०७००९०१	रोजगारी सेवाका लागि काँल सेन्टर	३११५९		५०,००	बेरोजगार युवाहरुका लागी रोजगारी सेवामा वृद्धि हुने।	यस प्रदेशमा भएका बेरोजगार युवाहरुका लागी रोजगारी सेवाको लागि कल सेन्टर।
३०७००९०१	मधेश स्टार्ट अप तथा इनोवेशन सेन्टर	३११५९		१,००,००	नयाँ सोच तथा आइडिया भएका व्यक्तिहरुलाई उद्यम गर्न प्रेरणा दिने।	यस प्रदेशमा रोजगारी प्रवर्द्धन तथा उद्योगहरुको ईनोभेसन सेन्टर स्थापना गरी सो केन्द्र अन्तर मन्त्रालय समन्वयमा सञ्चालन भएको हुने।

७. **उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय जोखिम पक्ष तथा अनुमान**

उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा प्रदेश सरकारको स्थिरता र जनशक्तिको स्थायित्वमा धेरै निर्भर रहने भएकोले यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तमा जोखिम रहनेछ।

४.३ वन तथा वातावरण मन्त्रालय

४.३.१पृष्ठभूमि

नेपालमा वन क्षेत्र करिब ४५ प्रतिशत रहेको छ । यस प्रदेशमा रहेको वनक्षेत्र तुलनात्मक रूपमा सघन रहेको छ तर अन्य प्रदेशको तुलनामा कम वनक्षेत्र रहेको छ । यस प्रदेशमा कूल भूभागको २४.७८ प्रतिशत अर्थात २३७६३६ हेक्टर वन क्षेत्र रहेको छ । यहाँ सामुदायिक वन ४४२ वटा, साझेदारी वन १७ वटा, निजी वन १०२४ वटा, वन संरक्षण क्षेत्र एउटा, कबुलीयती वन ४९ वटा, धार्मिक वन १२ वटा रहेको छ ।चुरेक्षेत्रमा रहेको वनले यो प्रदेशको जीवनलाई सरल र सहज बनाएको छ । नेपाल अधिराज्यको वन व्यवस्थापनलाई संघीयकरण गर्न मधेश प्रदेश सरकार अन्तर्गत वन तथा वातावरण मन्त्रालय कायम भई प्रदेश वन निर्देशनालय १, वन अनुसंधान तथा प्रशिक्षण केन्द्र १ डिभिजन वन कार्यालय ८ तथा भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय ४ गरी जम्मा १५ वटा वन तथा वातावरण क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी निकायहरू रहेका छन् ।

४.३.२ वन तथा वातावरण मन्त्रालयका समस्या र चुनौती

मधेश प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए अनुसार वन तथा वातावरण बिषयक्षेत्रका चुनौतिहरू देहाय बमोजिम रहेका छनः

राष्ट्रिय वन अतिक्रमण तथा वन पैदावारको चोरी निकासी, वातावरणीय ह्रास, वन डढेलो, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक विपद्, जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असर र मानव वन्यजन्तु द्वन्द जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । यसैगरी दिगो वन व्यवस्थापन, स्थानीय मागको सहज आपूर्ति गर्नु, चुरे माथिको अतिक्रमण रोकी वनक्षेत्र जोगाउनु, जलवायु परिवर्तन र वायु प्रदुषणको नकारात्मक असरलाई कम गर्नु, पानीको संरक्षण गर्नु, वनको व्यवस्थापनमा तहगत सरकारको अधिकारक्षेत्र व्यवस्थापन गर्नु जस्ता चुनौति रहेका छन् ।

१. वन तथा वातावरण मन्त्रालयको सोच

मधेश प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए वन तथा वातावरण क्षेत्रको सोच वन पैदावारमा आत्मनिर्भरताका साथ समृद्धि रहेको छ ।

२. वन तथा वातावरण मन्त्रालयको लक्ष्य

मधेश प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख भए वनजन्य पदार्थको उत्पादन एवं व्यवस्थापन गरी वन पदावारमा आत्मनिर्भर बन्ने लक्ष्यका साथ यो क्षेत्र अघि बढीरहेको छ।

३. वन तथा वातावरण मन्त्रालयको उद्देश्य

यस क्षेत्रको उद्देश्य (क) वन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण, दिगो व्यवस्थापन गरी उत्पादकत्व अभिबृद्धि तथा सहज रूपमा वन पैदावारको आपूर्ति गर्नु ।र (ख) वनजन्य वस्तुको

उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि र वनमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गरी रोजगारी सिर्जना गर्नु रहेको छ ।

४. वन तथा वातावरण क्षेत्रका रणनीतिहरू

वन क्षेत्रको संरक्षण सम्बर्धन र उपयोग गर्ने हेतुले देहायका रणनीति कार्य निर्धारीत गरिएका छन् :

(क) सहभागितामूलक ढङ्गले वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने र वनमा स्थानीय जनताको पहुँच बढाउने
(ख) वन अतिक्रमण नियन्त्रण गर्ने
(ग) वन डढेलो नियन्त्रण गर्ने
(घ) वन अनुसन्धान तथा जनचेतना र क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू समन्वयात्मक रूपमा गर्ने
(ङ) वन्यजन्तु ओहोर दोहोर हुने जैविक मार्गको विकास तथा क्षतिपूर्ति मानव वन्यजन्तु बीचको द्वन्द घटाउने
(च) समुदायमा आधारित वन कार्यक्रमलाई थप समावेशी बनाउँदै समुदायका विपन्न र सीमान्तकृत वर्गलाई लाभ पुर्याउने

५. वन तथा वातावरण विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्यहरू

तालिका ४.३कः वन तथा वातावरण बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब.२०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
वनले ढाकेको क्षेत्रफल	हेक्टर	२३७६३६	२३९०००	२४००००	२४१०००	२४२०००
नयाँ वृक्षारोपण	हेक्टर	९००	१५००	१०००	१०००	१०००
काठ उत्पादन	क्यू.फिट	२८००००	५०००००	६०००००	६०००००	६५००००
दाउरा उत्पादन	मे.टन	४००	१०००	१२००	१२००	१२५०

वन रोयल्टी प्राप्त	रु करोड	२८	५०	६०	६०	६५
वनस्पति उद्यान	संख्या	५५	५०	५०	५०	५०
वन तथा जडीबुटी नर्सरी	संख्या	५०	१३६	१३६	१३६	१३६
नीजि वन प्रवर्द्धन	हेक्टर	५०	८०	५०	५०	५०

६. वन तथा वातावरण बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रि-वर्षीय अनुमान

तालिका ४.३ खः वन तथा वातावरण बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३२९००१०१ वन तथा वातावरण मन्त्रालय	७६९४३	४२६००	११९५४३	८२३२९	४५५८२	१२७९११	८८०९२	४८७७३	१३६८६५
३२९०११०१ प्रदेश वन निर्देशनालय मधेश प्रदेश	३४४२१	९६७०	४४०९१	३६८३०	१०३४७	४७१७७	३९४०९	११०७१	५०४८०
३२९०२१०१ वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	५००००	१००००	६००००	५३५००	१०७००	६४२००	५७२४५	११४४९	६८६९४
३२९०३१०१ डिभिजन वन कार्यालयहरु	७०२७९५	४८८५५९	११९१३५४	७५१९९१	५२२७५८	१२७४७४९	८०४६३०	५५९३५१	१३६३९८१
३२९०४१०१ भू-तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरु	५५९४८	३७३९२५	४२९८७३	५९८६४	४००१००	४५९९६४	६४०५५	४२८१०७	४९२१६२
३२९९११२० जडिबुटि विकास कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	०	९०००	९०००	०	९६३०	९६३०	०	१०३०४	१०३०४
३२९९११२१ सम्बृद्धिका लागि	१३६४४०	६२३००	१९८७४०	१४५९९१	६६६६१	२१२६५२	१५६२१०	७१३२७	२२७५३७

वन (संघ शसर्त अनुदान)									
३२९९११२२ वातावरण विभाग (संघ शसर्त अनुदान)	०	२९२००	२९२००	०	३१२४४	३१२४४	०	३३४३१	३३४३१
३२९९१२२३ राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	०	४७९००	४७९००	०	५१२५३	५१२५३	०	५४८४१	५४८४१
३२९९११२६ज लाधर संरक्षण तथा सिमसार व्यवस्थापन कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	०	४४०००	४४०००	०	४७०८०	४७०८०	०	५०३७६	५०३७६
३२९९११२७ डिभिजन वन कार्यालयहरु (वन सुरक्षा सैनिक समेत) (संघ शसर्त अनुदान)	२०६९२४	०	२०६९२४	२२१४०९	०	२२१४०९	२३६९०७	०	२३६९०७
३२९९११२८ जलवायु उत्थानशिल चुरे कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	६९००	३६५००	४३४००	७३८३	३९०५५	४६४३८	७९००	४१७८९	४९६८९
जम्मा	१२७०३७१	११५३६५४	२४२४०२५	१३५९२९७	१२३४४१०	२५९३७०७	१४५४४४८	१३२०८१८	२७७५२६६

तालिका ४.३ गः वन तथा वातावरण बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्री-वर्षीय अनुमान रकम रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१/८२	२४२४०२५	१२७०३७१	११५३६५४	४१३७६४	१६८८९६१	३२१३००
२०८२/८३	२५९३७०७	१३५९२९७	१२३४४१०	४४०९३०	१८१५५९६	३३७१८१
२०८३/८४	२७७५२६६	१४५४४४८	१३२०८१८	४७१७९५	१९४२६८६	३६०७८५

७. वन तथा वातावरण बिषय क्षेत्रका कार्यक्रम। आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

वन तथा वातावरण बिषय क्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

बनं.शि.उ.	कार्यक्रम/आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि शुरू र) (समाप्ति	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
१.	मधेश प्रदेश सरकार	वनको संरक्षण तथा व्यवस्थापन	२०७४/०७५	९५००	भौतिक प्रगति हासिल	वनको संरक्षण तथा व्यवस्थापन हुनेछ।
२.	समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम	वन नभएको क्षेत्रमा वनको विस्तार	२०७८/०७९	२०००	भौतिक प्रगति हासिल	वन नभएको क्षेत्रमा वनको विस्तार हुनेछ।
३.	चुरे उत्थानशिल आयोजना	चुरे संरक्षणको कार्य	२०८०/०८१	१०००	भौतिक प्रगति हासिल	चुरे संरक्षणको कार्य हुनेछ।
४.	दिगो भू-व्यवस्थापन मार्फत लखनदेहि नदी वेसिनका जलाधारहरुको पुर्नरुत्थान तथा जिविकोपार्जनमा सुधार	लखनदेहि नदी वेसिनका जलाधारहरुको पुर्नरुत्थान तथा जिविकोपार्जनमा सुधार गर्ने	२०७९/०८०	११.८	भौतिक प्रगति हासिल	लखनदेही खोलाको संरक्षण तथा व्यवस्थापन हुनेछ।

८. वन तथा वातावरण बिषयक्षेत्रका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जोखिम पक्ष तथा अनुमान

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, आयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

४.४ श्रम तथा यातायात मन्त्रालय

४.४.१ पृष्ठभूमि

श्रम र यातायात सम्बन्धी नीति योजना कार्यक्रम र मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयनको लागी प्रदेश कार्यविभाजन नियमावलीमा व्यवस्था भए अनुसार बि.स. २०७९ सालमा मधेश प्रदेशमा पहिले गठन भएका मन्त्रालयहरुको जिम्मेवारी परिवर्तन गर्दै श्रम तथा रोजगार मन्त्रालयको स्थापना भएको हो। कार्यविभाजन नियामावलीले श्रम तथा यातायात श्रेत्रको विकास र विस्तारको लागी मन्त्रालयलाई २० वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ।

४.४.२ श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू

यस क्षेत्रमा व्यवस्थित तथ्यांकको अभाव हुनु, मन्त्रालयको संस्थागत विकास नहुनु, रोजगारयोग्य क्षेत्रको नक्साङ्कन नहुनु, आन्तरिक रोजगारी सिर्जना हुन नसक्नु, युवामा वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण हुनु, आन्तरिक बजारको माग पूर्ति गर्न सीपयुक्त जनशक्तिको कमी हुनु आदि समस्या रहेका छन् । यातायात तर्फ भरपर्दो र नियमित सार्वजनिक यातायात व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, दुर्घटना बढ्नु र यातायात व्यवसायी बीच समन्वय नहुनु जस्त समस्या रहेका छन्

श्रम तर्फ शिक्षा, श्रम, सीप र उत्पादन बीच तालमेल कायम गरी श्रमको सम्मानका साथ समाधान गर्नु, स्वदेशी रोजगारीले वैदेशिक रोजगारीलाई प्रतिस्थापन गर्नु, विदेशबाट सिकेका सीप र पूँजीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नु र बालश्रम निर्मूल गर्नु चुनौतिको रूपमा रहेका छन् । यातायात तर्फ सडक यातायातलार्य नियमित, भरपर्दो, सर्वसुलभ र वीश्वसनीय बनाउनु, रेल मार्गको विस्तार तथा रेल सेवा नियमित रूपमा सञ्चालन गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेका छन्

१. श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रको सोच

श्रम बिषयक्षेत्रको सोच मर्यादित रोजगारी र सुदृढ सामाजिक सुरक्षा रहेको छ भने यातायातको सोच सुरक्षित जीवन, भरपर्दो र विश्वसनीय यातायात सेवा रहेको छ ।

२. श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रको लक्ष्य

श्रम बजारलाई आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादनसंगै पर्याप्त आन्तरिक रोजगारी सिर्जना भएको हुने।

३. श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रको उद्देश्य

- दक्ष तथा सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादनसंगै आन्तरिक रोजगारी सिर्जना गर्नु।
- उद्यमशीलताको विकास मार्फत युवाहरुलाई स्वरोजगारतर्फ उन्मुख गराउनु ।
- श्रम बजारको प्रवर्द्धन र रोजगारदाता तथा श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्नु।
- प्रदेशभरी भरपर्दो र नियमित यातायात सेवा प्रवाह गर्नु रहेको छ ।

४. श्रम तथा यातायात बिषय क्षेत्रका रणनीतिहरू

- श्रम बजारको माग विश्लेषण गरी सो अनुरुपको जनशक्ति उत्पादन गर्ने।
- रोजगारी सिर्जना गर्ने क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न प्राथमिकता दिने।
- उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गरी स्वरोजगारमा जोड दिने।
- श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने।
- यातायात सेवालाई भरपर्दो र सुरक्षित बनाउने ।

५, श्रम तथा यातायात विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ४.४कः श्रम तथा यातायात बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. २०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
श्रम बजार अध्ययन	संख्या	१ प्रदेश स्तरीय	८ वटा प्रत्येक जिल्ला स्तरीय	८ वटा प्रत्येक जिल्लामा	८ वटा प्रत्येक जिल्लामा	८ वटा प्रत्येक जिल्लामा
प्रदेश सीप विकास केन्द्र स्थापना	संख्या	-	१		१	१
सीप/उद्यम विकास तालिम	संख्या	६९० जना	२१०० जना	२१०० जना	५०००	७०००
साझा उद्यम विकास केन्द्रको स्थापना	संख्या	-	-	-	८ जिल्ला	८ जिल्ला
वैदेशिक रोजगारीमा जानेलाई अभिमुखीकरण तालिम वार्षिक	संख्या	-	-	-	१० हजार	१२ हजार
वर्षिक लाइसेन्स वितरण (नयाँ/थप) / नवीकरण	संख्या	९१३९९/५५०९१	-	९१३९९/५५०९१	९१३९९/५५०९१	९१३९९/५५०९१
वर्षिक सवारी दर्ता	संख्या	५४७८२	५५७८२	५५७८२	५५७८२	५५७८२
ट्राफिक लाइट/डिभाइडर	संख्या	-	-	-	१० ठाउँमा	२० ठाउँमा
प्रहरी र स्थानीय तहको	संख्या	-	-	८ वटै जिल्लामा	८ वटै जिल्लामा	८ वटै जिल्लामा

समन्वयमा यातायात सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम						
सिप विकास तालिम संचालन	संख्या	-	-	१५००	१५००	१५००
(स्वरोजगार कार्यक्रम) वैदेशिक रोजगारीलाई फर्केको नागरिकहरुलाई स्वरोजगार आर्थिक/वस्तुगत सहयोग	संख्या	-	-	१०००	१०००	१०००
स्टार्टअपका लागि नयाँ उद्यमीलाई आर्थिक/वस्तुगत/प्राविधिक अनुदान सहयोग	संख्या	-	-	१५००	१५००	१५००
उद्यमशीलता सहितको लघु उद्यम प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	-	-	२००	२००	२००
अपाङ्ग भएका व्यक्ति, गरिव, दलित,मुस्लिम,सिमान्तकृत लगायतका नागरिकहरुलाई सिप विकास तालिम संचालन	संख्या	-	-	१५०	१५०	१५०
व्यवसायिक तथा सिप	संख्या	-	-	१	१	१

विकास तालिम केन्द्रहरुसंगको सहकार्यमा "मेकानिकल प्रयोगशाला निर्माण"						
स्वचालित ट्रायल सेन्टर निर्माण	संख्या	-	-	२	१	१
श्रमिक विश्राम गृह निर्माण	संख्या	-	-	४	४	६
सवारी फिटनेस सेन्टर स्थापना	संख्या	-	-	२	-	-
रिफ्रेश सेन्टर स्थापना	संख्या	-	-	१	१	१
RFID सेन्टर निर्माण	संख्या	-	-	२	२	२
तौल पुल निर्माण (धर्मकाँट)	संख्या	-	-	२	२	२

६. श्रम तथा यातायात बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ४.४ख : श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३७१०००११ श्रम तथा यातायत मन्त्रालय	३३६९०७	२४९९३३	५८६८४०	३६०४९०	२६७४२८	६२७९१९	३८५७२५	२८६१४८	६७१८७३
३७१०११०१ यातायत व्यवस्था कार्यालयहरु	१९२३०३	८९२०३	२८१५०६	२०५७६४	९५४४७	३०१२११	२२०१६८	१०२१२९	३२२२९६
३७१०३१०१ रोजगार सुचना केन्द्र	९४६००	१०४००	१०५०००	१०१२२२	१११२८	११२३५०	१०८३०८	११९०७	१२०२१५
३७१९११२० रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	११८३७	०	११८३७	१२६६६	०	१२६६६	१३५५२	०	१३५५२
३७१९११२१ बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका व्यक्तिहरुको लागि पुन एकिकरण परियोजना पहिलो चरण (संघ शसर्त अनुदान)	१४५६५	०	१४५६५	१५५८५	०	१५५८५	१६६७५	०	१६६७५
जम्मा	६५०२१२	३४९५३६	९९९७४८	६९५७२७	३७४००४	१०६९७३०	७४४४२८	४००१८४	११४४६११

तालिका ४.४ गः श्रम तथा यातायात बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	९९९७४८	६५०२१२	३४९५३६	१००२	९७२८४६	२५९००
२०८२।८३	१०६९७३०	६९५७२७	३७४००४	१०७०	१०३६५७०	३२०९०
२०८३।८४	११४४६११	७४४४२८	४००१८४	११४५	११०९१२८	३४३३८

७. श्रम तथा यातायात क्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ४.४ घः कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
	मुख्यमन्त्री महिला स्वरोजगार कार्यक्रम			२,००,००		
	बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका नागरिकलाई स्वरोजगार कार्यक्रम			४,००,००		
	ILO 169 कार्यान्वयन अवस्थाको अध्यनन			१९,५०		
	स्टार्टअप अनुदान सहयोग			१०,००,००		
	लघु उद्यम प्रवर्द्धन कार्यक्रम			४,००,००		
	मधेश बैदेशिक रोजगारी उद्धार केन्द्र स्थापना			१५,००		
	आप्रवासन सम्बन्धी डिजिटल प्रोफाइलिंग			१,००,००		
	मुख्यमन्त्री रोजगार कार्यक्रम			२,००,००		
	तालीम सहितको स्वरोज़गार कार्यक्रम			३,००,००		

४.५ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

४.५.१ पृष्ठभूमि

कृषि नेपाली अर्थतन्त्रको प्रमुख क्षेत्र हो। यसले कुल जनसंख्याको ६० प्रतिशत मानिसलाई रोजगारीको अवसर प्रदान गर्दछ र कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ३३ प्रतिशत योगदान रहेको छ। त्यसैले, कृषि क्षेत्रको विकास राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासका लागि महत्वपूर्ण छ।यस प्रदेशमा कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारीक्षेत्रको विकास र समृद्धिको लागि यस मन्त्रालयलाई कार्य जिम्मेवारी तोकिएको छ।नेपालमा संघियता लागु भए पश्चात हालको अवस्थामा प्रदेशस्तरमा भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको स्थापना भएको छ। यसको मुख्य कार्य क्षेत्रको रुपमा कृषि, पशुपंक्षी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्थापन रहेको छ।

४.५.२ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको सोच

भूमीको समुचित उपयोगः प्रदेशको आर्थिक समृद्धिमा सहयोग रहेको छ । कृषि तर्फ आत्मनिर्भर एवं खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सहितको खाद्य सम्प्रभुता उन्मुख मुलुक। भूमिको बैज्ञानिक व्यस्थापन तथा सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन गरी राष्ट्रिय विकास गर्ने रहेको छ ।

१. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको लक्ष्य

- दीगो खाद्य तथा पोषण सहितको समाज निर्माण र भूमि व्यस्थापन तथा सार्वजनिक, निजी, सहकारीको सहकार्यमा राष्ट्रिय विकासमा टेवा पुर्याउने।

२. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको उद्देश्य

- कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्नु,
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा बृद्धि गर्नु
- कृषिको विविधिकरण, व्यवसायीकरण र कृषि उपजको मूल्य श्रृङ्खला अभिबृद्धि र बजारीकरण गर्नु,
- सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय कृषि तथा पशुपंक्षी क्षेत्रको विकास गर्नु,
- सहकारी संस्था, सहकारी संघ तथा सहकारी बैंक सम्बन्धि नीति, कानून तथा मापदण्डको तर्जुमा र कार्यान्वयन तथा नियमन गर्नु,
- भूमि व्यवस्थापन, भूमि प्रशासनर जग्गा नापजाँच, भूमि सुधार, भूउपयोगतथा चक्लाबन्दी सम्बन्धी नीति, कानून तथा मापदण्डको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्नु।

३. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको रणनीति

- अनुत्पादक कृषियोग्य भूमिलाई कृषिमा उपयोग गर्ने वातावरण बनाउने ।
- भूमीलाई चक्लाबन्दी गरी बृहद् कृषि उत्पादन क्षेत्र निर्माण गर्ने ।
- सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण गर्ने ।
- कृषि उत्पादन सामाग्री समयमा न सर्वसुलभ ढंगबाट उपलब्ध गराउने,
- कृषि पूर्वाधारको विकास गर्ने,
- कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन भूमीको उचित व्यवस्थापन गर्ने

- कृषिमा लगानी बृद्धि हुने वातावरण मिलाउने
- सहकारी मार्फत बचत परिचालन तथा लगानी अभिवृद्धि गर्दै सहकारीलाई मुलुकको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासको महत्वपुर्ण माध्यम बनाउने एवं गरीबी निवारण गर्ने।
- रोजगारी सिर्जना तथा ग्रामिण विकासमा सहकारीलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाउने।

४. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका नं ४.५कः भूमी व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. २०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व. २०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२। ८३	२०८३। ८४
१	२	३	४	५	६	७
कृषि योग्य भूमि	हे.	५७४३६७	५७४४१७	५७४४६७	५७४५१ ७	५७४६
खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन		२०८५६१५	२१८९८९६	२२९९३ ९०	
मोडेल कृषि फार्म	संख्या					
सहकार्यमा कस्टम हायरिग सेन्टर स्थापना	संख्या	१६	३२	४८	६४	८८
सोलार पम्प र स्यालो ट्युववेल वितरण	हे.	७४५०	८४५०	९४५०	१२०००	
मत्स्य पोखरी निर्माण कार्यक्रम	हे.	७४५	८८	१३६		
कृषि उपज बजार सेड	संख्या	८८	८८	१३६		
कृषि उपज संकलन केन्द्र	संख्या	३६	६६	९६	१३६	
कृषि सडक निर्माण	कि.मि.	१२०	२४८	३३७६	५०४	

५ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान

तालिका ४.५खः भूमी व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण रू. हजारमा

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३१२०००११ भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	८७५४२२	५३८७५	९२९२९७	९३६७०२	५७६४६	९९४३४८	१००२२७१	६१६८१	१०६३९५२
३१२०१०११ कृषि विकास निर्देशनालय	१५१८७७	६५६०	१५८४३७	१६२५०८	७०१९	१६९५२८	१७३८८४	७५११	१८१३९५
३१२०१०१२ कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र	३४१३१	९११०	४३२४१	३६५२०	९७४८	४६२६८	३९०७७	१०४३०	४९५०७
३१२०१०१३ उष्ण प्रदेशीय बागबानी केन्द्र जनकपुर	१८८२७	१४२५०	३३०७७	२०१४५	१५२४८	३५३९२	२१५५५	१६३१५	३७८७०
३१२०१०१५ माटो तथा मल परिक्षण प्रयोगशाला	१६०८५	८७४५	२४८३०	१७२११	९३५७	२६५६८	१८४१६	१००१२	२८४२८
३१२०१०१६ बिउ विजन प्रयोगशाला	१३४८७	२८५०	१६३३७	१४४३१	३०५०	१७४८१	१५४४१	३२६३	१८७०४
३१२०१०१७ बाली संरक्षण प्रयोगशाला	१७०८२	१०५००	२७५८२	१८२७८	११२३५	२९५१३	१९५५७	१२०२१	३१५७९
३१२०१०१८ कृषि ज्ञान केन्द्रहरु	७८७७३५	९६५०	७९७३८५	८४२८७६	१०३२६	८५३२०२	९०१८७८	११०४८	९१२९२६
३१२०२०११ पशुपन्छी तथा	४८६०६	१९५०	५०५५६	५२००८	२०८७	५४०९५	५५६४९	२२३३	५७८८२

मत्स्य विकास निर्देशनालय									
३१२०२०१२ पशु सेवा तालिम केन्द्र	१९०७०	१९५०	२१०२०	२०४०५	२०८७	२२४९१	२१८३३	२२३३	२४०६६
३१२०२०१३ मत्स्य विकास केन्द्र	३२२१७	१३०००	४५२१७	३४४७२	१३९१०	४८३८२	३६८८५	१४८८४	५१७६९
३१२०२०१४ भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरु	३९८८९४	८४६८७	४८३५८१	४२६८१७	९०६१५	५१७४३२	४५६६९४	९६९५८	५५३६५२
३१२०३१०१ दुग्ध विकास बोर्ड	११४८६०	७३५०	१२२२१०	१२२९००	७८६५	१३०७६५	१३१५०३	८४१५	१३९९१८
३१२९११२१ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना(संघ शसर्त अनुदान)	१०४९०	०	१०४९०	११२२४	०	११२२४	१२०१०	०	१२०१०
३१२९११२२ कृषि विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	२३१५०	०	२३१५०	२४७७१	०	२४७७१	२६५०४	०	२६५०४
३१२९११२३ पशु सेवा विभाग(संघ शसर्त अनुदान)	५४९०	०	५४९०	५८७४	०	५८७४	६२८६	०	६२८६
जम्मा	२५६७४२३	२२४४७७	२७९१९००	२७४७१४३	२४०१९०	२९८७३३३	२९३९४४३	२५७००४	३१९६४४६

तालिका ४.५गः भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रको खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	२७९१९००	२५६७४२३	२२४४७७	७५३१३०	२०३८७७०	०
२०८२।८३	२९८७३३३	२७४७१४३	२४०१९०	८०६५८०	२१८०७५३	०
२०८३।८४	३१९६४४६	२९३९४४३	२५७००४	८६३०४०	२३३३४०६	०

६. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषय क्षेत्रका कार्यक्रम र आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

तालिका ४.५घः भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषय क्षेत्रका कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं	कार्यक्रम। आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
	सिचाई व्यवस्थापन प्रबर्द्धन सहयोग (स्यालो ट्युववेल/सोलार पम्प/मोटर/कुलो पैनि/बाँध लगायत)	थप १५०० हे. मा सिंचाई सुविधा सहज भई ५% उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्ने	सालवसाली	१०००००	१०५०००	११०२५०
	सार्वजनिक, निजी साझेदारि मोडेलमा custom hiring center स्थापना	जमिनमा यान्त्रिकरण मार्फत् खेती प्रबर्द्धन हुने	सालवसाली	८००००	८४०००	८८२००
	उत्पादनोपरान्त खाद्य संचितिका लागि हार्मेटिक स्टोरेज निर्माण	खाद्य संचित गर्ने पूर्वाधार निर्माण भई न्युनतम समर्थन मूल्य कार्यान्वयमा सहयोग पुग्ने ।	सालवसाली	४००००	४२०००	४४१००
	कृषि सडक निर्माण	कृषि सडक निर्माण भई कृषि वस्तुको ढुवानी तथा बजारिकरणमा सहयोग हुने ।	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५

	दुध पाउडर प्लान्ट स्थापना	दुधलाई पाउडर/धुलो वनाई मागँ भएको समयमा प्रयोग गर्न सक्षम भई दुधमा आत्म निर्भर हुने ।	सालवसाली	२००००	२१०००	२२०५०
	Improvised Portable शित भण्डार निर्माण कार्य	कृषि वस्तु भण्डारण भई उत्पादनोप्रान्तको क्षतिमा कमी हुनुका साथै बजारिकरणमा सहयोग हुने	सालवसाली	१६०००	१६८००	१७६४०
	कृषि यन्त्र उपकरण प्रयोगमा भाडा छुट कार्यक्रम	कृषि पेशा प्रति आकर्षण बढ्ने	सालवसाली	१६०००	१६८००	१७६४०
	आँप/केरा प्रशोधन, बजारिकरण, विविधिकरण कार्यक्रम	आँप तथा केराको परिकार विविधिकरण भई बजारिकरण र आय आर्जनमा बृद्धि हुने ।	सालवसाली	१००००	१०५००	११०२५
	नयाँ दुध संकलन तथा चिस्यान केन्द्र स्थापनाको लागि अनुदान सहयोग	दुधको बजारिकरणमा सहयोग हुने ।	सालवसाली	६५००	६८२५	७१६६.२५
	दैनिक 5000 लि. दुधको संकलन गर्ने निजि/सहकारी संस्थालाई रेफ्रिजेरेटेड भ्यानमा सहयोग	दुधको ढुवानीमा सहयोग हुने ।	सालवसाली	६०००	६३००	६६१५
	डेरी यान्त्रिकिकरणमा सहयोग	दुधको उत्पादन तथा बजारिकरणमा लागत न्यूनिकरण हुने ।	सालवसाली	५०००	५२५०	५५१२.५
	कृषि क्षेत्रमा विपद् बाट क्षति व्यहोरेका कृषकहरुलाई राहत वितरण कार्यक्रम	क्षति न्युनिकरणमा सहज हुने	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५
	कमला नदीको पश्चिमि उकास बगरमा एकिकृत कृषि विकास कार्यक्रम	बगरको जमिनमा खेति हुने ।	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५
	कृषि उत्कृष्टता केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	कृषिमा आवद्ध कृषकहरुलाई प्राविधिक ज्ञानको जानकारी भई कृषि प्रविधि अनुग्रहन गर्न सहज हुने	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५
	वीउ बीजन आत्मनिर्भर कार्यक्रम	धान तथा गँहुको वीउ उत्पादन हुने	सालवसाली	७००००	७३५००	७७१७५

		तथा वीउमा आत्मनिर्भर हुने				
	प्रङ्गारिक मल वितरण कार्यक्रम	माटोमा organic matter बढ्नुको साथै कृषि जन्य उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५
	चैते धानबाली प्रबर्द्धन कार्यक्रम	चैते धान खेति भई थप धानको उत्पादन हुने	सालवसाली	१००००	१०५००	११०२५
	तेलहन बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	तेलवाली उपजको उत्पादन एवं प्रबर्द्धन हुने	सालवसाली	१४०००	१४७००	१५४३५
	माटो स्वास्थ्य सुधार कार्यक्रम	माटोको स्वास्थमा सुधार भई उत्पादकत्वमा बृद्धि हुने ।	सालवसाली	४००००	४२०००	४४१००
	व्यवसायिक तरकारी खेति प्रबर्द्धन कार्यक्रम	तरकारीको उत्पादनमा बृद्धि भई आयआर्जमा सुधार भएको हुनेछ	सालवसाली	४००००	४२०००	४४१००
	मुल्य श्रृंख्लामा आधारित व्यवसायिक फलफूल खेति प्रबर्द्धन कार्यक्रम	फलफूल खेति विस्तार भई प्रदेशमा फलफूल उपलब्धतामा बृद्धि हुने ।	सालवसाली	४००००	४२०००	४४१००
	माँगमा आधारित कृषि, पशुपन्छी फार्महरू पुनर्स्थापना तथा सुधार कार्यक्रम	फार्महरुको स्तरोन्नती भई उत्पादन एवं उत्पादकत्व बढ्ने	सालवसाली	५५८००	५८५९०	६१५१९.५
	मसिनो तथा वासनादार धान प्रवर्द्धन कार्यक्रम	मसिनो तथा बास्नादार धानको खेतिभई उत्पादनमा वृद्धि हुने ।	सालवसाली	४००००	४२०००	४४१००
	हरुवा चरवा, दलित लगायत लक्षित वर्गको जीविकोपार्जनका लागि १०० % अनुदानमा कृषि विकास कार्यक्रमः	हरुवा, चरुवा दलित लगायत लक्षित वर्गको आयआर्जनमा सुधार हुने ।	सालवसाली	३३०००	३४६५०	३६३८२.५
	मत्स्य उत्पादकत्व वृद्धि कार्यक्रम	मत्स्य उत्पादनमा बृद्धि भई रोजगारीका अवसर सिर्जना हुने र खाद्य सुरक्षमा समेत टेवा पुग्ने	सालवसाली	३००००	३१५००	३३०७५
	बिउँ पूँजि परिचालन कार्यक्रम	कृषि तर्फ व्यवसाय धितो राखि निर्व्याजि पूँजि प्रदान गरि रोजगारि	सालवसाली	२००००	२१०००	२२०५०

		सिर्जना हुने र अनुदान कार्यक्रमलाई व्यवस्थित बनाउन सहज हुने ।				
	२.७.१८.१९८ एक स्थानिय तह एक पशु नश्ल सुधार केन्द्र स्थापना तथा संचालन	स्थानिय तहमा थप पशु नश्ल केन्द्र स्थापना गरि गाईभैंसीको नश्ल सुधार भई दुध उत्पादनमा बृद्धि हुने ।	सालवसाली	५२८००	५५४४०	५८२१२
	विपद् बाट क्षति व्यहोरेका कृषकलाइ राहत वितरण कार्यक्रम			३,००,००		
	महिला कृषि स्वयंसेविका परिचालन			५,००,००		
	हरेक पालिका एक एग्रोवेट कार्यक्रम			१,००,००		
	किसान कार्ड तथा पेन्शन योजना			६५,९९		
	कोल्डरूमसहितको १६ ठाऊमा बजार मंडी सेटअपका लागि डीपीआर			२५,००		
	पोषण तथा रोजगारका लागि च्याउ कार्यक्रम			१,००,००		
	कृषि डिजिटलाइज़ेशन			५०,००		
	कृषि बिद्युतीकरण कार्यक्रम			४८,००,००		

७ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी बिषयक्षेत्रका जोखिम पक्ष तथा अनुमान

भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

परिच्छेद ५

सामाजिक क्षेत्र

(शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय)

५.१ शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय

५.१.१ पृष्ठभूमि

संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई शिक्षाको मौलिक हक सुनिश्चित गरेको छ। आधारभूत एवम् माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य एवम् निशुल्क पाउने हक प्रदान गरेको छ। समान रुपमा समावेशी पहुँचको व्यवस्था गर्न निर्देश गरेको छ। अनिवार्य तथा निस्शुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र सो सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको रहेको छ। नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार रहेकोछ। अपाङ्ग नागरिकहरूलाई विशेष शिक्षाको माध्यमवाटसमेत शिक्षा प्राप्तगर्ने अधिकार छ। शिक्षा क्षेत्रमा विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भएपनि यस प्रदेशमा सवैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको अपेक्षाकृत पँहुच सुनिश्चित गर्न सकिएको छैन। मधेश प्रदेश सरकारले २०७९ मा शिक्षा र सामाजिक क्षेत्रको विकासको लागी साविकको सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट शिक्षा र सामाजिक क्षेत्रलाई छुटयाई शिक्षा तथा समाज कल्याण मन्त्रालयको स्थापना गरेको छ।प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले शिक्षा तथा समाज कल्याणको क्षेत्रमा नीति, कानून,मापदण्ड र नियमन लगायतको कार्य गर्न ३७ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी दिएको छ।

५.१.२ शिक्षा र संस्कृति क्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू

साक्षारता न्यून हुनु, विद्यालय बाहिर र विद्यालय छोड्ने विद्यार्थीको संख्या उच्च हुनु, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको अवस्था कमजोर हुनु, बालबालिकाको सिकाइको स्तर न्यून हुनु, विद्यालयमा सुशासनको अवस्था कमजोर हुनु, विद्यार्थी शिक्षक अनुपात असमान हुनु, शैक्षिक बेरोजगारी बढ्दै जानु, श्रम बजारको माग अनुसारको शैक्षिक पाठ्यक्रम नहुनु जस्ता समस्याहरू शिक्षा क्षेत्रमा रहेका छन् ।

तिब्र रूपमा साक्षारता दर बृद्धि गर्नु, सिकाइ तहमा उल्लेख्य सुधार ल्याउनु, विद्यालयहरूमा सुशासन कायम गर्नु र श्रम बजारको मागलाई सम्बोधन गर्न शैक्षिक पाठ्यक्रम लागु गर्नु चुनौतिहरू रहेका छन् ।

१ शिक्षा र संस्कृति क्षेत्रका सोच

यस बिषयक्षेत्रको सोच शिक्षित, सुसंस्कृत र आत्मनिर्भर जनशक्तिः मधेशको समृद्धि रहेको छ।

२ शिक्षा र संस्कृति क्षेत्रका उद्देश्य

- विद्यालय तह तथा उच्च शिक्षाको गुणस्तर र पहुँच वृद्धि गर्नु।
- उच्च शिक्षालाई अनसन्धनात्मक र रोजगारमूलक बनाउनु।
- प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमहरूको अवसर र गुणस्तर वृद्धि गर्नु ।

३ शिक्षा तथा संस्कृति क्षेत्रका लक्ष्य

- सीपयुक्त र दक्ष शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

४ शिक्षा तथा संस्कृति क्षेत्रका रणनीति

- विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूको शैक्षिक वातावरण सुधार गर्ने,
- शैक्षिक संस्थाहरूको गतिविधिहरूको अनुगमन र मूल्यांकन थप प्रभावकारी बनाउने ।
- प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमलाई थप व्यवस्थित गर्ने र आवश्यकताको आधारमा विस्तारित गर्ने ।
- माध्यमित तहमा अध्ययनरत सबै विद्यार्थीहरूलाई जीवन उपयोगी र आय आर्जन सम्बन्धी ज्ञान सीप प्रदान गर्ने ।
- दक्ष एवं योग्य शिक्षक र प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।
- पठनपाठनमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगलाई बृद्धि र थप प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने ।
- विपन्न र पिछडिएका वर्गका बालबालिकाहरूको लागि बिशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- विद्यालय शिक्षालाई बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री, अपाङ्गमैत्री र समावेशी बनाउने ।
- संङ्घीय तथा स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहकार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
- विभिन्न कारणले विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय छाड्ने बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउने वातावरण मिलाउने ।

५ शिक्षा तथा संस्कृति बिषय क्षेत्रका नतिजा सूचक र लक्ष्यहरू

तालिका ५.१क:शिक्षा तथा संस्कृति बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्यको ढाँचा

सूचक	एकाई	गत आ.ब. २०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
साक्षरता दर (१५ वर्ष माथिको)	प्रतिशत	६३.५	६३.५	६९.५	७१.५	७२
विद्यार्थी खुद भर्नादर औसत आधारभत तह – कक्षा १–८	प्रतिशत	९४.६	९५	९९	९९.५	९९.५
विद्यार्थी खुद भर्नादर औसत माध्यमिक तह कक्षा ९–१२	प्रतिशत	५१.३	५२	६४	६५	६५.५
कक्षा १ मा भर्ना भएका मध्ये कक्षा ८ मा पुग्ने विद्यार्थी अनुपात	प्रतिशत	८४.२	८५	८६	८७	८८

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३५००००११ शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय	३०१३८७	५८५८५०	८८७२३७	३२२४८४	६२६८६०	९४९३४४	३४५०५८	६७०७४०	१०१५७९८
३५००१०११ शिक्षा विकास निर्देशनालय	३१०८४१	५६०	३११४०१	३३२६००	५९९	३३३१९९	३५५८८२	६४१	३५६५२३
३५००१०१२ शिक्षा तालिम केन्द्र	१८७६५	४१५०	२२९१५	२००७९	४४४१	२४५१९	२१४८४	४७५१	२६२३५
३५००९०५० शिक्षा विकास इकाई कार्यालयहरु	९९६	१११११५००	१११२४९६	१०६६	११८९३०५	११९०३७१	११४०	१२७२५५६	१२७३६९७
३५०९११२५ राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड (संघ शसर्त अनुदान)	४५४००	०	४५४००	४८५७८	०	४८५७८	५१९७८	०	५१९७८
३५०९११२६ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् (विशेष कार्यक्रम समेत)(संघ शसर्त अनुदान	४०८७४४	५५९६०	४६४७०४	४३७३५६	५९८७७	४९७२३३	४६७९७१	६४०६९	५३२०४०
३५०९११४४ विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि)(संघ शसर्त अनुदान)	६१०२३	०	६१०२३	६५२९५	०	६५२९५	६९८६५	०	६९८६५
जम्मा	११४७१५६	१७५८०२०	२९०५१७६	१२२७४५७	१८८१०८१	३१०८५३८	१३१३३७९	२०१२७५७	३३२६१३६

६. शिक्षा र संस्कृति बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ५.१खः शिक्षा तथा संस्कृति बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

तालिका ५.१गः शिक्षा तथा संस्कृति बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	२९०५१७६	११४७१५६	१७५८०२०	७८८०२७	२०६५९४९	५१२००
२०८२।८३	३१०८५३८	१२२७४५७	१८८१०८१	८३९३०५	२२०७०६१	६२१७२
२०८३।८४	३३२६१३६	१३१३३७९	२०१२७५७	८९८०५६	२३६१५५६	६६५२४

७. शिक्षा तथा संस्कृति क्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ५.१घः शिक्षा तथा संस्कृति कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्टयाई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्टयाई	
१	२	३	४	५	६	७
२	मुख्यमन्त्रि सुशासन अनुसन्धान फेलोसिप कार्यक्रम			५०००		
३	टीच फॉर मधेश कार्यक्रम			२५,००		
४	मधेश आर्ट स्टूडियो स्थापना			२५,००		

५	मधेश थिंक टैंक स्थापना			२५,००		
६	स्वयंसेवक शिक्षक कार्यक्रम			१,००,००		
७	प्रदेश साक्षरता कार्यक्रम तथा साक्षरता सेनानी			२५,००		
८	मधेशी डायस्पोरा समिट			४०,००		
९	कोडिंग आर्मी			५०,००		
१०	मधेश विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना			४०,००		
११	माध्यमिक शिक्षा तहका लागि मधेशको इतिहास पाठ्यक्रम निर्माण			२५,००		
१२	खुल्ला शैक्षिक पार्क निर्माण			३,२०,००		
१३	सप्तरी र बिरगंजमा आईटी पार्क निर्माण			१,००,००		
१४	नमूना विद्यालय कार्यक्रम			१६,००,००		
१५	मुख्यमन्त्री साक्षरता अभियान			५,००,००		
१६	विपद व्यवस्थापनका लागि शैक्षिक कार्यक्रम			२,००,००		

८. शिक्षा तथा संस्कृति क्षेत्रका जोखिम पक्ष तथा अनुमानः

शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

५.२ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

५.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने एवम् स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच प्राप्त हुने विषयलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। प्रदेशको एकल जिम्मेवारीमा स्वास्थ्यसेवा तथा पोषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, गुणस्तर मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन, र प्रदेशस्तरीय उपचार केन्द्र तथा सेवाको गुणस्तर निर्धारण, दर्ता, सञ्चालन अनुमति, व्यवस्थापन र नियमन पर्दछ। जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य, वंशानुगत तथा जन्मजात रोगहरूको सम्बोधन, वातावरणीय तथा व्यवसायजन्य स्वास्थ्य, गुणस्तरीय औषधी आदिका सम्बन्धमा राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७१ ले समग्र नागरिकहरूको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्ने अग्रगामी कार्यसूची तय गरेकोछ।मधेश प्रदेश सरकारले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी २०७९ मा साविकको सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट छुटयाएर स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो।

मधेश प्रदेश सरकारको कार्यविभाजन नियमावली २०७९ अनुसार स्वास्थ्य क्षेत्रको योगदान दिन स्थापना भएको स्वास्थय तथा जनसख्या मन्त्रालयलाई ३१ वटा कार्य गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ।

५.२.२ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू

बहुसङ्ख्यक नागरिक सर्वसुलभ र गुणस्तराय, सर्वव्यापि आधारभूत सवा एवम् विशिष्टकृत स्वास्थ्य सेवाका पहुँचबाट टाढा हुनु, बालमृत्यु दर शिशुमृत्यु दर, नवजात शिशुमृत्यु दर नेपालको सबै प्रदेशहरू मध्ये उच्च हुनु कुपोषणको दर उच्च हुनु, विपन्न, सीमान्तकृत र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका वर्ग, क्षेत्र तथा समुदाय गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेकाको पहुँच बाहिर हुनु स्वास्थ्य क्षेत्रमा रहेका प्रमुख समस्या हुन्। बालविवाह, न्यून महिला साक्षरता, पितृसत्तात्मक सोच कायमै रहनु, आर्थिक अवस्था कमजोर हुनु, जनसङ्ख्याको तुलनामा स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी कम हुनु, लगानीअनुसारको उपलब्धि हासिल हुन नसक्नु, स्वास्थ्य बीमाको कभरेज न्यून (७ प्रतिशत भन्दा कम। हुनु, किटजन्य रोग र प्राकृतिक विपद्बाट मानवीय स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम उच्च हुनु, गुणस्तरीय विशेषज्ञ सेवा र औषधि सर्वसुलभ नहुनु, नियमन प्रणाली कमजोर हुनु पनि स्वास्थ्य क्षेत्रमा रहेका समस्याहरू हुन् । कमजोर संस्थागत क्षमता, अनुसन्धान संस्कृतिको कमी, अनुसन्धान संस्था/व्यक्ति र नीति निर्माताहरू बीचको अपर्याप्त सहकार्य, सूचना प्रणालीको गुणस्तर पनि स्वास्थ्य क्षेत्रमा रहेका समस्याहरू हुन् ।

सर्ने रोगहरूबाट हुने मृत्युमा कमि आएता पनि नसर्ने रोगहरूबाट मृत्यु हुनेको सङ्ख्या बढ्दै जानु अर्को समस्याको रूपमा देखापर्न थालेको छ र यसको उपचारको खर्च धान्नु व्यक्ति तथा सरकारको लागि एउटा ठूलो चुनौतीको रूपमा देखा परेको छ। अति सङ्क्रामक रोग वा नयाँ

देखापर्न सक्ने महामारीजन्य रोगहरूको नियन्त्रण पनि चुनौतीपूर्ण रहेको छ। त्यसैगरी अन्नभण्डार र कुपोषणबीचको विरोधाभाषको अवस्था अन्त्य गर्नु मधेश प्रदेश सरकारकोलागि एउटा ठूलो चुनौती रहेको छ। त्यसैगरी मातृमृत्यु दरमा कमी ल्याउनु, पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका र प्रजनन उमेर समूहका महिलामा हुने न्यून पोषणको समस्या हल गर्नु, महिलामा हुने बढ्दो रक्त अल्पता कम गर्नु बढ्दो अधिक पोषण नियन्त्रण गर्नु, जलवायु परिवर्तन, असुरक्षित खाद्यन्न, प्राकृतिक विपद्को दुर्घटनाबाट मानवीय स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्नु, छरिएर रहेका निशुल्क सेवा सुविधाहरूलाई विमाको दायरा भित्र ल्याउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । सुशासन कायम गर्नु, स्वास्थ्य सेवा सर्वव्यापी आम नागरिकहरूको पहुँचमा पुराउनु पनि हाल चुनौतीपूर्ण देखिएका छन् ।

१ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका सोच

स्वास्थ्य र सुखी नागरिक

२ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका लक्ष्य

शारीरिक, मानसिक र सामाजिक रूपले स्वस्थ नागरिक तयार गर्ने ।

३ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका उद्देश्य

- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा नागरिकहरूको सरल र सर्वसुलभ पहुँच विस्तार गर्नु ।
- स्वास्थ्य प्रवर्द्धन तथा रोग रोकथामका लागि बहुक्षेत्रीय समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्नु
- तथ्यमा आधारित नीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु
- जवफदेहीता, पारदर्शिता र सेवा उन्मुख स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गर्नु

४ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका रणनीति

- आधारभूत आकस्मिक तथा विशिष्टिकृत (मुटु रोग, मृगौला, क्यान्सर, नाक, कान, घाँटी तथा मुख रोग सम्बन्धी) स्वास्थ्य सेवाको विस्तार एवं सर्वसुलभ पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने ।
- आयुर्वेद, योगा, युनानी, होमियोप्याथी लगायतका अन्य स्वास्थ्य उपचार पद्धतिहरूको विकास एवं विस्तार गर्दै एकिकृत स्वास्थ्य प्रणालीबाट सेवा प्रदान गर्ने ।
- नगजात शिशु स्वास्थ्य, बालबालिका, किशोर किशोरी, गर्भवती, सुत्केरी आमा तथा बृद्ध बृद्धाको स्वास्थ्य र पोषण प्रवर्द्धन गर्दै स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्ने ।
- सरूवा, नसर्ने तथा किटजन्य रोगहरूको रोकथाम, नियन्त्रण तथा उपचार सेवालाई प्राथमिकतामा राख्दै सेवाको विस्तार गर्ने ।
- स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम मार्फत स्वास्थ्यमा सबै नागरिकको पहुँच सुनिश्चितता गर्ने ।

- दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको उत्पादन, व्यवस्थापनका साथै सीप विकासको लागि अन्य सरोकारवाला निकायसँग समन्वय गर्दै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दक्ष, स्वास्थ्य जनशक्तिको अभावलाई न्यूनीकरण गर्ने ।
- स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई आधुनिक र प्रविधिमैत्री बनाउँदै गुणस्तरीय तथ्याङ्क र तथ्यका आधारमा नीति तथा कार्यक्रमको निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- जनस्वास्थ्यका समस्याहरूलाई पहिचान, न्यूनीकरण तथा समाधान गर्न अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने ।
- दसबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार, औषधी तथा उपकरणहरूको उपलब्धता, एवं उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने ।
- स्वास्थ्य प्रणालीमा सुशासन, नेतृत्व, पारदर्शिता तथा जवाफदेहिताको विकास गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास एवं बिस्तारमा समुदाय, सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रको सहभागिता, साझेदारी र समन्वय बढाउने ।
- स्वास्थ्य नीति योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्व्यनको लागि बजेटको यथोचित व्यवस्था तथा विनियोजन गर्ने ।

५ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ५.२ कः स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब.२०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
आधाघण्टाको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच	प्रतिशत	९४	९४	१००	१००	१००
मातृ मृत्यु दर (प्रति लाख जिवीत जन्ममा)	संख्या	१४०	१४०	१२०	११०	९०
पाँच वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जिवीत जन्ममा)	संख्या	४३	४३	४०	३५	३०
कुपोषणको दर	प्रतिशत	१०	१०	९	८	८
प्रोटोबल अनुसार संस्थागत गर्भ जाँच	प्रतिशत	६४.८	६३.१	७०	८०	९०
संस्थागत प्रसुती सेवा	प्रतिशत	७	७७.२	८०	९०	९५

६. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रका बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ५.२ ख : स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३७०००११ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	९४४७३५	२२७११५	११७१८५०	१०१०८६६	२४३०१३	१२५३८८०	१०८१६२७	२६००२४	१३४१६५१
३७००१०११ स्वास्थ्य निर्देशनालय	५७०२०	३०००	६००२०	६१०११	३२१०	६४२२१	६५२८२	३४३५	६८७१७
३७००२१०१ प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला	३३८६००	९४७००	४३३३००	३६२३०२	१०१३२९	४६३६३१	३८७६६३	१०८४२२	४९६०८५
३७००३०११ प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र	२१३४५१	५३४०००	७४७४५१	२२८३९३	५७१३८०	७९९७७३	२४४३८०	६११३७७	८५५७५७
३७००४०११ स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	४३६६५	२६००	४६२६५	४६७२२	२७८२	४९५०४	४९९९२	२९७७	५२९६९
३७००५०११ प्रादेशिक अस्पतालहरु	५९६९२१	४४०००	६४०९२१	६३८७०५	४७०८०	६८५७८५	६८३४१५	५०३७६	७३३७९०
३७००६१०१ स्वास्थ्य कार्यालयहरु	१८२४०८	८२३५००	१००५९०८	१९५१७७	८८११४५	१०७६३२२	२०८८३९	९४२८२५	११५१६६४
३७००७१०१ प्रादेशिक आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकिल्सालयहरु	१४७८६५	२६२००	१७४०६५	१५८२१६	२८०३४	१८६२५०	१६९२९१	२९९९६	१९९२८७

३७०९११२० आयुर्वेद सेवा कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	२८२६६	०	२८२६६	३०२४५	०	३०२४५	३२३६२	०	३२३६२
३७०९११२१ अपाङ्गता रोकथाम तथा कुष्ठरोग नियन्त्रण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	८२८०	०	८२८०	८८६०	०	८८६०	९४८०	०	९४८०
३७०९११२२ नर्सिङ तथा सामाजकि सुरक्षा सेवा कर्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	५३२००	०	५३२००	५६९२४	०	५६९२४	६०९०९	०	६०९०९
३७०९११२३ राष्ट्रिय स्वास्थ्य तालिम कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४३००	०	४३००	४६०१	०	४६०१	४९२३	०	४९२३
३७०९११२४ क्षयरोग नियन्त्रण (संघ शसर्त अनुदान)	२५६५५	०	२५६५५	२७४५१	०	२७४५१	२९३७२	०	२९३७२
३७०९११२५ स्वास्थ्य ब्यवस्थापन कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४९१२०	०	४९१२०	५२५५८	०	५२५५८	५६२३७	०	५६२३७
३७०९११२६ महामारी रोग नियन्त्रण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	५३७६५	०	५३७६५	५७५२९	०	५७५२९	६१५५६	०	६१५५६
३७०९११२७ परिवार कल्याण कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	६०६६०७	०	६०६६०७	६४९०६९	०	६४९०६९	६९४५०४	०	६९४५०४
३७०९११२८ उपचारात्मक सेवा कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४५५००	०	४५५००	४८६८५	०	४८६८५	५२०९३	०	५२०९३

३७०९११२९ स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	४००००	०	४००००	४२८००	०	४२८००	४५७९६	०	४५७९६
३७०९११३० राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा सूचना तथा संचार केन्द्र(संघ शसर्त अनुदान)	६६००	०	६६००	७०६२	०	७०६२	७५५६	०	७५५६
३७०९११३१ एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण(संघ शसर्त अनुदान)	१५४३३	०	१५४३३	१६५१३	०	१६५१३	१७६६९	०	१७६६९
जम्मा	३४६१३९१	१७५५११५	५२१६५०६	३७०३६८८	१८७७९७३	५५८१६६१	३९६२९४७	२००९४३१	५९७२३७८

तालिका ५.२ गः स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	५२१६५०६	३४६१३९१	१७५५११५	१८८९९६५	३२०१५४१	१२५०००
२०८२।८३	५५८१६६१	३७०३६८८	१८७७९७३	२००९४००	३४०४८२०	१६७४४१
२०८३।८४	५९७२३७८	३९६२९४७	२००९४३१	२१५०६०	३६४३१५०	२११४१६८

७. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रगत कार्यक्रम। आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ५.२ घः स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रगत कार्यक्रम र आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.शि.नं	कार्यक्रम/आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
३७०००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	२.७.२२.३८ मुख्यमन्त्री घरदैलो स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन	घरदैलोसम्म स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	२०८१/०८२	१,५०,००	आ.व. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय को आ.व. २०८१/०८२ को स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन कार्यविधिमा उल्लेख भएको	घरदैलोसम्म स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित हुने छ
३७०००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	हस्तान्तरण भएका अस्पतालहरुको सेवा संचालन खर्च	चालु आ.व. मा शहीद सूर्यनाथ राना स्मृति अस्पताल- डुमरिया-धनुषा, पोखरिया अस्पताल-पर्सा, शहीद राजीव रामकृष्ण प्रादेशिक अस्पताल- भारदह- सप्तरीको र बैजनाथ आमा तथा बाल अस्पताल- धनकौल-सर्लाही प्रदेश सरकार मातहत संचालन गर्ने	२०८१/०८२ - ०८२/०८३	३०००		प्रदेश सरकार मातहत ४ वटा थप अस्पताल संचालन भई स्वास्थ्य सेवाको विस्तार हुने छ
३७०००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	२.७.२२.६८४ १०० सैयामा स्तरोन्नति भएका अस्पतालहरुको सेवा संचालन खर्च	चालु आ.व. मा प्रदेश सरकार मातहतका अस्पतालहरुको स्तरोन्नति भए बमोजिम १०० शैय्यामा संचालन सहज गर्न	२०८१/०८२	६०००		चालु आ.व. मा प्रदेश सरकार मातहतका अस्पतालहरुको स्तरोन्नति भए बमोजिम १०० शैय्यामा संचालन सहज हुनेछ

३७००००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	२.७.२२.६८५ १० सैयामा स्तरोन्नति भएका आयुर्वेद अस्पतालहरुको सेवा संचालन खर्च	१० सैयामा आयुर्वेद अस्पतालहरु बिरगंज र मलंगवाको को स्तरोन्नति गर्न	२०८१/०८२	१०००		१० सैयामा संचालन भई आयुर्वेद अस्पतालहरु बिरगंज र मलंगवाको को क्षमता अभिवृधी हुने छ
३७००००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	सर्लाहीको धनकौलमा ५० शैय्याको आमा तथा बाल अस्ताल स्थापना तथा संचालन	सर्लाहीको धनकौलमा ५० शैय्याको आमा तथा बाल अस्तालको पूर्वाधार निर्माण गर्ने	२०८१/०८२- ०८३/०८४	५००		धनुषाको हंसपुरमा आायुर्वेद जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र पूर्वाधार निर्माण भई आयुर्वेद औषधि उत्पादन गर्न सम्भव हुने छ
३७००००११ स्वास्थय तथा जनसंख्या मन्त्रालय	११.४.२२.७८ सर्लाहीको गंगापुरमा प्रादेशिक आयुर्वेद योग पन्चकर्म अस्ताल तथा अनुसन्धानकेन्द्र स्थापना	सर्लाहीको गंगापुरमा प्रादेशिक आयुर्वेद योग पन्चकर्म अस्ताल तथा अनुसन्धानकेन्द्रको पूर्वाधार निर्माण गर्ने	२०८१/०८२ - ०८२/०८३	१९००		सर्लाहीको धनकौलमा ५० शैय्याको आमा तथा बाल अस्तालको पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न भई महिला तथा बालसेवाको विस्तार हुने छ
३७०००१७०२२- मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MBBS संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	३४९२.७	संलग्न कागजात	दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२- मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	BNS संचालनअनुदान	दक्ष नरसिङ्ग उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	२३३.१		दक्ष नरसिङ्ग उत्पादन हुनेछ ।

३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	B.SC.N संचालनअनुदान	दक्ष नरसिङ्ग उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	४६६.२		दक्ष नरसिङ्ग उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	B.SC.MLT संचालनअनुदान	सम्बन्धित बिषयमा दक्ष जनशक्ती उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	३४९.६		सम्बन्धित बिषयमा दक्ष जनशक्ती उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	BPH संचालनअनुदान	सम्बन्धित बिषयमा दक्ष जनशक्ती उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	३४९.६		सम्बन्धित बिषयमा दक्ष जनशक्ती उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Obs/Gyn संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	२८५.७		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Pediatricसंचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MS-Surgery संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान,	MD-Medicine संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।

जनकपुरधाम						
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Rediologistसंचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-GP & ER संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Orthoसंचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	७१.५		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Anestheologyसंचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।
३७०००१७०२२-मधेश स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जनकपुरधाम	MD-Biochemistry संचालनअनुदान	दक्ष चिकित्सक उत्पादन गर्नु	२०८१ ०८२/ -	१४२.९		दक्ष चिकित्सक उत्पादन हुनेछ ।

३७००७१०१ प्रादेशिक आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सालयहरु	स्वास्थ्य सेवालाई थप विस्तार गर्न मेरो स्वास्थ्य मेरो जिम्मेवारी भन्ने नाराका साथ पालिकाको समन्वयमा नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र स्थापना तथा संचालन	यस प्रदेशका प्रत्येक स्थानीय तहसम्म आयुर्वेद सेवाको विस्तार गर्न	२०८१/०८२-०८३/०८४	१९००	आ.व. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय को आ.व. २०८१/०८२ को स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन कार्यविधिमा उल्लेख भएको	आयुर्वेद सेवाको विस्तार हुने छ

८. स्वास्थ्य तथा जनसंख्या बिषयक्षेत्रगत जोखिम पक्ष तथा अनुमान

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

५.३ खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

५.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले परिकल्पना गरे बमोजिम नेपालले पूर्ण संघीयताको ढाँचा अवलम्बन गरि संविधानको धारा ५६ बमोजिम ३ तहका सरकार गठन हुने व्यवस्था गरेको छ । केन्द्रमा संघीय सरकार, ७ वटा प्रदेश सरकार र ७५३ वटा स्थानीय तहका स्थानीय सरकारको व्यवस्था गरि सो को अधिकार, कर्त्तव्य र कार्य पद्धतिको समेत व्यवस्था नेपालको संविधान, २०७२ मा उल्लेख भएको छ ।

मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०८० अनुसार यस मन्त्रालयले गर्ने कार्यहरुको छोटकरी विवरण- खेलकुद सम्वन्धी प्रादेशिक नीति, कानून तथा मापदण्ड निर्धारण, कार्यान्वयन र नियमन, खेलकुद तथा खेलकुद पूर्वाधारको विकास र प्रवर्द्धन, खेलकुद प्रशासन र संघ संस्थाको समन्वय र नियमन, महिला अधिकार सम्वन्धी नेपालको संविधानमा भएका व्यवस्था, अन्तराष्ट्रिय सन्धि, सम्झौता र प्रतिवद्धताको कार्यान्वयन, निरोधात्मक र संरक्षणात्मक उपाय र पुनर्स्थापना, महिला सशक्तिकरण तथा लैङ्गिक समानता सम्वन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, बाल बालिकाको हकहित संरक्षण सम्बन्धि प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अध्ययन, अनुसन्धान र नियमन, प्रदेशस्तरमा ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, असहाय र अशक्त, बालबालिकाका र महिला सम्वन्धी कार्यहरुको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, समाज कल्याणका लागि धार्मिक तथा साँस्कृतिक समन्वय, सहयोग तथा सम्पदा व्यवस्थापन आदि।

५.३.२ खेलकुद र समाज कल्याण क्षेत्रका समस्या र चुनौतिहरू

खेलकुद पूर्वाधार तथा खेल सामग्री प्रयास नहुनु भएका पूर्वाधारहरु गुणस्तरीय, आधुनिक र सुविधायुक्त नहुनु, नेपालले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरु नियमित रुपमा आयोजना गर्न नसक्नु, खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई नियमित तथा गुणस्तरीय प्रशिक्षणको व्यवस्था र उनीहरूको मनोवल उच्च बनाई जीविकोपार्जनको आधारको रुपमा खेलकुदलाई स्थापित गर्न नसक्नु, खेलकुद सम्बन्धी सङ्घ संस्थाहरूको क्षमता विकास एवम् संस्थागत सुशासन कायम हुन नसक्नु, खेलकुद सम्बन्धी कार्यक्रमहरूले प्राथमिकता पाएपनि रोजगारीको प्रबर्द्धनको काम कम हुनु, युवाहरू रोजगारीको लागि खाडि मुलुक जानु पर्ने अवस्था रहनु, खेलकुदको विकासको सन्दर्भमा स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहकार्य कमजोर रहनु जस्ता समस्याहरू देखिएका छन्। त्यसैगरी खेलकुदको समग्र विकासको लागि प्रस्ताव गरिएको संस्थागत संरचना प्रदेश खेलकुद परिषद गठन हुन नसक्नु खेलकुद क्षेत्रको विकासको एउटा समस्याको रूपमा लिन सकिन्छ ।

खेलकुदको विकासमा लगानी अभिवृद्धि गर्नु, गैरसरकारी र निजीक्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु, खेलकुदलाई जीवनको अभिन्न अङ्गको रुपमा स्थापित गर्दै व्यवसाय र रोजगारीको रुपमा विकास गर्नु, खेलकूद सम्बद्ध निकायहरुमा व्यवस्थापकीय र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरका मान्य मापदण्डका आधारमा व्यवस्थापन तथा नियमन गर्नु खेलकुद विकासका प्रमुख चुनौती रहेका छन् ।

१ खेलकुद र समाज कल्याण बिषयक्षेत्रको सोच

खेलकुदमा अग्रणी प्रदेश लक्ष्यः स्वस्व नागरिक र व्यवसायिक खेलाडी तयार गर्ने ।

२ खेलकुद र समाज कल्याण बिषयक्षेत्रको उद्देश्य

- खेलकुदलाई मानव जीवनको अभिन्न अङ्गको रूपमा स्थापित गर्नु ।
- खेलकुदलाई आय आर्जनको माध्यमको रूपमा विकास गर्नु।

३ खेलकुद र समाज कल्याण बिषयक्षेत्रको लक्ष्य

स्वास्थ्य नागरिक र व्यवसायिक खेलाडी तयार गर्ने ।

४ खेलकुद र समाज कल्याण बिषयक्षेत्रका रणनीति

- खेलकुद सम्बन्धी कानूनी र संस्थागत व्यवस्था गर्ने
- खेलकुद पूर्वाधारहरूको विकास, विस्तार र स्तरोन्नति गर्ने ।
- खेलकुदको विकास र विस्तार गर्ने ।
- खेलकुदलाई पर्यटन र मनोरञ्जन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।

५ खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्रका नतिजासूचक र लक्ष्य

तालिका ५.३कः खेलकुद र समाजकल्याण बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब.२०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
खेलकुद ग्रामहरू	संख्या		४०	६०	८०	१००
प्रदेशले आयोजना गरेका खेलकुद प्रतियोगिताहरू	संख्या		८	१२	१६	१८
मधेश प्रदेशबाट राष्ट्रिय टोलीमा सहभागी खेलाडीहरू	संख्या		२	४	६	८
क्रिकेट रङ्गशाला	संख्या				१	

६. खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्रका नतिजासूचक र लक्ष्य

तालिका ५.३कः खेलकुद र समाजकल्याण बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३४३०००११ खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	५०८५२०	११०४४०	६१८९६०	५४४११६	११८१७१	६६२२८७	५८२२०५	१२६४४३	७०८६४७
३४३०११०१ सामाजिक विकास इकाइ	८०००	१२०६१००	१२१४१००	८५६०	१२९०५२७	१२९९०८७	९१५९	१३८०८६४	१३९००२३
३४३०२१०१ दलित विकास समितिका कार्यालयहरु	११०००	७५०	११७५०	११७७०	८०३	१२५७३	१२५९४	८५९	१३४५३
३४३०३१०१ व्यवसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्र	११२०४०	१५००	११३५४०	११९८८३	१६०५	१२१४८८	१२८२७५	१७१७	१२९९९२
जम्मा	६३९५६०	१३१८७९०	१९५८३५०	६८४३२९	१४११००५	२०९५४३५	७३२२३२	१५०९८८३	२२४२११५

तालिका ५.३ गः खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	१९५८३५०	६३९५६०	१३१८७९०	०	१९५८३५०	०
२०८२।८३	२०९५४३५	६८४३२९	१४१११०५	०	२०९५४३५	०
२०८३।८४	२२४२११५	७३२२३२	१५०९८८३	०	२२४२११५	०

७. खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्रका कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ५.३ घः खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्रका कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
	२	३	४	५	६	७
	१ लाख घर धुरी विमा कार्यक्रम टेबल खालि छ			३,००,००		
	मुख्यमन्त्री जनधन सुरक्षा योजना			१,००,००		
	युवाहरुका लागि स्पोर्ट्स सामग्री वितरण			२,५०,००		
	मधेश प्रीमियर लिग र क्रिकेट लीग			५०,००		
	मधेश ओलम्पिक स्पोर्ट्स केन्द्र स्थापना			१,५०,००		

८. खेलकुद र समाजकल्याण बिषयक्षेत्र जोखिम पक्ष तथा अनुमान

खेलकुद तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

परिच्छेद ६
पूर्वाधार क्षेत्र
(भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, उर्जा सिंचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय)

६.१ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

६.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान (२०७२) ले मुलुकमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको संघीय शासन प्रणाली लागू गरी क्षेत्रगत रुपमा तीनै तहले गर्ने कार्यहरूको सूची समेत स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। ऐतिहासिक प्रदेश सभाको निर्वाचन पश्चात प्रदेश स्तरीय पूर्वाधार सम्बन्धि नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, भौतिक पूर्वाधारको विकास निर्माण र अनुगमन गर्ने उद्देश्यका साथ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको स्थापना भएको हो। प्रदेश भित्रका सडक, पूल, आवास, भवन, शहरी विकास जस्ता पूर्वाधार आयोजनाहरुको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अध्ययन, अनुसन्धान, अनुगमन जस्ता कार्यहरु यस मन्त्रालयबाट हुदै आएको छ। मधेश प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले यस मन्त्रालयलाई १५ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी तोको छ।

६.१.२ भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रगत समस्या र चुनौतिहरू

समस्याहरूमाः गुणस्तरीय र भरपर्दा पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, भवन, सिंचाई, खानेपानी, र सामाजिक पुर्वाधारहरू नहुनु, भएकामा पनि मर्मतसम्भार नियमित नहुनु, योजना संशोधनको कारणले बजेट नपुग्नु, सडक सञ्जालमा सबै स्थानीय तह जोडिए पनि धेरै कच्ची सडक हुनु, ठूला आयोजना भन्दा टुक्रे र साना योजनाले प्रश्रय पाउनु आदि छन् ।

चुनौतिहरूमा प्रादेशिक सडक सञ्जाल गुरूयोजना अनुसार सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्नु, सडकमा आवश्यकता अनुसार पेटी, कुलेसाहरू, फुटपाट, ढल, साइकल लेन, हरियालीको व्यवस्था, अन्तर सरकार समन्वय, सडक अधिकारको जग्गाको लगत कट्टी, मुआब्जाको समस्या समाधान आदि जस्ता सडकमा र सहरी तथा वस्ती विकास योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु, विपन्न तथा घरवार विहिनहरूलाई आवासको ब्यवस्था गर्नु, बर्षेनी हुने बाढी तथा आगलागीका कारण जनताको आवास र र धनजनमा हुने क्षतिको न्यनीकरण नर्नु, सहरी पुर्वाधारको विकास गर्नु, सार्वजनिक भवनहरु भूकम्प प्रतिरोधी तथा अपाङ्गमैत्री बनाउनु, भवन आचार संहिताको पालना गराउनु, स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्न आदि भवन तथा अन्य पूर्वाधारमा चुनौतिहरू रहेका छन् ।

१ भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत सोच

सुरक्षित यातायात गुणस्तरी सडक, र सुलभ, सुरक्षित, स्तरीय एवम् दिगो अन्य पूर्वाधारको विकास

२ भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत उद्देश्य

- संस्थागत संरचना सुदृढ गर्ने ।
- प्रादेशिक सडक सञ्जाल गुरू योजना अनुसार गुणस्तरीय सडकको निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने ।
- सडकको स्तरोन्नति र नियमित मर्मत सम्भार गर्ने ।

- स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सडक पुल तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण गर्नु
- शहरहरुको निर्माण व्यवस्थापन, सुधार तथा विस्तार गर्दै शहरी पूर्वाधार सुशासनको संस्थागत विकास गर्ने।
- शहरमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू एकीकृत ढङ्गले निर्माण गर्ने।

३ भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत लक्ष्य

- प्रदेशको प्रत्येक शहरबाट अर्को शहरसम्म कम समयमा पुग्न सकिने अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डसहितका सडक संजालको बिस्तार गरी आर्थिक सामाजिक विकास र व्यापार सहजीकरण मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल भएको हुने।
- न्यूनतम आधारभूत शहरी सुविधा सहितका प्रदेश शहरहरुको विकास भएको हुने।

४ भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत रणनीति

- आधुनिक संरचना सहितको गुरु योजनामा आधारीत सुरक्षित सडक संजाल विकास गर्ने।
- संस्थागत क्षमताको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिई आधुनिक प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्ने।
- प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु प्रतिकूलताका कारण हुने हानी नोक्सानी न्यूनिकरण गर्ने।
- सडकको डिजाइन निर्माण मर्मत सम्भार तथा आधुनिक प्रविधिको उपयोग र यान्त्रिकीकरणमा जोड दिने।
- प्रदेश सरकारको प्राथमिकतामा परेका सडकहरुको निर्माणमा तदारुकता दिने।

५ भौतिक पूर्वाधार विकास विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ६.१कः भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब.२०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.२०८०/८१ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
सडक निर्माण	कि.मि	६६५६		६७००	६७५०	६८००
सडक मर्मत	कि.मि.	२०००		२१००	२२००	२३००
सम्भार र स्तरोन्नति	कि.मि.	३२०		४५०	६००	७५०
सडक पुल	संख्या	४३		५०	५५	६०
झोलुङ्गे पुल	संख्या	१३		१६	१८	२०
सर्वयाम यातायात सञ्चालित स्थानियतह	संख्या	१११		११५	१२२	१२८
एकिकृत वस्ती	संख्या					
विपन्न परिवारलाई घर निर्माण	संख्या	७१४९		७५००	८०००	८५००

६. भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ६.१खः भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३३७०००११ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१००९०१	१८५४३५०	१९५५२५१	१०७९६४	१९८४१५५	२०९२११९	११५५२२	२१२३०४५	२२३८५६७
३३७०१०११ पूर्वाधार विकास निर्देशनालय	१२८८७५	२६५८८५	३९४७६०	१३७८९६	२८४४९७	४२२३९३	१४७५४९	३०४४१२	४५१९६१
३३७०१०१२ पूर्वाधार विकास कार्यालयहरु	१९५४८७	९५०६५७६	९७०२०६३	२०९१७१	१०१७२०३६	१०३८१२०७	२२३८१३	१०८८४०७९	१११०७८९२
३३७९११३० आवास व्यवस्था कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	१९६०००	१९६०००	०	२०९७२०	२०९७२०	०	२२४४००	२२४४००
३३७९११३१ झोलुंगे पुल क्षेत्रगत कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	०	११०००	११०००	०	११७७०	११७७०	०	१२५९४	१२५९४

३३७९११३२ स्थानीय स्तरका सडकपुल तथा सामुदायिक पहुंच सुधार परियोजना(संघ शसर्त अनुदान)	०	१५८२००	१५८२००	०	१६९२७४	१६९२७४	०	१८११२३	१८११२३
३३७९११४२ प्रादेशिक तथा स्थानीय सडक सुधार कार्यक्रम(संघ शसर्त अनुदान)	१०००	६९७०००	६९८०००	१०७०	७४५७९०	७४६८६०	११४५	७९७९९५	७९९१४०
जम्मा	४२६२६३	१२६८९०११	१३११५२७४	४५६१०१	१३५७७२४२	१४०३३३४३	४८८०२९	१४५२७६४९	१५०१५६७७

तालिका ६.१गः भौतिक पूर्वाधार विकास बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	१३११५२७४	४२६२६३	१२६८९०११	४१४९४३०	८२६७८४४	६९८०००
२०८२।८३	१४०३३३४३	४५६१०१	१३५७७२४२	४४९०६७०	८७९८९०३	७४३७७०
२०८३।८४	१५०१५६७७	४८८०२९	१४५२७६४९	४८०५०१६	९३८४७९६	८२५८६

७. भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ६.१घः भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
११.१.२.१७०६	मधेश भवन भित्र रहेका विभिन्न मन्त्रालयहरुको प्रशासनिक भवन निर्माण			१००००		
११.४.१.४४९	मधेश शहीद लोकमार्ग निर्माण			४००००		
११.४.७.३६२३	एक निर्वाचन क्षेत्र एक पक्की पूल विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहित (संख्या ६४))			६४०००		
११.४.७.३६२५	एक पालिका देखी अर्को पालिका एवं एक जिल्ला देखी अर्को			८००००		

	जिल्ला जोड्ने सडक संजाल निर्माण (स्वीकृत कार्यविधि अनुसार लागु हुनेछ)					
११.४.२१.४	रामजानकी बहुउद्देशिय रंगशाला निर्माण डिपिआर, मास्टरप्लान सहित			३५०००		
११.४.२२.४४७०	हरेक निर्वाचन क्षेत्र –एक रोजगारी प्रबर्धन केन्द्र निर्माण			७५०००		
	जम्मा रु हजारमा			३०४०००		
	एक निर्वाचन क्षेत्र एक सडक योजना (दोश्रो चरण-६४ वटा योजना)					
११.४.७.३४७५	अग्निसाइर गा.पा. भवन MRM -इटहरवा-कमलपुर-दिघवा-राजविराज (अग्निसाइर गा.पा. -राजविराज न.पा.-१)			२००००		
११.४.७.३४७६	अर्जी-त्रिकौल-पिप्राहाई हुलाकी (अर्जी-पिप्राही)			२००००		
११.४.७.३४७७	सखडा-महुवा-मोहनपुर-रामपुरा			२००००		
११.४.७.३४७८	सिंग्योन - खाडो नदी (Hulaki)			२००००		
११.४.७.३४७९	पौवा (रुपनी रोड)-बसबिट्टी मुसहरनिया-कोलहट्टा-मलेठ(पौवा-मलेठ)			२००००		
११.४.७.३४८०	देउरी-तराही-भुतही-पातो-बथनाहा-चपेना-सिंगियोन-कट्टी			२००००		
११.४.७.३४८१	कुशहा MRM-पटेरवा-बेल्ही बोर्डर (कुशाहा बेल्ही बोर्डर)			२००००		
११.४.७.३४८२	गौडा-सारस्वोर-मधुवन-बलानपट्टी-बलानबिहुल गा.पा. कार्यालय-गौडा-बलानपट्टी			२००००		
११.४.७.३४८३	लहान न पा ९ को खुट्टी नदीको पुल देखी पन्चावटी राजदेवी थान हुँदै वेतहा सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४८४	पतारी पोखरी-सितापुर-कल्याणपुर-सोठिआईन-खैरबोना-			२००००		

	कल्याणपुर-ठाढि सडक					
११.४.७.३४८५	औरही गा पा हुलाकि सडक प्रहरी चौकीको नहर हुदै पिपरा-दहिपौडि सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४८६	दुर्गापुर विश्वकर्मा चौक -मोथियाही- कसहा - गरमें सरे आम्वास सम्म सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३४८७	गोलबजार वडानं. १० अशोक गाछी देखि कदिमा टोल हुँदै भाइजी टोल बलकावा हुँदै देवीपुर सम्म			२००००		
११.४.७.३४८८	सिरहा न पा १८ जमुवाटोलको रामजानकी मन्दिर देखी सिरहा १९ को सन्हैठाको पश्चिम चौक हुदै आ.वि.हकपारा ७ वडा नं. २२ सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४८९	मिर्चैया बजार-कुथनमा-सिकरौन-भेरिया-रम्पुरा सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४९०	कल्याणपुर न पा ५ को निंदनाको कमला बाँध देखी सुरु हुदै डरौल -महुलिया हुदै मझाउँको पूर्व टोल पेट्रोल पम्प को कल्याणपुर उत्तर छेउ सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४९१	भरतपुर-स्कुल-गौरीपुर बजार-सिकियाही सम्म सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३४९२	महेन्द्र राजमार्ग मालटोल हरिपुरदेखि पर्वता परिक्रमा सडक हुँदै भुतही पुरान्दाहासम्मको सडक			२००००		
११.४.७.३४९३	विशरभोरा धबौली एकराही ठाडी महिनाथपुरनिकास बोर्डरसम्म सडक			२००००		
११.४.७.३४९४	विर्ता गाउँ स्थित परिक्रमा सडकदेखि सिमरापट्टि पचाहर्वा बफै हुँदै तिनकोरिया चौक हुलाकी राजमार्गसम्म पक्कि सडक			२००००		
११.४.७.३४९५	हाँसपट्टिदेखि बैरिया हुँदै भारत बोर्डरसम्म सडक			२००००		

११.४.७.३४९६	लोहना बसहिया बिन्धी सडक			२००००		
११.४.७.३४९७	बिसपिट्टी वाटिका चौकदेखि तपनपुर हुँदै दोहरसम्मको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३४९८	ढल्केवर शिवनगर बटेश्वर सडक			२००००		
११.४.७.३४९९	बर्दिबास न.पा. वडा. नं. १ तामांग टोल देखि रातमाता,भ्यागुते राइ मण्डल पिकनिक स्पोर्ट्स सम्म फेरी राइ मण्डल हुँदै ब.नं.पा. वडा नं.३ को वडा कार्यालय सम्म			२००००		
११.४.७.३५००	जिरो माईल गौशाला बजार (महोत्तरी) फुलकाहा जयपुर हरिपुर्वा मलंगवा (सर्लाही) कालोपत्रे सडक			२००००		
११.४.७.३५०१	भंगहा न.पा.६ सग्रामपुर पुलदेखि भावानिगंज अग्लेशेरा हुँदै बैरिया सम्म			२००००		
११.४.७.३६३२	महोत्तरी बजार देखि अनौठा भएर भगवानपुर चौक सम्म ।			३००००		
११.४.७.३५१८	पतैली सुगा सिमरदही प्रकौली सडक			२००००		
११.४.७.३५१९	सकरी बोर्डर हलखोरी एकडारा साँढा जाउखचौक गोनरपुरा गोरगामा बदिया			२००००		
११.४.७.३५२०	कबिलाशा कठुधार सिहासनी शिबनगर सुन्दरपुर मगरथाना हुँदै कतरवा टोल सम्म			२००००		
११.४.७.३५२१	सम्सी गा.पा.४ गैढा देखि रामगोपालपुर न.पा. टिकुलिया बजार सम्म् सडक स्तरोन्नति			२००००		
११.४.७.३५२२	चन्द्र नगर गा.प को नाथुटोल - बरकुर्वा -कलावती बजार हुँदै इश्वरपुर न.पा. को तिन्घरिया - भक्तिपुर सडक कालोपत्रे तथा नाला निर्माण			२००००		

११.४.७.३५२३	लालबन्दी न.पा. -११ बाहुनी देखि इश्वरपुर न.प-१२ कालिन्जोर सम्म सडक, सर्लाही			२००००		
११.४.७.३५२४	हरिपुर्वा वार्ड नं.६ बजार चौक (मा.वि.) देखि इश्वरपुर न.प १५ सुकनाहा हुँदै हरिपुर्वा वार्ड नं.९ मिर्चैया वजार सम्म सडक कालोपत्रे तथा नाला निर्मा समेत-७ कि.मि			२००००		
११.४.७.३५२५	कविलासी न.प ९ भालुवाहा देखि मलंगवा नपा ११ पाल्सी हुँदै मलंगवा न.प १० जिल्ला प्रसासन कार्यालय जाने बाटो जितेन्द्र यादवको घरसम्म			२००००		
११.४.७.३५२६	हरवन चिनि मिल MRM - बालगंगा चरिक (घुरकौली - बालगंगा चरिक)			२००००		
११.४.७.३५२७	बसबरिया गाउँपालिका वडा नं. ६ सहोडवादेखि मन टोल लौटक, पुरैनिया, पटोरिया टोल, गंगापुर हुँदै बरहथवा नगरपालिका वडा नं. ९ मुर्तिया सम्म			२००००		
११.४.७.३५२८	धनकौल छठीघाट देखि महिनाथपुर नहर-मलघटा हुँदै धोबिनिया भगिरथ महतोको घरनजिकको कालोपत्रे सम्म सडक स्तारोनात्ति गर्ने कार्य- ६.५ कि.मि			२००००		
११.४.७.३५२९	गोदैता न.पा.२ जनता आधारभूत विधालय देखि गोदैता न.पा.३ सिमरा र पिपर्नाथ हुँदै गोदैता न.प-१ बहादुरपुर प्रहरी चौकी सम्म कालोपत्रे सडक-५ किलोमिटर			२००००		
११.४.७.३५३०	विरेन्द्र राजमार्गको भेडियाही देखि राजपुर तुलसी सरुअठा हुदैं झुन्खुन्वा विरेन्द्र राज मार्ग सम्म			२००००		
११.४.७.३५३१	माधवनारायण न.पा. रजवडा देखि मिठुअवा, खेसरहिया हुदैं			२००००		

	सुकदेव चौक पिपरा बजार सडक					
११.४.७.३५३२	राजपुर डमार पानिटंकी कुडिया पुल डुमरीया लतमरी बोर्डर (मठिया बजार-लतमरी बोर्डर)			२००००		
११.४.७.३५३३	कालो पत्रे मौलापुर न.पा.को सिमानामा पर्ने बौधिमाई मन्दिर देखि ईनर्वा मटिर्वा हुदैं ईनरवारी जिउताही ब्रहमबाबाको मन्दिर सम्म कालो पत्रे			२००००		
११.४.७.३५३४	हर्षाहा - बक्तौरा - रंगपुर - बलुवा - कनकपुर - लक्ष्मीपुर - बेदौली हर्षाहा रिंगरोड (हर्षाहा - बक्तौरा)			२००००		
११.४.७.३५३५	कटहरिया - बडेर्वा - जंगलसहिया - सिमरी - धनसर सडक			२००००		
११.४.७.३५३६	वृन्दाबन न. पा. ३ विश्रामपुर रजैया सडक देखि मुहुअवा, नरकटिया हुदै हर्दिया स्कुल सम्म सडक			२००००		
११.४.७.३५३७	मलाही टोल बजार देखि पर्साटोल मदनपुर हुदैं बागमती बाँध सम्म			२००००		
११.४.७.३५३८	कोल्भी खैरा परसौना जैतापुर सिमरा सडक			२००००		
११.४.७.३५३९	सिमौनगढ बजार नयका टोल रामनगर चरमोहना पसुरामपुर सम्म			२००००		
११.४.७.३५४०	बरियारपुर गजभवानीपुर मधुवन नँया बस्ति (गजभवानीपुर MRM)बरियारपुर			२००००		
११.४.७.३५४१	मझरिया मेन नहर देखि दक्षिण मुश हर्ना चरमोहना बगही जमुनिया बोर्डर सम्म			२००००		
११.४.७.३५४२	बोडिंग टोल - मौलापुर - कतरवा - सखुवाघाट - मैन हाईवे सम्म			२००००		

११.४.७.३५४३	जोतपुर देखि निलकण्ठवा, मटिअर्वा, बसतपुर हुँदै फुलबरिया, सितलपुर मठ सम्म			२००००		
११.४.७.३५४४	जी. सी. उ.म.न.पा.१० बेहरा, गम्हरगांवा, बकुलिया हुँदै फरहदवा सम्म			२००००		
११.४.७.३५४५	प्रसौनि बजार देखि दक्षिण नकटुवा नहर हुँदै इटियाही बिश्रामपुर गा.पा. कार्यालय मुसहर्वा बलिरामपुर जोडने सडक			२००००		
११.४.७.३५४६	वि.न.प वडा नं.३२ स्थित हिमाल अक्सिजन गेट देखि चोरनी, लक्ष्मीपुर, परुसवा, सोलाखपुर हुँदै टेढा मन्दिर सम्म जाने बाटो			२००००		
११.४.७.३५४७	पर्सा १(ख) भित्रका शहरी सडकहरुको स्तरोन्नति			२००००		
११.४.७.३५४७	डाकैला - बहुअरी - चैनपुर - एकटाँगा हुँदै वागवाना कोइलाभार मन्दिर सम्म			२००००		
११.४.७.३५४९	विरगंज म.न.पा वडा नं.२६ अठराहा चौक देखि अठराहा छठघाट हुँदै सिसिपाडी बैरिया सम्म			२००००		
११.४.७.३५५०	भैराटार - विश्रामपुरबाट महुवन एकडारवा - लखनपुर-बलुवा हुँदै कटैया सडक			२००००		
११.४.७.३५५१	धोरे - बोर्डर - हसवा - रानीगंज - लखनपुर हुलाकी सम्म			२००००		
११.४.७.३५५२	शंकर सरैया - सखवानिया-हरैया - लाटोमाई सेड्वा जितपुर सडक			२००००		
११.४.७.३५५३	चिनी मिल (पदम सडक) - फुलवरिया - बसन्तपुर - हरिहरपुर - विर्ता - बिरंचीवर्वा -२ मुडली - रबिदास - बजारी			२००००		
	जम्मा रु हजारमा			१२९००००		
	सडक तथा पूल निर्माण					

११.४.७.३६१४	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. ८ सिहासनी पछियारी कुटी देखी तरहरी टोल हुँदै मगरथाना मंगलनाथ हर्दि नदी सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण ।			२००००		
११.४.७.३६१५	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा.३ खरबाना हुलाकी सडक देखी सोनमा बजार - सोनमा मा.वि. हुँदै सिहासनी सम्म नाला सहित सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१६	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. १ देखी खेसाहा सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१७	जिल्ला महोत्तरी रामगोपालपुर न.पा. पूल देखी गेट बनौली कटैयाको खेैरा फिल्ड हुँदै जानकी एकेडमी सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१८	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ हाइवे देखी खखना जोडने सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१९	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा. ४ गौढा चोक देखी लक्ष्मिनीया बैरगिया सहसैला हुँदै टिकुलिया बजार सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६२०	जिल्ला महोत्तरी मनरा सिस्वा न.पा.२ भोलही हुलाकी सडक देखी इटहर्वा कट्टी कटैया सडक निर्माण विस्तृत अध्ययन समेत			२००००		
११.४.७.३६२१	जिल्ला महोत्तरी औरही न.पा.२ मा.वि. देखी चेपकर हुँदै श्रीपुर मा.वि. सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४४२९	सप्तरी राजविराज जिल्ला समन्वय समिति भित्र सभाहल भवन			२००००		

	निर्माण					
११.४.२२.४५६०	इनरुवा कुनौली सडक सप्तरी			१५००००		
११.४.२२.४५६७	"सप्तरी, तिलाठी कोइलाडी सडेपारदेखि कुशहा सडक निर्माण "			१०००००		
११.४.२२.४५७४	सप्तरी, छिन्नमस्ता कुपही लोखरम सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४६२८	सप्तरी राजबिराब न.पा. गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन तथा संग्राहलय			२५०००		
११.४.२२.४४२६	राजविराजमा ओशो आश्रम निर्माण			१००००		
११.४.७.४०७०	सप्तरी कन्चरुप नपा १२ स्थित धमेश्वर मन्दिर सम्म सडक स्तरोन्नती			५०००		
११.४.१.८२	राजगढ् गा.पा.वडा नं.४ जमुवा चौक देखि जमुवा कट्टी नर्घो पुवारी टोल हुदै भारतको बोडर सम्म सडक			२००००		
११.४.२२.४६०७	तिलाठी कोइरालडी गा.पा.-४ निर्माण धिन अधुरो रामराजाप्रसाद सिंह , गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन निर्माण			१००००		
११.४.२२.४५६८	महादेवा गापा र तिलाठी कोइलाडी गापामा महादेवा चौकदेखि बरसाइन चौकसम्म नहरको बाटो ढलान सप्तरी			२००००		
११.४.२२.४५७२	"तिलाठी कोइलाडी गापाको सकरपुरामा पानी निकासका लागि नाला निर्माण "			१००००		
११.४.२२.४५७३	"छिन्नमस्ता २ रमपुरादेखि छिन्नमस्ता ३ महुवा जाने सडक निर्माण "			२००००		
११.४.७.४१८७	सिरहा महेन्द्र राजमार्ग धनगढी न.पा.को जिरो माइल देखि सरेआमबास हुदै सोमबारे सम्मको सडक (सिरहा खण्ड) मा कालोपत्रे विसतृत अध्यन प्रतिवेदन समेत			२००००		

११.४.७.४१९१	सिरहा देविपुर देखी विष्णुपुर सिरहा सम्मको सडक डिपिआर समेत			८०००		
११.४.७.४१९२	सिरहा अर्नामा वडा नं. ४ लबका टोल देखि हुलाकी राजमार्ग सम्मको डिपिआर समेत			३०००		
११.४.७.४१९३	सिरहा चिकना गाढा सडक डिपिआर समेत			५०००		
११.४.७.४१९६	सिरहा अर्नामा गापा ३ सहजा नदीमा डिपिआर सहित पुल निर्माण			२०००		
११.४.२२.४४१०	जनकपुरधाम उप महानगरपालिका वडा १२ मा विदेह ओशो / जानकी ओशो ध्यानकेन्द्रमा ध्यान भवन सहितका भौतिक संरचना निर्माण ३ करोड			३००००		
११.४.७.३६२९	महोत्तरी जिल्लाको रामगोपालपुर न.पा.मा स्थानीय चक्रपथ निर्माण ।			१००००		
११.१.२.१७१३	महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ मा जिल्ला स्तरीय सभाहल निर्माण कार्य ।			१००००		
११.४.७.३७९६	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ कतरवा टोल देखि खेश्रहा सम्म को बाटो स्तरउन्नती			६०००		
११.४.७.३७९३	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ मगरथाना देखि मंगलनाथ सम्म को बाटो स्तरउन्नती			६०००		
११.४.७.३९०४	सर्लाही बरहथवा न.पा.९, मुखिया टोल देखि वडा न. १६ को गंगापुर सम्म कालो पत्रे			४०००		
११.४.७.३८४३	सर्लाही बरहथवा न.पा.१८, हुलाश रायको घर देखि पश्चिम जाने चेथरु रायको बाँस सम्मको सडक स्तर उन्नती			४५००		

११.४.७.३६३३	यमुनामाइ गा.पा. र दुर्गा भगवती गा.पा. जोडने सरुवठा पचरुखी झाँज नदीमा पूल निर्माण			२००००		
११.४.७.३६३४	दुर्गा भगवती गा.पा. वडा नं.३ र वडा नं.५ जोडने बागमति बाधको बिचमा झाँझ नदीमा पूल निर्माण			२००००		
११.४.७.३८०८	रौतहट कटहरिया न.पा.४ कोसर देखि बाध सम्म बाटो स्तरोन्नती			४०००		
११.४.२२.४१३९	बारा महागढीमाई ७ तेलकुवा तेलगाई कटवासियामाई सम्मो सडक			२५००		
११.४.७.४०२६	बारा कोल्वी न.पा. ११ धसकौल अमाव मुर्की हुदै खोपवा सडक स्तरउन्नति			४५००		
११.४.७.४०२९	बारा करैया माई गा.पा. ५ ढोडीया पिपरा बीच तिर खोला मा पक्की पुल			४०००		
११.४.२२.३०३४	बारा कलैया उ.प.मा. १९ छठीघाट निर्माण			४५००		
११.४.७.३५३९	सिमौनगढ बजार नयका टोल रामनगर चरमोहना पसुरामपुर सम्म			७१७५००		
११.४.७.३५४०	बरियारपुर गजभवानीपुर मधुवन नँया बस्ति (गजभवानीपुर MRM)बरियारपुर			१००००		
११.४.७.३५४१	मझरिया मेन नहर देखि दक्षिण मुश हर्ना चरमोहना बगही जमुनिया बोर्डर सम्म			४००००		
११.४.७.३५४२	बोडिंग टोल - मौलापुर - कतरवा - सखुवाघाट - मैन हाईवे सम्म			६४०००		

११.४.७.३५४३	जोतपुर देखि निलकण्ठवा, मटिअर्वा, बसतपुर हुँदै फुलबरिया, सितलपुर मठ सम्म			८००००		
११.४.७.३५४४	जी. सी. उ.म.न.पा.१० बेहरा, गम्हरगांवा, बकुलिया हुँदै फरहदवा सम्म			३५०००		
११.४.७.३५४५	प्रसौनि बजार देखि दक्षिण नकटुवा नहर हुँदै इटियाही बिश्रामपुर गा.पा. कार्यालय मुसहर्वा बलिरामपुर जोडने सडक			७५०००		
११.४.७.३५४६	वि.न.प वडा नं.३२ स्थित हिमाल अक्सिजन गेट देखि चोरनी, लक्ष्मीपुर, परुसवा, सोलाखपुर हुँदै टेढा मन्दिर सम्म जाने बाटो			३०४०००		
११.४.७.३५४७	पर्सा १(ख) भित्रका शहरी सडकहरुको स्तरोन्नति					
११.४.७.३५४७	डाकैला - बहुअरी - चैनपुर - एकटाँगा हुँदै वागवाना कोइलाभार मन्दिर सम्म			२००००		
११.४.७.३५४९	विरगंज म.न.पा वडा नं.२६ अठराहा चौक देखि अठराहा छठघाट हुँदै सिसिपाडी बैरिया सम्म			२००००		
११.४.७.३५५०	भैराटार - विश्रामपुरबाट महुवन एकडारवा - लखनपुर-बलुवा हुँदै कटैया सडक			२००००		
११.४.७.३५५१	धोरे - बोर्डर - हसवा - रानीगंज - लखनपुर हुलाकी सम्म			२००००		
११.४.७.३५५२	शंकर सरैया - सखवानिया-हरैया - लाटोमाई सेड्वा जितपुर सडक			२००००		
११.४.७.३५५३	चिनी मिल (पदम सडक) - फुलवरिया - बसन्तपुर - हरिहरपुर - विर्ता - बिरंचीवर्वा -२ मुडली - रबिदास - बजारी			२००००		
	जम्मा रु हजारमा			२००००		
	सडक तथा पूल निर्माण			२००००		

११.४.७.३६१४	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. ८ सिहासनी पछियारी कुटी देखी तरहरी टोल हुँदै मगरथाना मंगलनाथ हर्दि नदी सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण ।			२००००		
११.४.७.३६१५	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा.३ खरबाना हुलाकी सडक देखी सोनमा बजार - सोनमा मा.वि. हुँदै सिहासनी सम्म नाला सहित सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१६	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. १ देखी खेस्राहा सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१७	जिल्ला महोत्तरी रामगोपालपुर न.पा. पूल देखी गेट बनौली कटैयाको खेरा फिल्ड हुँदै जानकी एकेडमी सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१८	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ हाइवे देखी खखना जोडने सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१९	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा. ४ गौढा चोक देखी लक्ष्मिनीया बैरगिया सहसैला हुँदै टिकुलिया बजार सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६२०	जिल्ला महोत्तरी मनरा सिस्वा न.पा.२ भोलही हुलाकी सडक देखी इटहर्वा कट्टी कटैया सडक निर्माण विस्तृत अध्ययन समेत			२००००		
११.४.७.३६२१	जिल्ला महोत्तरी औरही न.पा.२ मा.वि. देखी चेपकर हुँदै श्रीपुर मा.वि. सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४४२९	सप्तरी राजविराज जिल्ला समन्वय समिति भित्र सभाहल भवन			२००००		

	निर्माण					
११.४.२२.४५६०	इनरुवा कुनौली सडक सप्तरी			२००००		
११.४.२२.४५६७	"सप्तरी, तिलाठी कोइलाडी सडेपारदेखि कुशहा सडक निर्माण "			२००००		
११.४.२२.४५७४	सप्तरी, छिन्नमस्ता कुपही लोखरम सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४६२८	सप्तरी राजबिराब न.पा. गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन तथा संग्राहलय			२००००		
११.४.२२.४४२६	राजविराजमा ओशो आश्रम निर्माण			२००००		
११.४.७.४०७०	सप्तरी कन्चरुप नपा १२ स्थित धमेश्वर मन्दिर सम्म सडक स्तरोन्नती			२००००		
११.४.१.८२	राजगढ् गा.पा.वडा नं.४ जमुवा चौक देखि जमुवा कट्टी नर्घो पुवारी टोल हुदै भारतको बोडर सम्म सडक			२००००		
११.४.२२.४६०७	तिलाठी कोइरालडी गा.पा.-४ निर्माण धिन अधुरो रामराजाप्रसाद सिंह , गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन निर्माण			२००००		
११.४.२२.४५६८	महादेवा गापा र तिलाठी कोइलाडी गापामा महादेवा चौकदेखि बरसाइन चौकसम्म नहरको बाटो ढलान सप्तरी			२००००		
११.४.२२.४५७२	"तिलाठी कोइलाडी गापाको सकरपुरामा पानी निकासका लागि नाला निर्माण "			२००००		
११.४.२२.४५७३	"छिन्नमस्ता २ रमपुरादेखि छिन्नमस्ता ३ महुवा जाने सडक निर्माण "			३००००		
११.४.७.४१८७	सिरहा महेन्द्र राजमार्ग धनगढी न.पा.को जिरो माइल देखि सरेआमबास हुदै सोमबारे सम्मको सडक (सिरहा खण्ड) मा कालोपत्रे विसतृत अध्यन प्रतिवेदन समेत			२००००		

११.४.७.४१९६	सिरहा अर्नामा गापा ३ सहजा नदीमा डिपिआर सहित पुल निर्माण			२००००		
११.४.२२.४४१०	जनकपुरधाम उप महानगरपालिका वडा १२ मा विदेह ओशो / जानकी ओशो ध्यानकेन्द्रमा ध्यान भवन सहितका भौतिक संरचना निर्माण ३ करोड			२००००		
११.४.७.३६२९	महोत्तरी जिल्लाको रामगोपालपुर न.पा.मा स्थानीय चक्रपथ निर्माण ।			२००००		
११.१.२.१७१३	महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ मा जिल्ला स्तरीय सभाहल निर्माण कार्य			२००००		
११.४.७.३७९६	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ कतरवा टोल देखि खेश्रहा सम्म को बाटो स्तरउन्नती			२००००		
११.४.७.३७९३	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ मगरथाना देखि मंगलनाथ सम्म को बाटो स्तरउन्नती			२००००		
११.४.७.३९०४	सर्लाही बरहथवा न.पा.९, मुखिया टोल देखि वडा न. १६ को गंगापुर सम्म कालो पत्रे			२००००		
११.४.७.३८४३	सर्लाही बरहथवा न.पा.१८, हुलाश रायको घर देखि पश्चिम जाने चेथरु रायको बाँस सम्मको सडक स्तर उन्नती			२००००		
११.४.७.३६३३	यमुनामाइ गा.पा. र दुर्गा भगवती गा.पा. जोडने सरुवठा पचरुखी झाँज नदीमा पूल निर्माण			२००००		
११.४.७.३६३४	दुर्गा भगवती गा.पा. वडा नं.३ र वडा नं.५ जोडने बागमति बाधको बिचमा झँाझ नदीमा पूल निर्माण			२००००		
११.४.७.३८०८	रौतहट कटहरिया न.पा.४ क्रोसर देखि बाध सम्म बाटो स्तरोन्नती			२००००		

११.४.२२.४१३९	बारा महागढीमाई ७ तेलकुवा तेलगाई कटवासियामाई सम्मो सडक			२००००		
११.४.७.४०२६	बारा कोल्वी न.पा. ११ धसकौल अमाव मुर्की हुदै खोपवा सडक स्तरउन्नति			२००००		
११.४.७.४०२९	बारा करैया माई गा.पा. ५ ढोडीया पिपरा बीच तिर खोला मा पक्की पुल			२००००		
११.४.७.३५४९	विरगंज म.न.पा वडा नं.२६ अठराहा चौक देखि अठराहा छठघाट हुँदै सिसिपाडी बैरिया सम्म			२००००		
११.४.७.३५५०	भैराटार - विश्रामपुरबाट महुवन एकडारवा - लखनपुर-बलुवा हुँदै कटैया सडक			२००००		
११.४.७.३५५१	धोरे - बोर्डर - हसवा - रानीगंज - लखनपुर हुलाकी सम्म			२००००		
११.४.७.३५५२	शंकर सरैया - सखवानिया-हरैया - लाटोमाई सेड्वा जितपुर सडक			२००००		
११.४.७.३५५३	चिनी मिल (पदम सडक) - फुलवरिया - बसन्तपुर - हरिहरपुर - विर्ता - बिरंचीवर्वा -२ मुडली - रबिदास - बजारी			२००००		
	जम्मा रु हजारमा			२००००		
	सडक तथा पूल निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१४	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. ८ सिहासनी पछियारी कुटी देखी तरहरी टोल हुँदै मगरथाना मंगलनाथ हर्दि नदी सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण ।			२००००		
११.४.७.३६१५	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा.३ खरबाना हुलाकी सडक देखी सोनमा बजार - सोनमा मा.वि. हुँदै सिहासनी सम्म नाला सहित			२००००		

	सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण					
११.४.७.३६१६	जिल्ला महोत्तरी सोनमा गा.पा. १ देखी खेसाहा सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१७	जिल्ला महोत्तरी रामगोपालपुर न.पा. पूल देखी गेट बनौली कटैयाको खैरा फिल्ड हुँदै जानकी एकेडमी सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१८	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ हाइवे देखी खखना जोडने सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६१९	जिल्ला महोत्तरी सम्सी गा.पा. ४ गौढा चोक देखी लक्ष्मिनीया बैरगिया सहसैला हुँदै टिकुलिया बजार सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.७.३६२०	जिल्ला महोत्तरी मनरा सिस्वा न.पा.२ भोलही हुलाकी सडक देखी इटहर्वा कट्टी कटैया सडक निर्माण विस्तृत अध्ययन समेत			२००००		
११.४.७.३६२१	जिल्ला महोत्तरी औरही न.पा.२ मा.वि. देखी चेपकर हुँदै श्रीपुर मा.वि. सम्मको सडक विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन सहितको सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४४२९	सप्तरी राजविराज जिल्ला समन्वय समिति भित्र सभाहल भवन निर्माण			२००००		
११.४.२२.४५६०	इनरुवा कुनौली सडक सप्तरी			२००००		
११.४.२२.४५६७	"सप्तरी, तिलाठी कोइलाडी सडेपारदेखि कुशहा सडक निर्माण "			२००००		
११.४.२२.४५७४	सप्तरी, छिन्नमस्ता कुपही लोखरम सडक निर्माण			२००००		
११.४.२२.४६२८	सप्तरी राजबिराब न.पा. गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन तथा			२००००		

	संग्राहलय					
११.४.२२.४४२६	राजविराजमा ओशो आश्रम निर्माण			२००००		
११.४.७.४०७०	सप्तरी कन्चरुप नपा १२ स्थित धमेश्वर मन्दिर सम्म सडक स्तरोन्नती			१२९००००		
११.४.१.८२	राजगढ् गा.पा.वडा नं.४ जमुवा चौक देखि जमुवा कट्टी नर्घो पुवारी टोल हुदै भारतको बोडर सम्म सडक					
११.४.२२.४६०७	तिलाठी कोइरालडी गा.पा.-४ निर्माण धिन अधुरो रामराजाप्रसाद सिंह , गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन निर्माण			२००००		
११.४.२२.४५६८	महादेवा गापा र तिलाठी कोइलाडी गापामा महादेवा चौकदेखि बरसाइन चौकसम्म नहरको बाटो ढलान सप्तरी			२००००		
११.४.२२.४५७२	"तिलाठी कोइलाडी गापाको सकरपुरामा पानी निकासका लागि नाला निर्माण "			२००००		
११.४.२२.४५७३	"छिन्नमस्ता २ रमपुरादेखि छिन्नमस्ता ३ महुवा जाने सडक निर्माण "			२००००		
११.४.७.४१८७	सिरहा महेन्द्र राजमार्ग धनगढी न.पा.को जिरो माइल देखि सरेआमबास हुदै सोमबारे सम्मको सडक (सिरहा खण्ड) मा कालोपत्रे विसतृत अध्यन प्रतिवेदन समेत			२००००		
११.४.७.४१९६	सिरहा अर्नामा गापा ३ सहजा नदीमा डिपिआर सहित पुल निर्माण			२००००		
११.४.२२.४४१०	जनकपुरधाम उप महानगरपालिका वडा १२ मा विदेह ओशो / जानकी ओशो ध्यानकेन्द्रमा ध्यान भवन सहितका भौतिक संरचना निर्माण ३ करोड			२००००		

११.४.७.३६२९	महोत्तरी जिल्लाको रामगोपालपुर न.पा.मा स्थानीय चक्रपथ निर्माण ।			२००००		
११.१.२.१७१३	महोत्तरी सम्सी गा.पा.१ मा जिल्ला स्तरीय सभाहल निर्माण कार्य ।			२००००		
११.४.७.३७९६	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ कतरवा टोल देखि खेश्रहा सम्म को बाटो स्तरउन्नती			१५००००		
११.४.७.३७९३	महोत्तरी सोनमा गा.पा. ६ मगरथाना देखि मंगलनाथ सम्म को बाटो स्तरउन्नती			१०००००		
११.४.७.३९०४	सर्लाही बरहथवा न.पा.९, मुखिया टोल देखि वडा न. १६ को गंगापुर सम्म कालो पत्रे			२००००		
११.४.७.३८४३	सर्लाही बरहथवा न.पा.१८, हुलाश रायको घर देखि पश्चिम जाने चेथरु रायको बाँस सम्मको सडक स्तर उन्नती			२५०००		
११.४.७.३६३३	यमुनामाइ गा.पा. र दुर्गा भगवती गा.पा. जोडने सरुवठा पचरुखी झाँज नदीमा पूल निर्माण			१००००		
११.४.७.३६३४	दुर्गा भगवती गा.पा. वडा नं.३ र वडा नं.५ जोडने बागमति बाधको बिचमा झँाझ नदीमा पूल निर्माण			५०००		
११.४.७.३८०८	रौतहट कटहरिया न.पा.४ क्रोसर देखि बाध सम्म बाटो स्तरोन्नती			२००००		
११.४.२२.४१३९	बारा महागढीमाई ७ तेलकुवा तेलगाई कटवासियामाई सम्मो सडक			१००००		
११.४.७.४०२६	बारा कोल्वी न.पा. ११ धसकौल अमाव मुर्की हुदै खोपवा सडक स्तरउन्नति			२००००		

११.४.७.४०२९	बारा करैया माई गा.पा. ५ ढोडीया पिपरा बीच तिर खोला मा पक्की पुल			१००००		
	राजविराजमा ओशो आश्रम निर्माण			१,००,००		
	राजविराज जिसस भित्र सभाहल भवन निर्माण			२,००,००		
	जनकपुरमा ओशो ध्यान केन्द्र निर्माण			३,००,००		
	राजविराजमा गजेन्द्र नारायण सिंह स्मृति भवन निर्माण			२,५०,००		

८. भौतिक पूर्वाधार विकास बिषय क्षेत्रग जोखिम पक्ष तथा अनुमान

भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

६.२ उर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय

६.२.१ पृष्ठभूमि

प्रदेशमा उर्जा, सिंचाई र खानेपानी क्षेत्रको विकास र विस्तार द्रुत गतिमा गर्न मधेश प्रदेश सरकारले २०७९ मा सविकको भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालयबाट अलग मन्त्रालयको रुपमा उर्जा, सिंचाई र खानेपानी मन्त्रालयको स्थापना गरेको हो। प्रदेश कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले मन्त्रालयलाई उर्जा, सिचाई र खानेपानी क्षेत्रमा प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन र नियमन गर्ने गरी १३ वटा कार्य जिम्मेवारी दिएको छ।

६.२.२ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्रका समस्या र चुनौति

पहिलो योजनामा बनाइएका कुनैपनि नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसक्नु, समथर भूमी भएकोले जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना नहुनु, बैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, उर्जाको लागि दाउरा र गुइठामा निर्भरता उल्लेख्य रहनु प्रमख समस्या रहेका छन्।यस्तै सिंचाई तर्फ ५० प्रतिशत भन्दा बढी कृषि भूमिमा सिंचाई सुविधा पुग्न नसक्नु, बर्तमान सिंचाई प्रणालीको आधामात्र उपयोगमा आउन सक्नु, नियमित मर्मत सम्भारको अभाव रहनु र स्थानीय तहसँग स मन्वयको अभाव हुनु जस्ता समस्या रहेका छन् । खानेपानी तर्फ करिब ७७ प्रतिशत घरपरिवारमा पाइप प्रणालीको खानेपानी सुविधा नपुग्नु, ६० प्रतिशत परिवारमा फ्लस सहितको शौचालय नहुनु, विद्यमान खानेपानी प्रणालीको नियमित मर्मत सम्भार नहुनु आदि समस्याहरू रहेका छन् ।

विद्युतको पहुँच सत प्रतिशत घर परिवारसम्म पुर्याउनु, इन्धनको लागि विद्युतको उपयोग बढाउनु, बायोग्यासको उत्पादन र उपयोग बढाउनु आदि प्रमुख चुनौतिको रुपमा रहेका छन् ।सिंचाईमा सबै कृपियोग्य जमिनमा सर्वयाम सिंचाई सुविधा पुर्याउनु, विद्यमान सिंचाई प्रणालीको नियमित मर्मत सम्भार र पुनर्स्थापना गर्नु, अन्तर सरकार समन्वयमा परियोजना सञ्चालन गर्नु आदि चुनौतिहरू छन्। यस्तै खानेपानी तथा सरसफाई तर्फ सबै परिबारलाई आधारभूत र गुणस्तरीय खानेपानी आपूर्ति तथा शौचालयको सुविधा पुर्याउनु, आयोजनाहरूको नियमित मर्मत सम्भार र पुननिर्माण तथा पुनर्स्थापना गराउनु आदि चुनौतिहरू रहेका छन् ।

१ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्र सोचः

हाम्रो प्रदेश, उज्यालो प्रदेश, व्यवसायिक कृषिः सर्वयाम सिंचाई, स्वस्थ मधेवासीः स्वच्छ खानेपानी, पूर्ण सरसफाई ।

२ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्र उद्देश्य

- विद्युत तथा उर्जाको पहुँच र उपयोग बढाउनु
- प्रदेशका सबै जनताहरूलाई शुद्ध तथा भरपर्दो खानेपानी सेवा पुर्याउनु।
- प्रदेशमा सरसफाई सेवा विस्तार गर्नु ।

- सिंचाईका सबै स्रोतको उपयोग गरी सिंचाई प्रणालीको विकास गर्नु ।
- सिंचाई प्रणालीको नियमित मर्मत सम्भार र पुनर्स्थापना गरी पूर्ण क्षमतामा उपयोग गर्नु
- सबै प्रदेशवासीलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुर्याउनु ।
- सबै घरपरिवारमा सरसफाईको सुविधा पुर्याउनु ।

३ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषयक्षेत्रगत लक्ष्य

- विद्युत तथा उर्जाको पहुँच सबै घरपरिवारमा पुर्याउने,
- सिंचाईयोग्य कृषि भूमिमा भरपर्दो सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने,
- प्रदेशका सबै घरपरिवारमा स्वच्छ खानेपानी र सरसफाई सुविधा पुर्याउने ।

४ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषयक्षेत्रगत रणनीति

- सबै घरपरिवारमा विद्युतको पहुँच पुर्याउने ।
- बैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन गर्ने ।
- विद्युत तथा बायोग्यासको उपयोग बढाउने ।
- सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने ।
- सिंचाई प्रणालीहरूको मर्मत सम्भार गरी पूर्ण उपयोग गर्ने ।
- खानेपानीको सुविधा बिस्तार गर्ने ।
- स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानी वितरण गर्ने ।
- सरसफाई सुविधा बिस्तार गर्ने ।
- संस्थागत क्षमता बढाउने ।
- अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

५ उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ६.२ कः उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. २०७९/८० सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु २०८०/८१ आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
विद्युतको पहुँच	प्रतिशत	९७.९४		९८	९८.८	९९
इन्धनको लागि विद्युत तथा बायोग्यास प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	१.५		२	४	६
सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	०.८		१.२	१.४	१.६

सर्वयाम सिंचाई सुविधा उपलब्ध कृषि भूमि	प्रतिशत	४९.५		५२	५५	५७
निर्माणाधिन आयोजनाबाट थप हुने सिंचित क्षेत्र	प्रतिशत					
सिंचाई क्षमताको उपयोग	प्रतिशत	५०		५२	५६	६१
मर्मत र पुनर्स्थापना गर्नुपर्ने सिंचाई आयोजना	प्रतिशत	५०		४५	४०	३२
आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको परिवार	प्रतिशत	९६.५%		९६.८	९७	९८
पाइप प्रणालीबाट खानेपानी सुविधा पुगेको परिवार	प्रतिशत	२२.६		३०	४०	५०
शौचालय भएको घर परिवार	प्रतिशत	८८		९०	९२	९५
फ्लस सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	३८.५		४२	४८	५५

६. उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ६.२ खः उर्जा सिंचाई तथा खानेपानी बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३१३०००११ ऊर्जा, सिँचाई तथा खानेपानी मन्त्रालय	१२०७०६	३४७६३३	४६८३३९	१२९१५५	३७१९६७	५०११२३	१३८१९६	३९८००५	५३६२०१
३१३०११०१ खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरु	१०९५३०	१३४२५००	१४५२०३०	११७१९७	१४३६४७५	१५५३६७२	१२५४०१	१५३७०२८	१६६२४२९
३१३०२१०१ जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	१३७३७०	१९१२८००	२०५०१७०	१४६९८६	२०४६६९६	२१९३६८२	१५७२७५	२१८९९६५	२३४७२४०
३१३०३१०१ भूमिगत जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	६५५१३	९४९९००	१०१५४१३	७००९९	१०१६३९३	१०८६४९२	७५००६	१०८७५४१	११६२५४६
३१३९११२० जलवायु अनुकुलित वृहत खानेपानी आयोजना (संघ शसर्त अनुदान)	०	६८०००	६८०००	०	७२७६०	७२७६०	०	७७८५३	७७८५३
३१३९११२३ तराई-मधेश खानेपानी सुधार कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	०	१२५१९०	१२५१९०	०	१३३९५३	१३३९५३	०	१४३३३०	१४३३३०

३१३९११२४ खानेपानी सेवा विस्तार तथा पुनर्स्थापना कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	०	५००	५००	०	५३५	५३५	०	५७२	५७२
जम्मा	४३३११९	४७४६५२३	५१७९६४२	४६३४३७	५०७८७८०	५५४२२१७	४९५८७८	५४३४२९४	५९३०१७२

तालिका ६.२ गः उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	५१७९६४२	४३३११९	४७४६५२३	१२६९५९०	३९१००५२	०
२०८२।८३	५५४२२१७	४६३४३७	५०७८७८०	१३८५५५५	४१५६६६२	०
२०८३।८४	५९३०१७२	४९५८७८	५४३४२९४	१४८२५४३	४४४७६२९	०

७. उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ६.२ घः उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषयक्षेत्रगत कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं	कार्यक्रम।आयोजना	उद्देश्य	आयोजना अवधि (शुरू र समाप्ति)	लागत तथा पुष्ट्याई		आगामी तीन वर्षको उपलब्धी सूचक
				लागत रू लाखमा	पुष्ट्याई	
१	२	३	४	५	६	७
३१३०००११	विद्युत चार्जिङ्ग स्टेशन निर्माण	विद्युत सवारी साधनलाई प्रोत्साहन गर्दै कार्बन उत्सर्जन घटाउने र दिगो ऊर्जा पूर्वाधार विकास गर्	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	२,००,००		विद्युतीय सवारीसाधन प्रवर्द्धन, वातावरण संरक्षण, र दिगो यातायात प्रणालीको विकासमा योगदान
३१३०००११	ईलेक्ट्रिक शवदाह गृह निर्माण	वातावरणमैत्री, स्वच्छ, र दिगो रूपमा शवदाह प्रक्रिया सञ्चालन गर्दै परम्परागत इन्धनको खपत र प्रदूषण कम गर्नु	आ.व २०८१/०८२ देखि २०८३/०८४ सम्म	१२,००,००		स्वच्छ, सुरक्षित, र समयमै शवदाह सम्पन्न
३१३०००११	हाम्रो प्रदेश उज्यालो प्रदेश अन्तर्गत प्रदेश भित्र स्ट्रिट लाईट जडान कार्य	सडक सुरक्षामा सुधार गर्दै रातको समयमा दुर्घटना र अपराध न्यूनीकरण गर्नु, साथै स्थानीय विकास र सहरी सौन्दर्यमा योगदान पुयाउनु	आ.व २०८१/०८२ देखि २०८३/०८४ सम्म	१,००,००		सडक सुरक्षाभा सुधार रातको समयमा दुर्घटना र अपराध न्यूनीकरण स्थानीय विकास र सहरी सौन्दर्यमा योगदान

३१३०००११	शिवालिक चुरे क्षेत्रभित्र का नदीहरुलाई एक आपसमा जोड्ने योजना (Madesh River Linking Project) MRLP को अध्ययन अनुसन्धान र परामर्श कार्य	चुरे क्षेत्रमा जलस्रोत व्यवस्थापनलाई सुदृढ बनाउँदै बाढी नियन्त्रण, सिंचाइ सुविधा विस्तार, भूमिगत जल पुनर्भरण, र पानीको दिगो उपयोग सुनिश्चित गर्नु	आ.व २०८१/०८२ देखि २०८३/०८४ सम्म	१,००,००		चुरे क्षेत्रमा जलस्रोत व्यवस्थापन सुदृढ बनाउनु बाढी नियन्त्रण, सिंचाइ सुविधा विस्तार, भूमिगत जल पुनर्भरण, र पानीको दिगो उपयोग सुनिश्चित हुनु
३१३०००११	सिंचाई प्रयोजनको लागी मुहान, सिमसार संरक्षण कार्य	दीर्घकालीन जल आपूर्ति, जैविक विविधता संरक्षण, र दिगो विकास सुनिश्चित	आ.व २०८१/०८२ देखि २०८३/०८४ सम्म	१२९००		जलस्रोतको प्रभावकारी उपयोग, योजनाको सटीकता, र कृषि उत्पादकत्व वृद्धि सुनिश्चित हुने
३१३०००११	सिंचाई प्रयोजनको लागी भुमिगत जलश्रोतको नक्साकन (Ground Water Mapping	भूमिगत जलस्रोतहरूको पहिचान र मूल्याङ्कन गर्दै एक्विफरको विशेषता बुझ्ने र सिंचाई प्रयोजनका लागि दिगो व्यवस्थापन र उपयोग सुनिश्चित गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	१००००		जलस्रोतको प्रभावकारी उपयोग, सिँचाई योजनाको सटीकता, र कृषि उत्पादनमा वृद्धि सुनिश्चित

३१३०००११	सिंचाई प्रयोजनको लागी (Recharge Zoning) को अध्ययन, अनुसन्धान तथा परामर्श कार्य	भूमिगत जलस्तर पुनर्भरणको लागि उपयुक्त क्षेत्र पहिचान गरी जल स्रोतको दिगो उपयोग, संरक्षण, र प्रभावकारी जल व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	१००००		भूमिगत जलस्तर पुनर्भरण हुने
३१३०००११	मझौला / क्रमागत सिंचाई योजना (आठ वटै जिल्लमा)	कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न दिगो र भरपर्दो सिंचाई सेवा प्रदान गर्दै, कृषकहरूको आयस्तर सुधार, जल संसाधनको प्रभावकारी उपयोग, र स्थानीय आर्थिक विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	१६००००		कृषि उत्पादन वृद्धि हुने
३१३०००११	नदी नियन्त्रण तथा बाढी व्यवस्थापन कार्य (आठ वटै जिल्लमा)	वस्ति संरक्षण, कृषि भूमि तथा पूर्वाधारको संरक्षण, नदी कटान रोकथाम, र जल स्रोतको दिगो उपयोग सुनिश्चित	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	२५००००		बस्ति संरक्षण, कृषि भूमि तथा पूर्वाधारको संरक्षण, नदी कटान रोकथाम हुने
३१३०००११	किसानद्वारा संचालित परम्परागत सिंचाई प्रणालीहरुको मर्मत संभार कार्य (FMIS)	पानीको निरन्तर आपूर्ति सुनिश्चित गर्दै प्रणालीको दीर्घायु बढाउनु, सिंचाई क्षमता सुधार गर्नु, कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउनु, र सामुदायिक सहभागिता तथा स्वामित्वलाई सुदृढ गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	४००००		सिंचाई क्षमता सुधार गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुने

३१३०००११	मन्त्रालयबाट स्वीकृत (AIMP) बमोजिम विभिन्न सिंचाई योजनाहरूको मर्मत संभार कार्यहरू	सिंचाई क्षमता सुधार गर्नु, कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउनु, र सामुदायिक सहभागिता तथा स्वामित्वलाई सुदृढ गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	८००००		सिंचाई क्षमता सुधार गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुने
३१३०००११	पुनर्भरण पोखरी निर्माण कार्य	भूमिगत जलस्रोतहरूको पहिचान र मूल्याङ्कन गर्दै एक्विफरको विशेषता बुझ्ने र खानेपानी पानी प्रयोजनका लागि दिगो व्यवस्थापन र उपयोग सुनिश्चित गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	४००००		भूमिगत जलस्तर बढाउने
३१३०००११	खानेपानी संरचना निर्माण (आठ वटै जिल्लमा)	सुरक्षित, स्वच्छ, र भरपर्दो खानेपानी आपूर्ति सुनिश्चित गरी जनस्वास्थ्य सुधार गर्नु, पानीको पहुँच बढाउनु, र दीर्घकालीन पानी व्यवस्थापनलाई प्रोत्साहन गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	८०००००		सुरक्षित, स्वच्छ, र भरपर्दो खानेपानी आपूर्ति सुनिश्चित हुने
३१३०००११	खानेपानी प्रयोजनका लागी Ground Water Mapping कार्य	भूमिगत जलस्तर बढाउनु, जल संचय गरेर सिंचाई र अन्य प्रयोजनका लागि पानीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नु, र बाढी तथा सुख्खा व्यवस्थापनमा योगदान पु-याउनु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	१,००,००		खानेपानी पानी प्रयोजनका लागि दिगो व्यवस्थापन र उपयोग सुनिश्चित हुने
३१३०००११	खानेपानी आयोजनाहरुमा प्रशोधन	स्वच्छ र सुरक्षित पानीको आपूर्ति सुनिधित गर्न आवश्यक प्रविधि पहिचान गर्नु, पानीको गुणस्तर सुधार्नु, र	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४	३०००		पानीको गुणस्तर सुधिर्ने, र दीर्घकालीन रूपमा खानेपानी

	प्रणालिको आवश्यकता विश्लेषण गरी विस्तृत सर्वेक्षण कार्य	दीर्घकालीन रूपमा खानेपानी व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु	सम्म			व्यवस्थापन प्रभावकारी हुने
३१३०००११	जलवायु परिवर्तनका असरहरु र न्यूनीकरण सम्बन्धी अध्ययन	जलवायु परिवर्तनले पार्ने प्रभावहरूको पहिचान, मूल्याङ्कन, र अनुगमन गर्दै तिनको न्यूनीकरणका लागि प्रभावकारी रणनीति तथा नीतिहरू विकास गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	२०,००		जोखिम पहिचान, अनुकूलन रणनीति विकास, र दिगो वातावरणीय व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण योगदान हुने
३१३०००११	सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा मर्मत सम्धार कार्य	सार्वजनिक स्थलहरूमा स्वास्थ्यकर सुविधा उपलब्ध गराउनु, र जनताको जीवनस्तर तथा मर्यादालाई बढावा दिनु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म			जनताको जीवनस्तर तथा मर्यादा बढावा हुने
३१३०००११	पुर्नस्थापना तथा सम्पन्न मर्मत सुधार खा.पा.आ.	अवरोधमुक्त, सुरक्षित, र दिगो पानी आपूर्ती सुनिश्चित गर्दै संरचनाको दीर्घकालिन स्थायित्व र समुदायको स्वास्थ्य सुधार गर्नु	आ.व. २०८१/०८२ देखी २०८३/०८४ सम्म	४००००		अवरोधमुक्त, सुरक्षित, र दिगो पानी आपूर्ती सुनिश्चित हुने

उर्जा, सिंचाई तथा खानेपानी बिषय क्षेत्र जोखिम पक्ष तथा अनुमान

उर्जा सिंचाई तथा खानेपानी मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

परिच्छेद ७
शासकीय तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र

७.१ प्रदेश सभा

७.१.१ पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको भाग १४ को धारा १७५ मा प्रदेश व्यवस्थापिकाको व्यवस्था गरेको छ। यसै बमोजिम बि.स. २०७४ सालमा मधेश प्रदेश सभाको गठन भएको हो। प्रदेश सभाले प्रदेश व्यवस्थापिका गठनको साथै सविधानले दिएको अधिकार स्थापित गराउनमा महत्वपूर्ण योगदान गर्दछ।प्रदेश सभा नियमावली अनुसार प्रदेश सभामा सभामुख उपसभामुख विषयगत समितिहरु,संसदीय दलहरु मुख्य सचेतक, सचेतकको व्यवस्था गरेको छ।यसरी प्रदेश सभाको कामलाई मर्यादिक तरिकाले व्यवस्थापन गर्न मधेश प्रदेश प्रदेश सभाको स्थापना गरिएको हो।

७.१.२ प्रदेश सभाका समस्या तथा चुनौती

संविधान बमोजिम प्रदेश सभालाई तोकिएका काम गर्न कार्य वातावरण बनाउन कठिनाइ हुनु, सभाका सदस्यलाई कानून निर्माणमा बढी समय खर्चिने वातावरण नबन्नु, सरकारलाई प्रदेश सभाप्रति पूर्णरूपमा जवाफदेही बनाउन नसकिनु जस्ता समस्या रहेका छन् ।

प्रदेश सभा निर्वाध चल्ने वातावरण बनाउनु, सरकारलाई सभाप्रति जवाफदेही बनाउन निगरानीका कामहरूमा गुणस्तरीयता बढाउनु र सभाका सदस्यहरूको महत्वपूर्ण समय सभाका विधायिकी र गैर विधायिकी कार्यमा लगाउनु जस्ता चुनौतिहरू रहेका छन् ।

१ प्रदेश सभाको सोचः

- विधिको शासन तथा संविधानको भावनाको सम्मान गर्ने।

२ प्रदेश सभाको उद्देश्यः

- संसदको विद्यायकी कार्यमा सहयोग गर्ने।
- मौलिक हकको कार्यान्वयनको लागी कानून निर्माण गर्ने।
- संसदीय समिति मार्फत विषयगत मन्त्रालयहरुको कार्यमा नियन्त्रण निगरानी एवमं समन्वय गर्ने।

३ प्रदेश सभाका रणनीतिः

- संसदीय समिति मार्फत विषयगत मन्त्रालयहरुको नियन्त्रण निगरानी तथा समन्वय
- आवश्यक कानून निमांण
- संसदको विधायीकी कार्यमा सहयोग

४ प्रदेश सभाका विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्यः

तालिका ७.१ कः प्रदेश सभाका बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
कानून निर्माण						
प्रमाणीकरण भएका विधेक	संख्या	५	६	७	१०	१३
क्षमता अभिबृद्धि (तालिम,गोष्ठी)				१	१	१

५ प्रदेश सभाका बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ७.१खः प्रदेश सभाको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२०२००००१ प्रदेश सभा	२४२२२८	०	२४२२२८	२५९१८४	०	२५९१८४	२७७३२७	०	२७७३२७
२०२०००११ प्रदेश सभा सचिवालय	११८७९२	१०५०००	२२३७९२	१२७१०७	११२३५०	२३९४५७	१३६००५	१२०२१५	२५६२१९
जम्मा	३६१०२०	१०५०००	४६६०२०	३८६२९१	११२३५०	४९८६४१	४१३३३२	१२०२१५	५३३५४६

तालिका ७.१गः प्रदेश सभाको खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान (रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	४६६०२०	३६१०२०	१०५०००	४६६०२०	०	०
२०८२।८३	४९८६४१	३८६२९१	११२३५०	४९८६४१	०	०
२०८३।८४	५३३५४६	४१३३३२	१२०२१५	५३३५४६	०	०

प्रदेश सभाका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रदेश सभाको नतिजा प्राप्तिमा सभाको बैठक निर्वाध हुने अवस्था, तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

७.२ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय

७.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले व्यवस्था गरे बमोजिम नेपालले संघीयताको अवलम्बन गरी संविधानको धारा ५६ बमोजिम ३ तहका सरकार गठन भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। केन्द्रमा संघीय सरकार, ७ वटा प्रदेशमा ७ वटा प्रदेश सरकार र ७५३ वटा स्थानीय तहमा स्थानीय सरकारको व्यवस्था रहेको छ । प्रदेश सरकारको प्रमुख कार्यकारी निकायको रुपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा मधेश प्रदेशमा पहिलोपल्ट वि.सं. २०७४ फाल्गुन ३ गते मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सहित सात वटा मन्त्रालयहरु गठन भई प्रदेश सरकार स्थापना भएकोमा हाल मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सहित १२ वटा मन्त्रालहरु रहेका छन् । प्रदेशको शासन व्यवस्थालाई नियमन, निर्देशन, तथा समुचित व्यवस्थापनको लागि नेपालको संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख भएका अधिकारहरुको उपयोग गरी मधेश प्रदेशका जनताहरुलाई सोही अनुसार सेवा प्रवाह लगायतका नियमित, आकास्मिक तथा विकासात्मक कार्यहरुका लागि प्रदेश सरकार क्रियाशिल रहेको छ । मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयबाट मन्त्रिपरिषद् सम्बन्धी कार्य नीति तर्जुमा, सार्वजनिक प्रशासन, सुशासन, शासकीय सुधार, कर्मचारी व्यवस्थापन र कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि लगायत योजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकन सहितमा निर्देशनात्मक कार्यहरु गरिरहेको छ । साथै मधेश प्रदेशमा रहेका स्थानीय तहको सम्पर्क मन्त्रालयको रुपमा स्थापित यस कार्यालयले संघीय सरकारका मार्गदर्शन, निर्देशन लगायतका विषयहरु सम्बोधन गर्न गराउन तत्पर रहेको छ । मधेश प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०८० को अनुसूची-४ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयको देहाय अनुसार कार्य जिम्मेवारी रहेको छ।

१. प्रदेश मन्त्रिपरिषद् सम्बन्धी कार्य,
२ . प्रदेशको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन,
३ . प्रदेशको अधिकार अन्तर्गत विषयगत नीति तर्जुमाका लागि मन्त्रालयलाई निर्देशन, स्वीकृति, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
४ . प्रदेश सरकारको कार्यविभाजन नियमावली तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन,
५ . प्रदेश सरकारको कार्यसम्पादन नियमावली तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन,
६ . प्रदेशका मन्त्रालयहरुको कार्यको समन्वय, सुपरिवेक्षण, नियन्त्रण ,अनुगमन र मुल्याङ्कन,
७ . प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन,
८ . विधेयक तर्जुमाका लागि सैद्धान्तिक सहमति र तर्जुमा भएको विधेयक मस्यौदाको स्वीकृति, अध्यादेश जारीका लागि सिफारिस र प्रत्यायोजित विधायन मन्त्रिपरिषद्बाट जारी गर्ने ,
९ . प्रदेशको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, शान्ति सुव्यवस्था एवम् प्रशासनिक गतिविधिहरुको अद्यावधिक जानकारी लिने र सो को सम्बोधन,
१०. शासकीय सुधार, सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र प्रदेश निजामती सेवाको सुधार,
११ . संवैधानिक निकाय तथा आयोग, प्रदेश लोकसेवा आयोग र अन्य संघीय तथा प्रादेशिक आयोग प्रदेश कानून ,बमोजिम गठित निकायसँगको सम्पर्क र समन्वय,

१२ . प्रदेश प्रमुखको निर्देशन कार्यान्वयन र प्रतिवेदन,

१३. प्रदेश निजामती सेवा पुरस्कार,

१४ . प्रदेशस्तरका आयोग वा निकायहरुको गठन एवम् सञ्चालन र पदाधिकारीहरुको नियुक्ति एवम् सेवा, सुविधा सम्बन्धी कानूनको तर्जुमा र कार्यान्वयन,

१५ . प्रदेशस्तरीय मानव संशाधन विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन,

१६ . प्रदेश निजामती सेवा र अन्य प्रदेश सरकारी सेवा सञ्चालन सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा एवम् कार्यान्वयन ,

१७ . कर्मचारीहरुको अभिलेख व्यवस्थापन,

१८ . प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण र व्यवस्थापन परीक्षण,

१९ . प्रदेशस्तरीय तालीम नीति तथा मापदण्ड निर्धारण, स्तरीकरण तथा राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरका तालीम केन्द्रसँगको सम्पर्क एवम् समन्वय,

२० . प्रदेशस्तरमा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्भेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमन,

२१ . अन्तर प्रदेश परिषद् र संघ तथा अन्य प्रदेश र स्थानीय तहसँगको समन्वय र अन्तरसम्बन्ध,

२२ . संघ र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा कानूनी अनुसन्धान र कानूनी साक्षरता ,

२३ . स्थानीय तहका न्यायिक समितिहरुको क्षमता विकास, सम्बन्ध, सहयोग र सहकार्य,

२४. स्थानीय तहहरुको कानून निर्माणमा क्षमता विकास सहयोग र ,सहकार्य,

२५. प्रदेश कानून तर्जुमाको सम्बन्धमा समितिको गठन र सो सम्बन्धि विधि निर्माण र कार्यान्वयन,

२६. सूचनाको हक सम्बन्धी कानूनको कार्यान्वयनमा समन्वय तथा अनुगमन,

२७ . राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग र मानव अधिकारसँग सम्बद्ध अन्य निकायहरुसँगको समन्वय, सम्बन्ध र सहकार्य,

२८. मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण तथा प्रबर्द्धनका सम्बन्धमा अनुगमन र प्रतिवेदन ,

२९ . नेपाल पक्ष भएका मानव अधिकार सम्बन्धी सन्धी सम्झौताहरुको अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन,

३० . निर्वाचन कार्यमा सहयोग र समन्वय।

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् बिषय क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतिहरुः

- जनशक्ति व्यवस्थापन, दक्ष तथा सिपयुक्त जनशक्ति आकर्षण, जनशक्ति टिकाउ, समायोजित कर्मचारीहरुको व्यवस्थापन तथा वृत्ति विकास, सेवा निवृत्त कर्मचारीहरुको पद/तह अनुसारको सेवा सुविधाको सुनिश्चितता, प्रदेश सरकारबाट बढुवा वा स्तर वृद्धि भएका कर्मचारीहरुलाई सोही अनुसारको व्यवस्थापन लगायतका विषयहरु
- प्रदेश निजामति सेवा ऐन, २०७७ तथा नियमावली, २०७९, स्थानीय सेवा (गठन तथा सञ्चालन) ऐन, २०८१ लाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरी पदस्थापन, सरुवा, बढुवा र वृत्ति विकास लगायतका विषयहरु

- पारदर्शिता, जवाफदेहिता, जनउत्तरदायी तथा सुशासनमा आधारित रहेर प्रदेशमा सेवा प्रवाह गरी जनमुखी शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट प्रदेशको जनताको जीवन स्तर बढाउने विषयहरु।
- प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण र व्यवस्थापन परीक्षण गर्ने विषयहरु
- कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ बमोजिम प्रदेश र स्थानीय तहमा समायोजन भएका र प्रदेश लोक सेवा आयोग/ लोक सेवा आयोगको सिफारिसमा नियुक्त भएका कर्मचारीहरुको अभिलेख व्यवस्थापन (व्यक्तिगत विवरण) तथा प्रदेशका पदाधिकारी, करार सेवाका कर्मचारीहरु लगायतको सम्पत्तिको अभिलेख व्यवस्थापनमा राष्ट्रिय किताबखाना (निजामती) द्वारा सञ्चालित प्रणालीमा सहज पहँचका साथै अभिलेख अध्यावधिक हुन नसक्नु ,
- शासकीय सुधार, सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सेवाको सुधार सम्बन्धी विषयहरु
- सेवाकालिन तालिमलाई कर्मचारीहरुको वृत्ति विकाससँग जोडेर कर्मचारीको आवश्यक्तानुसार तालिम उपलब्ध गराउन नसक्नु,

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको सोच, उद्देश्य, लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यनीतिहरुः

<u>सोच</u>

"सदाचार तथा निष्पक्ष प्रशासनः समृद्धि, विकास र सुशासन"

<u>उद्देश्य</u>

- कर्मचारी प्रशासनमा सदाचारको वातावरण श्रृजना गर्ने
- पारदर्शिता, जवाफदेहिता, जनउत्तरदायी तथा शासन मार्फत प्रदेशमा सुशासन कायम गर्ने
- जनमुखी विकास प्रशासनको माध्यमबाट प्रदेशलाई सबल र समृद्ध बनाउने
- लोकतन्त्रको लाभलाई निष्पक्ष, भेदभावरहित न्यायोचित वितरण गरी समतामूलक प्रदेश निर्माण गर्ने

<u>लक्ष्य</u>

- भ्रष्टाचार र अनियमितता प्रति शुन्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्ने,
- सार्वजनिक सेवामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- सुशासनको प्रत्याभुति कायम गर्न नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण, सेवा प्रवाहको सर्वेक्षण गर्ने,
- कर्मचारीको क्षमता र दक्षता वृद्धि गर्ने,
- समावेशी र सहभागितामूलक विकासलाई जोड दिने,
- पारदर्शी, जवाफदेही र जनउत्तरदायी बन्न कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने क्रियाकलापलाई सञ्चालन गर्ने,

<u>रणनीति</u>

- प्रदेशको लागि आवश्यक कानून निर्माण गर्ने/गराउने,
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याई परिणाममुखी कार्य सम्पादन गर्ने/गराउने
- संघीय सरकार र स्थानीय तहसंग समन्वय गर्ने,
- कर्मचारीहरुको क्षमता विकास अभिवृद्धिका लागि विभिन्न तालिम तथा क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने/गराउने,

- जनस्तरबाट उठेका गुनासाहरुलाई समयमै सम्बोधन गर्ने,
- कर्मचारीको सरुवामा अनुमानयोग्य र चक्रिय प्रणाली अपनाई पारदर्शिता कायम गर्ने,
- आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण, सेवा प्रवाहको सर्वेक्षण गर्ने/गराउने,
- ग्राहक सन्तुष्टि फारम लागु गर्ने/गराउने,
- कार्यालय प्रमुखसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौतालाई अनिवार्य बनाई उपलब्धीलाई कार्य सम्पादन मूल्याङकनका लागि समेत आधार लिने,
- कार्यालयहरुको व्यवस्थापन परीक्षण गरी कार्यान्वयनयोग्य सुझावहरु दिई सोको परिपालन भए/नभएको परीक्षण समेत गर्ने,
- सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधि प्रणालीलाई अधिकत्तम उपयोग गर्ने।

तालिका नं १

बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
प्रदेशमा रहने सरकारी कार्यालयको	संख्या	१४७	१५२	१५२	१५६	१६०
प्रदेश सरकारमा रहने दरबन्दी	संख्या	३१९८	३२२०	३२२०	३३५०	३५००
प्रदेश समन्वय समितिको बैठक	संख्या	४	४	४	२	२
वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाई	संख्या	-	५	५	८	१०
वार्षिक सार्वजनिक परीक्षण	संख्या	-	३	३	५	७
सुशासन प्रवर्द्धन सम्बन्धी क्षमता विकासका कार्यक्रममा वार्षिक सहभागी संख्या	कार्यदिन	१२४०९	१५०००	२५९१	३०००	३५००

खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका नं २ :

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद बिषयक्षेत्रगत त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष (२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष (२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष (२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय,	२९६८००	९०१४२	३८६९४२	३१७५७६	९६४५२	४१४०२८	३३९८०६	१०३२०४	४४३०१०
प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम (संघ शसर्त अनुदान)	१४०२११	३८००	१४४०११	१५००२६	४०६६	१५४०९२	१६०५३८	४३५१	१६४८७८
जम्मा	४३७०११	९३९४२	५३०९५३	४६७६०२	१००५१८	५६८१२०	५००३३४	१०७५५४	६०७८८८

तालिका नं ३

खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	३८६९४२	२९६८००	९०१४२	०	३८६९४२	०
२०८२।८३	४२८५५६	३२७०००	१०१५५६	०	४२८५५६	०
२०८३।८४	२३७०२४६	२२५७९००	११२३४६	०	२३७०२४६	०

जोखिम पक्ष तथा अनुमान

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयको नतिजा प्राप्तिमा प्रदेश संसद, सरकार र मातहत निकायका गतिविधिहरू आधुनिक सूचना प्रविधिको समेत प्रयोगगरी पूर्वानुमानयोग्य, सरल र सहज हुनसकेमा तथा संरचनात्मक तथा सङ्गठनात्मक सुधार, क्षमता विकास र नतिजामा आधारित सुपरिवेक्षण तथा समन्वय भएको हुने भन्ने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

७.३ गृह, सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय

७.३.१ पृष्ठभूमि

संविधानमा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७४।१०।१८ को निर्णयानुसार आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयको स्थापना मिति २०७४/१०/१८ मा धनुषा जिल्लाको जनकपुरधाम स्थित जनकपुर चुरोट कारखाना लिमिटेडको परिसरमा भएका छन्। प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली २०७९ ले यस मन्त्रालयको नाम गृह,सचार तथा कानून मन्त्रालय गरेको छ। यसै गरी यस मन्त्रालयलाई नियमावलीले ५९ वटा कार्य गर्ने गरी जिम्मेवारी दिएको छ।

प्रदेशमा शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गरी जनताको जिउधन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्नु आन्तरिक प्रशासनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। आन्तरिक प्रशासनलाई सबल र सक्षम बनाई जनतामा सुरक्षाको अनुभुति दिलाउन र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाई सुशासन कायम गर्ने अभिभारा बोकेको यस मन्त्रालय अन्तरगत प्रदेश देखि स्थानीय तहसम्म मन्त्रालयलाई तोकीएको जिम्मेवारी कार्यान्वयन गर्ने संरचना/ निकायको अभावमा उद्देश्यानुसार कार्य गर्न सकेको अवस्था छैन।

७.३.२ गृह, सञ्चार तथा कानून बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती

संविधानमा तोकिएको जिम्मेवारी कार्यान्वयन गर्ने संरचना/निकाय (प्रदेश प्रहरी) प्रदेश सरकार अन्तर्गत नहुनु प्रमुख समस्या हो। समाजमा अपराध विरुद्ध पर्याप्त मात्रामा सामाजिक जागरण नहुनु, अपराध न्युनीकरणका लागि प्रदेश सरकारसँग प्रहरी संयन्त्रको समन्वय कमजोर हुनु आदि समस्या रहेका छन् । गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालयमा दरबन्दीअनुसारको पद पुर्ति नहुनु, मन्त्रालयले प्रदेशको शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्थामा काम गर्न नपाउनु, रेडियो पत्रपत्रिका तथा विद्युतीय सञ्चार माध्यमको गुणस्तरीयता कमजोर हुनु तथा मन्त्रालयले गर्ने अनुगमन र नियमन कमजोर हुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन्।

प्रदेशको शान्ति सुरक्षाको जिम्मेवारी प्रदेश सरकार मातहत ल्याउनु, अपराध अनुसन्धानमा नयाँ प्रविधिको प्रयोग तथा प्रहरी कर्मचारीको क्षमता विकास गर्नु, शान्ति सुरक्षा तथा कानून कार्यान्वयनमा आम जनताको विश्वास आर्जन गर्नु; सूचना तथा सञ्चार प्रविधिहरूको पूर्वाधार विकास गरी अनुगमन तथा नियमन प्रभावकारी बनाउँदै इन्टरनेट तथा मोबाइलको नेटवर्क र गुणस्तर सुधार गर्नु; र मौलिक कानून निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु आदि चुनौतिहरू रहेका छन् ।

१ गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको सोचः

समृद्ध प्रदेशः शान्ति सुरक्षा, सुशासन र परिष्कृत लोकतन्त्रः सबल सूचना सञ्चार ।

२ गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको लक्ष्य

प्रदेशमा शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्ने र स्वतन्त्र संचारको प्रवर्द्धन गरी नागरिकको सूसुचित हुने अधिकार प्रत्याभूति गर्ने, प्रदेशमा जनमुखी सेवा प्रवाहका साथै सार्वजनिक स्रोतको सदुपयोग गर्ने ।

३ गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको उद्देश्य

- नागरिकको जनधनको सुरक्षा गर्नु ।
- अपराध नियन्त्रण गर्दै न्यायपूर्ण व्यवस्था कायम गर्नु ।
- संचार माध्यमको गुणस्तर विकास गरी पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।
- कानूनसम्मत सेवा प्रवाह गर्नु ।

४ गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको रणनीतिः

- प्रदेश प्रहरीको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरण गर्ने
- शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्नको लागि आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गर्ने ।
- अपराधका घटना रोकथाम, नियन्त्रण तथा अनुसन्धान गर्ने ।
- सामाजिक जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- सूचना तथा सञ्चारको पहुँच बिस्तार र गुणस्तर कायम गर्ने
- सूचना सञ्चार पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
- नीति तथा कानून तर्जुमा, पुनराबलोकन एवं संशोधन गर्ने ।
- संस्थागत तथा संरचना सुदृढीकरण गर्ने ।
- कार्यान्वयन कार्यविधि तथा प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने ।

५ गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको सूचक र लक्ष्य

तालिका ७.३ क: गृह, सञ्चार तथा कानून बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आसम्मको .ब. वास्तविक उपलब्धि	चालु आसम्मको .ब. अनुमानितउपलब्धि	मध्यकालीन लक्ष्य		
				०८२/२०८१	०८३/२०८२	०८४/२०८३
१	२	३	४	५	६	७
प्रदेश विधि विज्ञान प्रयोगशाला	०	०	०	०	०	१
प्रहरी भवन निर्माण	संख्या	८		१३	१८	२१
प्रहरी चौकी स्थापना	संख्या	२७१		२८४	३००	३२०
लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसाका वार्षिक घटना	संख्या	४४		३०	२४	२०
पत्रपत्रिका प्रकाशन	संख्या	७१८		७१८	७२०	७२२
ईन्टरनेट प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	२१.४५		३०	३५	४५
मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	७४.७८		७५	७७	८०
रेडियो प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	२२.१८		२५	२७	३०
कानून तर्जुमा र पुनराबलोकन	संख्या	१००		११०	१२०	१३०

६. गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण

तालिका ७.३ खः गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३१४०००११ गृह संचार तथा कानून मन्त्रालय	२८१७०४	४९४०००	७७५७०४	३०१४२३	५२८५८०	८३०००३	३२२५२३	५६५५८१	८८८१०४
जम्मा	२८१७०४	४९४०००	७७५७०४	३०१४२३	५२८५८०	८३०००३	३२२५२३	५६५५८१	८८८१०४

तालिका ७.३ गः गृह, सञ्चार तथा कानून बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	७७५७०४	२८१७०४	४९४०००	३०३१३१	४७२५७३	०
२०८२।८३	८३०००३	३०१४२३	५२८५८०	३३२००१	४९८००२	०
२०८३।८४	८८८१०४	३२२५२३	५६५५८१	३५५२४०	५३२८६४	०

७. गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको कार्यक्रम।आयोजनाको सम्क्षिप्त विवरण

तालिका ७.३ घः गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको कार्यक्रम।आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.नं.शि.उ.	कार्यक्रमआयोजना/	उदेश्य	आयोजना अवधि शुरु र समाप्ति)	लागत तथा पुष्टयाई				अगामी तीन वर्षको उपलब्धी
				लागत रु . लाखमा	पुष्टयाई			
१	२	३	४	५	६			७
३१४०००११	लागु औषध दुर्वेशन मुक्त युवा अभियान कार्यक्रम	लागू औषध दुर्वेशन नियन्त्रण		३००००००				
३१४०००११४	ईढल्केवर .का.प्र. धनुषा	शान्ति सुरक्षा कायम गर्न ।	आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	११२२१२३२०	आ.व. २०८१/०८२	आ.व. २०८२/०८३	आ.व. २०८३/०८४	काम सम्पन्न गरिने।
					५००००००	६०००००००	४७२१२३२०	
३१४०००११४	ईससरी पात्तो .का.प्र.		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	६८०७८४३७	५००००००	३५००००००	२८०७८४३७	
३१४०००११४	म .का.प्र.प्र. जनकपुरधाम धनुषा		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	१५५१२२३२९	५००००००	७०००००००	८०१२२३२९	
३१४०००११४	प्र .चौ. बथनाहा महोत्तरी		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	३३५२४७२०	५००००००	२०००००००	८५२४७२०	
३१४०००११४	प्रहरिपूर्वा सर्लाही .चौ.		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	४१०८८३३६	५००००००	२०००००००	१६०८८३३६	

३१४०००११४	प्रसिसौट सर्लाही.चौ.		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	३९०१०७१७	५००००००	२००००००००	१४०१०७१७	
३१४०००११४	ई .का.प्र. कोप्यापिपरीया रौतहट		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	४०७०८३८७	५००००००	२००००००००	१५७०८३८७	
३१४०००११४	ईअमलेखगंज .का.प्र. बारा		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	५३९४०९००	५००००००	२००००००००	२८९४०९००	
३१४०००११४	प्रकचोर्वा बारा .चौ.		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	४१७०६३३८	५००००००	२००००००००	१६७०६३३८	
३१४०००११४	प्रारामपुर खाप .चौ. रौतहट		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	३७८४६२५७	५००००००	१७५०००००	१५३४६२५७	
३१४०००११४	ईनिजगढ .का.प्र. बारा		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	५९१५८१००	५००००००	२००००००००	३४१५८१००	
३१४०००११४	प्र .चौ.मुक्सार सिरहा		आ.व. २०८१/०८२-२०८३/०८४	४१७६०९७५	१००००००००	२००००००००	११७६०९७५	

गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय बिषय क्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयनका जोखिम पक्ष तथा अनुमान

गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालयको नतिजा प्राप्तिमा प्रदेश संसद, सरकार र मातहत निकायका गतिविधिहरू आधुनिक सूचना प्रविधिको समेत प्रयोगगरी पूर्वानुमानयोग्य, सरल र सहज हुनसकेमा तथा संरचनात्मक तथा सङ्गठनात्मक सुधार, क्षमता विकास र नतिजामा आधारित सुपरिवेक्षण तथा समन्वय भएको हुने भन्ने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहनेछ।

७.४ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा १६० मा महान्यायाधिवक्ताको मातहत रहने गरी प्रत्येक प्रदेशमा एक मुख्य न्यायाधिवक्ता रहने व्यवस्था छ। मुख्य न्यायाधिवक्ता प्रदेश सरकारको मुख्य काननूी सल्लाहकार हुने र संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारले तोकिदिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिन मुख्य न्यायाधिवक्ताको कर्तव्य हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। मुख्यमन्त्रीको सिफारिसमा प्रदेश प्रमुखबाट मुख्य न्यायाधिवक्ताको नियुक्ति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ। यसै अनुरुप मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय जनकपुरधाम स्थित मधेश भवनमा स्थापना भई कार्य सञ्चालन भइरहेको छ।

मधेश प्रदेशमा मानव अधिकारको प्रत्याभूतिसँगै सेवाग्राहीलाई निःशुल्क कानूनी सल्लाह तथा सहयोग प्रदान गर्नुका साथै मधेश प्रदेशभित्र भएका विभिन्न खाले घटनाहरुलाई छानविन गर्ने कार्यमा सहयोग समेत गर्दै आएको छ। साथै प्रदेश सरकार र मातहतका निकायहरु पक्ष भएको र प्रदेश सरकारलाई विपक्षी बनाई दायर भएको मुद्दामा बहस, पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने कार्य हुँदै आएको छ। त्यसैगरी यस कार्यालयले प्रदेशमा बनेका ऐन, नियम, कार्यविधिहरुको निर्माणमा आवश्यकताअनुसार संलग्न भई सहयोग प्रदान गर्नुका साथै समयानुकुल कानूनको संशोधन गर्न आवश्यक सल्लाह समेत दिने गरेको छ।

७.४.२ मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती

जनशक्तिको कमी, भौतिक संरचना र कार्य जिम्मेवारी बीच तालमेल मिलाउन नसकिनु ।

१ मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रको सोच

- कानुनी सल्लाह तथा कानून बमोजिम काम गर्न मुख्य सहयोगीको भूमिका बहन गर्ने।

२ मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रका उद्देश्य

- प्रदेश सरकारका निर्णयहरू, संविधान सम्मत कानूनी शासन अनुसार गर्न सहजीकरण गर्नु ।

३ मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रका रणनीति

- प्रदेश सरकारको तर्फबाट विभिन्न मुद्दामा बहस पैरबी गर्ने
- संवैधानिक र कानुनी विषयमा प्रदेश सरकारलाई आवश्यक राय उपलब्ध गराउने।
- मानव अधिकार र मौलिक आधिकारको संरक्षण गर्ने।

४ मुख्य न्यायाधिवक्ता विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ७.४ कः मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. सम्मको वास्तविक उपलब्धि २०७९२०८०	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि २०८०२०८१	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायहरु विरुद्ध पर्ने मुदा तथा रिटहरुमा मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालयबाट हुने प्रतिरक्षा कार्य सूचनायुक्त, जिम्मेवारीपूर्ण एवं प्रतिफलयुक्त हुने र लिखित जवाफ वा प्रतिउत्तरहरु तयार पार्ने एवं प्रस्तुत गर्ने कार्यमा मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालय मार्फत हुने भई प्रतिरक्षा प्रणालीको गुणस्तरमा सुधार भई छिटो छरितो फैसला हुन मदत गर्ने	संख्या	२६५	३३३	५००	६५०	८००
प्रदेश भरिका असहाय, विपन्न, एकल, दलित नागरिकहरुले निशुल्क रुपमा कानूनी सहायता प्रदान गर्ने	संख्या	२५८१	१०३०	२५००	३०००	३५००
मुख्य न्यायधिवक्ताको	वटा	(	(	१	(	(

कार्यालयमा मुद्दा व्यवस्थापन कार्यलाई सफ्टवेयर प्रणालीको माध्यमबाट व्यवस्थित गरि विगतको तथ्यांकलाई समेत लिंकअप गरि आवश्यक मिसिल सहितको कागजातहरुको व्यवस्थित अभिलेख राखे कार्यले अनुगमन र सहजिकरणमा सहजता हुनगई कार्यसम्पादन लागत घट्न जाने						
न्याय क्षेत्रसँग सम्बन्धित पहहरुसँगको समन्वय र सहकार्यले गर्दा प्रदेश सरकारको न्याय क्षेत्रमा प्रभावकारी उपस्थित भई न्याय निरुपणमा सघाउ पुर्याउने छ	वटा	५	१	७	९	११

५. मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ७.४ खः मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषय क्षेत्रको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२१६०००११ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३०२००	४०००	३४२००	४००००	६०००	४६०००	४२०००	८०००	५०००
जम्मा	३०२००	४०००	३४२००	४००००	६०००	४६०००	४२०००	८०००	५०००

तालिका ७.४ गः मुख्य न्यायाधिवक्ता बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रीवर्षीय अनुमान रू. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	३४२००	३०२००	४०००	०	३४२००	
२०८२।८३	४६०००	४००००	६०००	०	४६०००	
२०८३।८४	५००००	४२०००	८०००	०	५००००	

७.५ प्रदेश लोक सेवा आयोग

७.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको भाग २३ को धारा २४४ को उपधारा (१) मा भएको व्यवस्था अनुसार प्रदेश सभावाट पारित प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ मिति २०७६।०५।०४ गते माननीय प्रदेश प्रमुखज्यूबाट प्रमाणीकरण भई प्रदेश लोक सेवा आयोगको स्थापना भएको हो। प्रदेश लोक सेवा आयोग गठन सम्वन्धी व्यवस्था अनुसार यस आयोगमा अध्यक्ष तथा अन्य दुईजना सदस्यहरु रहने प्रावधान छ। प्रदेश प्रमुखले माननीय प्रदेश मुख्य मन्त्री- अध्यक्ष, प्रदेश सभाका माननीय सभामुख- सदस्य र प्रदेश सभाको विपक्षी दलको नेता- सदस्य रहेको समितिको सिफारिसमा कम्तीमा १ जना महिला पर्ने गरी अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्ति गर्ने तथा यसरि नियुक्ति गर्दा आयोगका सदस्यहरुमध्ये कम्तीमा एकजना सदस्य बीस वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिसम्म कुनै सरकारी सेवामा रहेका व्यक्तिहरू मध्येबाट र बाँकी सदस्यहरू विज्ञान, प्रविधि, कला, साहित्य, कानून, जनप्रशासन, समाजशास्त्र वा राष्ट्रिय जीवनका अन्य क्षेत्रमा शोध, अनुसन्धान, अध्यापन वा अन्य कुनै महत्वपूर्ण कार्य गरी ख्याति प्राप्त गरेका व्यक्तिहरू मध्येबाट नियुक्त हुने व्यवस्था छ।

७.५.२ प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका समस्या तथा चुनौती

प्रदेशले सिर्जना गरे अनुसारको दरबन्दी पदपूर्ति गर्न योग्य उमेदवारलाई आकर्षित गर्नु, निश्पक्ष परीक्षा प्रणाली स्थापित गर्नु र लोक सेवा आयोगका काम काज सम्पादन गर्न पर्याप्त विशेषज्ञको उपलब्धता नहुनु जस्ता समस्या रहेका छन् । यी कार्यहरू विवाद रहित ढंगबाट निर्धारित समयमा नै सम्पादन गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेको छ ।

१ प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका सोच

- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय र परिणाममूखी बनाउन योग्य र सक्षम जनशक्तिको छनौट निष्पक्ष परिक्षा प्रणालीबाट गर्ने।

२ प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका उद्देश्य

- प्रदेश निजामती,अन्य सरकारी सेवा र स्थानीय तहको सेवाको पदमा नियूक्तिका लागी उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा संचालन गर्ने।

३ प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका लक्ष्य

- सार्वजनिक सेवाको लागी आवश्यकता अनुसारको सक्षम उम्मदेवार छनौट गरी सिफारिश गर्ने।
- प्रदेश लोकसेवा बिषयक्षेत्रका रणनीति
- आयोगमा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
- समय तालिका अनुसार प्रदेशका निकायहरुबाट माँग भए अनुसारको सक्षम र योग्य उम्मेदवार सिफारिश गर्ने.

४ प्रदेश लोकसेवा बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका नं ७.५ कः प्रदेश लोकसेवा बिषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. सम्मको वास्तविक उपलब्धि	चालु आ.व.सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०८१।८२	२०८२।८३	२०८३।८४
१	२	३	४	५	६	७
पाठयक्रम निर्माण	संख्या		२०			
परीक्षा सञ्चालन	संख्या	७५	७५	१५	२०	२५
सिफारिश	संख्या	१८	२४५	१००	१५०	२००
निर्देशिका कार्यविधि तथा नियमावली निर्माण	संख्या					

५. विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ७.५क : प्रदेश लोक सेवा बिषय क्षेत्रको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
२१००१०११ प्रदेश लोक सेवा आयोग	८४१०१	२६४६६	११०५६७	८९९८८	२८३१९	११८३०७	९६२८७	३०३०१	१२६५८८
जम्मा	८४१०१	२६४६६	११०५६७	८९९८८	२८३१९	११८३०७	९६२८७	३०३०१	१२६५८८

तालिका ७.५खः प्रदेश लोकसेवा विषय क्षेत्रगत खर्च तथा श्रोतको त्रीवर्पीय अनुमान रु. हजारमा

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	११०५६७	८४१०१	२६४६६	०	११०५६७	०
२०८२।८३	११८३०७	८९९८८	२८३१९	०	११८३०७	०
२०८३।८४	१२६५८८	९६२८७	३०३०१	०	१२६५८८	०

६. प्रदेश लोकसेवा बिषय क्षेत्रगत जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रदेश लोक सेवाको नतिजा प्राप्तिमा प्रदेश सरकार र मातहत सिर्जना भएका दरबन्दीमा पदपूर्ति गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन, स्रोत व्यक्तिको उपलब्धता, आयोगको काम कारबाहीमा स्वच्छता र निश्पक्षता लगायतमा नागरिकको चासो बढेको हुनेसरकारका निकायहरूमा समन्वय भएको , छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तमा जोखिम रहनेछ। हुने भन्ने अनुमान गरिएको

७.६ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

७.६.१ पृष्ठभूमि

मुलुकको दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै समाजवाद उन्मूख अर्थतन्त्रको विकास गर्न तीनै तहका सरकारले आर्थिक सामाजिक विकासका प्रयासलाई राष्ट्रिय विकास योजनासँग आवद्ध गर्दै, सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयका आधारमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी विकास वित्तको परिचालन गर्नुपर्ने संवैधानिक निर्देश रहेको छ । उपलव्ध श्रोत साधनको न्यायोचित बाँडफाँट तथा उपयोग गरी नागरिकको गुणस्तरीय सेवा र मर्यादित जीवन व्यवस्थित गर्न प्रदेश सरकारले सन्तुलित र समष्टिगत विकास गर्नु जरूरी छ । यसका लागि आवश्यक नीति रणनीतिक विषयक्षेत्रका दीर्घकालीन, मध्यमकालीन र वार्षिक विकास योजना बनाउने तथा प्रदेशको आवश्यक नीति निर्माण कार्यमा प्रदेश सरकारलाई सहयोग पुरयाउने मुख्य जिम्मेवारी दिएर "प्रदेश नीति आयोग गठन तथा कार्य संचालन ऐन, २०७५" अनुसार प्रदेश नीति आयोगको गठन भएको हो। प्रदेश सरकारको निर्णयबाट पछि यस आयोगको नामाकरण प्रदेश नीति तथा योजना आयोग भएको हो। प्रदेश सरकारका माननीय मुख्यमन्त्रीको अध्यक्षता रहने आयोगमा प्रदेश सरकारबाट नियुक्त एक जना उपाध्यक्ष, कम्तिमा एकजना महिला सहित बढिमा ६ जना सदस्य र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयका प्रदेश सचिव सदस्य सचिव रहने गरी संरचना रहेको छ । आयोगको आर्थिक तथा दैनिक प्रशासनिक काम कारवाही संचालन गर्न एक सचिवालय रहने व्यवस्था छ। आयोगको सम्पर्क मन्त्रालयको रुपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहने व्यवस्था छ।

७.६.२ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती

तथ्याङ्कमा आधारित योजना तर्जुमा नहुनु, योजनाको लक्ष्य महत्वाकाङ्क्षी हुनु, योजनामा निर्धारित नीति र कार्यक्रमको कार्यान्वयन प्रगति न्युन हुनु, खर्च गर्ने क्षमता कमजोर हुनु, योजना कार्यान्वयन गर्ने संयन्त्र कमजोर हुनु, आवधिक योजना र वार्षिक योजनामा कमजोर तालमेल हुनु, अन्तर सरकार समन्वय र साझेदारी न्युन हुनु, परियोजनाको लक्षित वर्ग परियोजनाबारे जानकार नहुनु वा उनीहरूको सहभागिता नहुनु, परियोजना वा योजनाहरूको निर्माणमा त्रुटि हुनु, परियोजनाको स्वीकृतिमा ढिलाई हुनु, बजेट निकासा समयमा नहुनु सम्झौतामा ढिलाई हुनु, जिम्मेवार कर्मचारीको छिटो छिटो फेरबदल हुनु, अनुगमन प्रणाली कमजोर हुनु आदि योजना कार्यान्वयनका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम बीच तादात्म्यता कायम गर्नु, आयोजना बैंकलाई संस्थागत गरी विद्युतीय पोर्टलमा राखु, प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको संस्थागत पूर्वाधार सुदृढ गरी

दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु, विकास खर्चको क्षमता बढाउनु, श्रोतको सुनिश्चितता र कार्यान्वयन संयन्त्रको व्यवस्थापन गरेरमात्र आयोजना छनौट गर्नु, प्रदेशको कार्यजिम्मेवारी भित्र रहेर मात्र नीति तथा कार्यक्रम तय गर्नु, आयोजना प्रमुखलाई आयोजनाको नतिजाप्रति जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउनु, आयोजना छनौटमा अनुशासन कायम गर्नु, विनियोजन दक्षता बढाउनु आदि प्रमुख चुनौतिका रूपमा रहेका छन् ।

१ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका सोच

विश्वसनीय योजनाः तथ्यमा आधारित योजना प्रणाली।

२ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका उद्देश्य

यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गरी लक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु।

३ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका लक्ष्य

तथ्याङ्कमा आधारित यथार्थपरक योजना प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने।

४ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका रणनीति

- प्रदेश योजना प्रणाली सुदृढ गर्ने।
- योजना कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउने

५ प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका बिषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान

तालिका ७.६कः प्रदेश नीति तथा योजना :बिषय क्षेत्रको त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपण (रु हजारमा)

बजेट शीर्षक	पहिलो वर्ष(२०८१।८२)			दोस्रो वर्ष(२०८२।८३)			तेस्रो वर्ष(२०८३।८४)		
	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा	चालु खर्च	पूंजीगत खर्च	जम्मा
३९१०२०११ प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	४४९६०	५०४०	५००००	४८१०७	५३९३	५३५००	५१४७५	५७७०	५७२४५
जम्मा	४४९६०	५०४०	५००००	४८१०७	५३९३	५३५००	५१४७५	५७७०	५७२४५

तालिका ७.६ख **प्रदेश नीति तथा योजना बिषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्री......वर्षीय अनुमान (रूहजारमा .)**

आर्थिक वर्ष	बजेट अनुमान			बजेटको स्रोत		
	कूल	चालु	पूँजीगत तथा वित्तीय व्यवस्था	नेपाल सरकार	प्रदेश सरकार	वैदेशिक
२०८१।८२	५००००	४४९६०	५०४०	०	५००००	०
२०८२।८३	५३५००	४८१०७	५३९३	०	५३५००	०
२०८३।८४	५७२४५	५१४७५	५७७०	०	५७२४५	०

६. विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

तालिका ७.६घः

सि.न.	सूचक लक्ष्य	एकाई	२०७९/८० को उपलब्धि	२०८०/२०८१ को अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
					०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४
१	योजना निर्माण	संख्या	१	१	१	१	१
२	कार्यविधि,निर्देशिका, मार्गदर्शन निर्माण	संख्या	१	१	२	२	२
३	परियोजना बैकमा रहेका योजना	संख्या	५८	१२	१२	१५	१९
५	नियमित अनुगमन	संख्या	२५	३०	३२	३५	४०
६	सरोकारवालाहरु सँग समन्वय गोष्ठी	पटक	१	३	३	४	४

७. प्रदेश नीति तथा योजना क्षेत्रका जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको नतिजा प्राप्तिमा तथ्यपरक खण्डिकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता, विनियोजन दक्षताको कमी, योजना र बजेट बिचमा सामन्जस्यता, विविध घटनाको कारणले राजस्वमा आउने संकुचन, वित्तीय जवाफदेहिताको संस्थागत व्यवस्था हुन नसक्नु, चालु खर्चमा आउने बिस्तार, प्रयोजना सम्पन्न नगर्ने संस्कृति, सक्षम र मनोबलयुक्त उत्प्रेरित जनशक्तिको कमी नहुने अनुमान गरिएको छ यी अनुमानहरू पूरा नभएमा नतिजा प्राप्तिमा जोखिम रहने

अनुसूची १
विगत तिन आ.व.को आयको विवरण

रु. करोडमा

शीर्षक	२०७७/७८ को यर्थार्थ आय	२०७८/७९ को यथार्थ आय	२०७९/८० को यथार्थ आय
११३१५- बाँडफाडबाट प्राप्त हुने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	७९.७५	१४९.९६	१८७.११
११४५१-सवारी साधन कर (साना सवारी)	००	००	००
११४७२- बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	००	००	०.०६
१४१५१-सरकारी सम्पतिको वहालबाट प्राप्त आय	००	००	००
१४१५३- बाँडफाँडबाट प्राप्त वन रोयल्टी	२.१३	२.१५	२.२३
१४१५७-बाँडफाँड भई प्राप्त दहतर बहतरको विक्रिबाट प्राप्त	०.४७	१.४७	१४.७८
१४१७९- अन्य बाँडफाँड हुने राजस्व			
१४२११-कृषि उत्पादनको विक्रिबाट प्राप्त रकम	०.६८	०.६६	०.७२
१४२१२-सरकारी सम्पतिको विक्रिबाट प्राप्त रकम	००	०.०१	०.०५
१४२१३-अन्य विक्रिबाट प्राप्त रकम	०.०३	०.०२	०.०२
१४२१६-निजी धारा बापतको शुल्क	०.०४	०.०२	०.०२

१४२१९-अन्य सेवा शुल्क तथा विक्रि	२.२१	१.८८	१.८२
१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दनि	०.००	०.०१	०.०२
१४२२१- न्यायिक दस्तुर	०.१६	०.५४	०.४७
१४२२४- परिक्षा शुल्क	०.४६	२.८८	१.६०
१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	७.८७	१०.४३	८.६६
१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	८.११	६.९२	७.००
१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रशन दस्तुर	१४.६८	११.६४	१०.१८
१४२६३-जलश्रोत सम्बन्धि अन्य दस्तुर	०.०१	००	००
१४२५६-चालक अनुमति पत्र सवारी दर्ता किताब	४७.२६	७१.६६	६९.०१
१४२६४- वन क्षेत्रको आय	०.४३	०.४४	०.३७
१४३११-न्यायिक दण्ड,जरिवाना र जफत	०.००	०.०२	००
१४३१२- प्रशासनिक दण्ड,जरिवाना र जफत	०.६८	०.५६	०.७१
१४३१३-धरौटी सदर स्याहा	००	००	००
१४५११-विमा दाबि प्राप्ति	००	०.०१	०.०१
१४५२९- अन्य राजस्व	१.४८	१.५१	१.०५
१५१११-बेरुजु	९.९१	१०.०३	५२.७७
१५११२-निकासा फिर्ता	१.३१	०.६०	४.०९
१५११३-अनुदान फिर्ता	१९.९९	१६.८३	२९.७९
जम्मा	**१९७.६६**	**२९०.२५**	**३९२.५४**

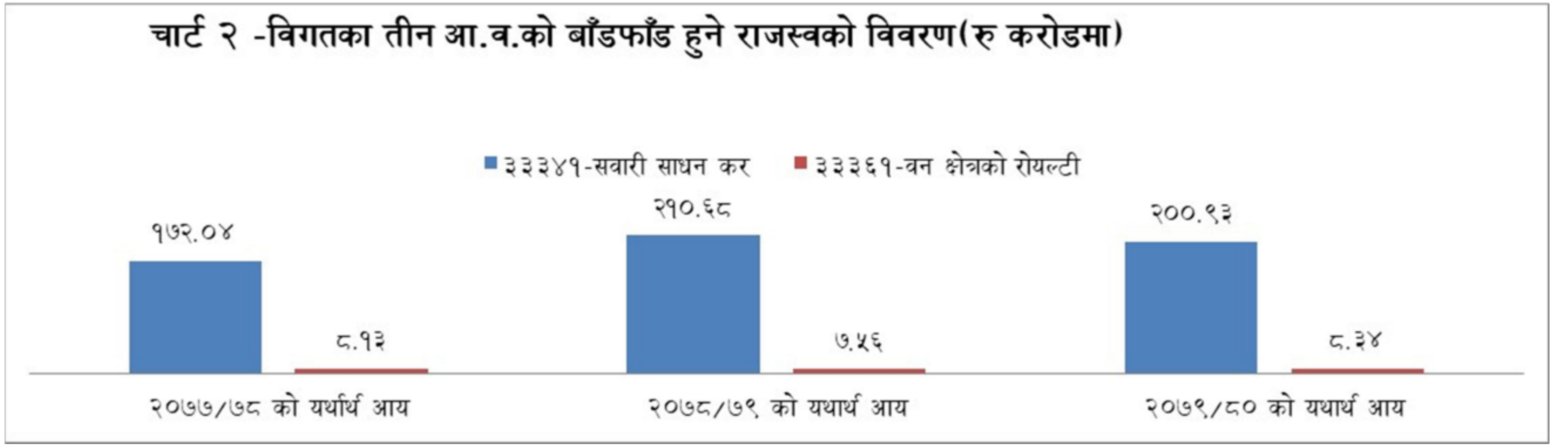

विगतका तिन आ.व.को अनुदानको विवरण (रु करोडमा)			
शीर्षक	२०७७/०७८ को यथार्थ आय	२०७८/०७९ को यथार्थ आय	२०७९/०८० को यथार्थ आय
समानीकरण अनुदान	७०२.०१	७३९.३४	६८३.८८
सशर्त अनुदान	६९७.००	६७७.३२	७०३.९५
समपूरक अनुदान	२.७७	३४.६९	५८.५०
विशेष अनुदान	४१.५०	५८.७९	३६.७६
जम्मा अनुदान	१,४४३.२८	१,५१०.१४	१,४८३.०९

विगत तीन आ.व.को बाँडफाँडबाट प्राप्त भएका राजस्वको विवरण (रु करोडमा)			
शीर्षक	२०७७/७८ को यर्थार्थ आय	२०७८/७९ को यर्थाथ आय	२०७९/८० को यर्थाथ आय
११४११-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	६४८.७१	७६७.८१	६१०.६३
११४२१-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने अन्त शुल्क	२३०.७३	२४८.६७	२४३.२०
जम्मा	८७९.४४	१०१६.४८	८५३.८३

आन्तरिक राजस्व प्राप्तिको अनुमान (रु करोडमा)

शीर्षक	२०८०/८१ को अनुमान	२०८०/८१ को ६ महिनाको यथार्थ	२०८०/८१ को संशोधित अनुमान	आ.व.२०८१/८२ को अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को अनुमान	आ.व.२०८३/८४ को अनुमान
११३१५- बाँडफाडबाट प्राप्त हुने घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१७१.८४	४६.४०	१२२.९८	३५०	३६५	३८१
११४७२- बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	०.०१५	०.००१	०.००२	०.०१	०.०१२	०.१३
१४१५३-बाँडफाँड भई प्राप्त बन रोयल्टी	५	६.२४	३.०४	५	६	७
१४१५७-बाँडफाँड भई प्राप्त दहतर बहतरको विक्रिबाट प्राप्त	२०.५६	०.८६	२	३५	२५	२५
१४१७८-सवारी साधन कर	१२६	१.०९	२३०	२८०	३००	३०५

१४२११-कृषि उत्पादनको विक्रिबाट प्राप्त रकम	०.४७	०.१८	०.५२	०.७८	०.८५	०.९०
१४२१२-सरकारी सम्पतिको विक्रिबाट प्राप्त रकम	०.०५	००	०.०२	०.१५	०.२	०.२१
१४२१३-अन्य विक्रिबाट प्राप्त रकम	००	००	००	००	००	००
१४२१६-निजी धारा बापतको शुल्क	०.००४३	०.००१३	०.०१५	०.०४	०.०५	०.०५५
१४२१९-अन्य सेवा शुल्क तथा विक्रि	१.१९	१.६६	३.५०	४	४.२५	४.३
१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दनि	०.०४३	०.००६३	०.०२	०.०४	०.०४५	०.०४७
१४२२१- न्यायिक दस्तुर	०.४२	०.२०	०.५०	५	५.५	६
१४२२४- परिक्षा शुल्क	३.६८	०.८४	१	२	२.२५	२.५
१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	१०.६३	४.०३	१०	१२	१५	१७
१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	७	२.६३	८	१०	११	१२
१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रशन दस्तुर	१४	८.११	९	२०	२१	२२
१४२६३-जलश्रोत सम्बन्धि अन्य दस्तुर	०.००३१	०.०००१	००	०	०.००५	०.००६

14256-चालक अनुमति पत्र सवारी दर्ता किताब	७५	३५.०२	९८	१००	१०५	११०
14264- वन क्षेत्रको आय	०.१	०.०१	२५	८०	८५	९०
14311- न्यायिक दण्ड जिरवाना र जफत	०.०१२	०.००२६	००	००	०.९	०.९५
14312- प्रशासनिक दण्ड,जरिवाना र जफत	०.६१	०.१४	०.५	०.८	०.९	०.९५
14511-विमा दाबि प्राप्ति	०.०१	००	०.०२	०.०३	०.०४	०.०५
14529- अन्य राजस्व	१.१९	०.६५	१.४०	१.५०	१.६०	१.६५
जम्मा	४३७.८२७४	१०८.०७१३	५१५.५१७	९०६.३५	११७२.३५२	९८६.७४८

आगामी तीन आ.व.को संघीय अनुदान प्राप्तिको अनुमान (रु करोडमा)						
शीर्षक	**२०८०/८१ को अनुमान**	**२०८०/८१ को ६ महिनाको यथार्थ**	**२०८०/८१ को संशोधित अनुमान**	**आ.व.२०८१/८२ को अनुमान**	**आ.व.२०८२/८३ को अनुमान**	**आ.व.२०८३/८४ को अनुमान**
१३३११-समानिकरण अनुदान	७४१५	०	७९६४	७७९.९२	८१८	८५९
१३३१२-शसर्त अनुदान चालु	१९६.७६	०	२००	२००.८९	२१०	२२१
१३३१३-शसर्त अनुदान पुँजीगत	२६०.०९	०	१९०	१५४.८९	१६१	१७०
१३३१४-विशेष अनुदान चालु	१८	०	१८	०	५०	६१
१३३१५-विशेष अनुदान पुँजिगत	३१	०	३१	०	५०	६१
१३३१६-समपुरक अनुदान चालु	९८	०	९८	०	५०	६१
१३३१७-समपुरक अनुदान पुँजीगत	०	०	०	०	५०	६१
जम्मा	८०१८.८५	०	८५०१	११३५.७	१३८९	१४९४

आगामी तीन आ.व.को बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने राजस्वको अनुमान

शीर्षक	२०८०/८१ को अनुमान	२०८०/८१ को ६ महिनाको यथार्थ	२०८०/०८१ को संशोधित अनुमान	आ.व.२०८१/८२ को अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को अनुमान	आ.व.२०८३/८४को अनुमान
११४११-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने मुल्य अभिवृद्धि कर	८२८००००	३३२०५५७	६९२२५००	९१०००००	९५५५०००	१००३२७५०
११४२१-बाँडफाड बाट प्राप्त हुने अन्त शुल्क	३१०१९००	१०१८३३२	२२५९८००	४५०००००	४७२५०००	४९६१२५०
जम्मा	**११३८१९००**	**४३३८८८९**	**९१८२३००**	**१३६०००००**	**१४२८००००**	**१४९९४०००**

आगामी तीन वर्षको आयको अनुमान (रु. हजारमा)

सि.न.	शिर्षक	आ.व. २०८१/८२ को आयको अनुमान	आ.व.२०८२/८३ को आयको अनुमान	आ.व.२०८३/८४को आयको अनुमान
१	आन्तरिक राजस्व	९०७३०००	९७०८११०	१०३८७६७८
२	नेपाल सरकार अनुदान	११३५७०००	१२१५१९९०	१३००२६२९
३	बाँडफाँड हुने राजस्व	१३६०००००	१४५५२०००	१५५७०६४०
४	आन्तरिक ऋण	२००००००	२१४००००	२२८९८००
	जम्मा	**३६०३००००**	**३८५५२१००**	**४१२५०७४७**

शीर्षक		२०७७/७८ को यथार्थ खर्च	२०७८/७९ को यथार्थ खर्च	२०७९/८० को यथार्थ खर्च
प्रदेश सभा सचिवालय		३७७००२२९४	२५६५५१	
	चालु		२६९४६१७२४.६	२३६९६५
	पुँजिगत		२९८२२१९३	१९५८६
मुख्य न्याधिवक्ताको कार्यालय		४०५४२८०७	३०५९१	
	चालु		२७५७७२७३	२९४४९
	पुँजिगत		५५४४१०६	११४२२
मुख्यमन्त्रि तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय		३२४१६८७२२८	२५६६२९	
	चालु		१९६१०९१७५	२३४३५६
	पुँजिगत		५६४९६७४४	२२२८३
आर्थिक मामिला तथा योजना/अर्थ मन्त्रालय		३०८८६६८३४५	१११६८६	
	चालु		७६४५९४३५.९१	१०००३८
	पुँजिगत		२२२८४२६४.८९	११६४८
उद्योग पर्यटन तथा वन/उद्योग वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय		२२२९५७०३७४	२३९८७६६	
	चालु	८५३६१५०८५.७	७९८७३३६६२.५	९८४३१५
	पुँजिगत	१३७५९५५.२८८.२५	११२०२७४१६०	१४१४४५१
वन तथा वातावरण मन्त्रालय			०	
	चालु			०
	पुँजिगत			०

भुमी व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१३९९६३५०००	१७१६६४१६००	१०७३१८०	
	चालु	९६०६९१९४०.६	७३१६७८१८०	६४५२०९
	पुँजिगत	७५५९४९६५९.८	६६५२६१४३८.६	४२७९७१
आन्तरिक मामिला तथा कानून/गृह तथा सञ्चार मन्त्रालय	२१७४९५०००	४५२१५८४५३	२९०८८३	
	चालु	११९६४३२२५	२२८१६०४३२	२२६७४४
	पुँजिगत	३३२५१५२२८	१७६२७४६८९	६४१३९
भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	७२६१३११०००	७०२५२११९१८	१०७५९३७७	
	चालु	४५१८६७६७४.१	४४३४२२०३३.५	७३६६३८
	पुँजिगत	६५७३३४४२४४	७२१८२२११६९	१००२२७३९
सामाजिक विकास मन्त्रालय	१७५२३९१०००	४३२०८९८६३१		
	चालु	२४६३४०९०९५	३८१५३१२९१२	
	पुँजिगत	१८५७४८९५३६	१८५७४८९५३६	
शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय			६३५०५९५	
	चालु			३५७८०१९
	पुँजिगत			२७७२५७६
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय			०	
				०
				०
कानून, न्याय तथा प्रदेश सभा मामिला मन्त्रालय	०			
	चालु	०	१९९०२०५९	
	पुँजिगत	०	५३४४९३९४	

उर्जा सिँचाइ तथा खानेपानी मन्त्रालय		०		१२०१३००	
	चालु		०	६१७१८१५८.३८	१०४६९३
	पुँजिगत		०	९८६५१८४१२.२	१०९६६०७
वाणिज्य, आपूर्ति तथा विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय		०		१७८२०	
	चालु		०	१३५७५८०५	१३५१०
	पुँजिगत		०	३२८६७२१९	४३१०
महिला, बालबालिका, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय		०	०	२९२७०६	
	चालु		०	४९९१०२७.२५	१०७५९१
	पुँजिगत		०	८६०८९९२९	१८५१०५
खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय				०	
	चालु				०
	पुँजिगत				०
श्रम तथा यातायात मन्त्रालय				०	
	चालु				०
	पुँजिगत				०
प्रदेश लोक सेवा आयोग		०	४०३५६७३२	४४२३६	
	चालु		३७७६०३८७	४६८५३१०४	४०८८४
	पुँजिगत		२५९६३४५	७२०६४४२	३३५२
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग		४२९४७०००	८१२९५६१	१२१०२	
	चालु		६७७२२५७	८८३३९०९	११४७८
	पुँजिगत		१३५७३०४	५८५३४८	६२४

प्रदेश सरकारको मन्त्रालय/निकायगत तीन आर्थिक वर्षको खर्च अनुमान तथा प्रक्षेपण (रु. हजारमा)

क्र. सं	विषयगत मन्त्रालय/कार्यालय	आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को विनियोजन			आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को प्रक्षेपण			आर्थिक वर्ष २०८३/८४ को प्रक्षेपण		
		चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा	चालु	पूँजीगत	कुल जम्मा
१	प्रदेश सभा	३६१०२०	१०५०००	४६६०२०	३८६२९१	११२३५०	४९८६४१	४१३३३२	१२०२१५	५३३५४६
२	प्रदेश लोक सेवा आयोग	८४१०१	२६४६६	११०५६७	८९९८८	२८३१९	११८३०७	९६२८७	३०३०१	१२६५८८
३	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	३०२००	४०००	३४२००	३२३१४	४२८०	३६५९४	३४५७६	४५८०	३९१५६
४	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	४३७०११	९३९४२	५३०९५३	४६७६०२	१००५१८	५६८१२०	५००३३४	१०७५५४	६०७८८८
५	अर्थ मन्त्रालय	२१२०१५	२५४२०	२३७४३५	२२६८५६	२७१९९	२५४०५५	२४२७३६	२९१०३	२७१८३९
६	उद्योग, वाणिज्य तथा पर्यटन मन्त्रालय	३४३३४७	२६४२४७५	२९८५८२२	३६७३८१	२८२७४४८	३१९४८३०	३९३०९८	३०२५३७०	३४१८४६८
७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२५६७४२३	२२४४७७	२७९१९००	२७४७१४३	२४०१९०	२९८७३३३	२९३९४४३	२५७००४	३१९६४४६
८	ऊर्जा, सिंचाइ तथा खानेपानी मन्त्रालय	४३३११९	४७४६५२३	५१७९६४२	४६३४३७	५०७८७८०	५५४२२१७	४९५८७८	५४३४२९४	५९३०१७२
९	गृह सञ्चार तथा कानून मन्त्रालय	२८१७०४	४९४०००	७७५७०४	३०१४२३	५२८५८०	८३०००३	३२२५२३	५६५५८१	८८८१०४
१०	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१२७०३७१	११५३६५४	२४२४०२५	१३५९२९७	१२३४४१०	२५९३७०७	१४५४४४८	१३२०८१८	२७७५२६६
११	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	४२६२६३	१२६८९०११	१३११५२७४	४५६१०१	१३५७७२४२	१४०३३३४३	४८८०२९	१४५२७६४९	१५०१५६७७
१२	खेलकुद तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	६३९५६०	१३१८७९०	१९५८३५०	६८४३२९	१४१११०५	२०९५४३५	७३२२३२	१५०९८८३	२२४२११५
१३	शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्रालय	११४७१५६	१७५८०२०	२९०५१७६	१२२७४५७	१८८१०८१	३१०८५३८	१३१३३७९	२०१२७५७	३३२६१३६
१४	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	३४६१३९१	१७५५११५	५२१६५०६	३७०३६८८	१८७७९७३	५५८१६६१	३९६२९४७	२००९४३१	५९७२३७८

१५	श्रम तथा यातायात मन्त्रालय	६५०२१२	३४९५३६	९९९७४८	६९५७२७	३७४००४	१०६९७३०	७४४४२८	४००१८४	११४४६११
१६	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	४४९६०	५०४०	५००००	४८१०७	५३९३	५३५००	५१४७५	५७७०	५७२४५
१७	अर्थ – विविध	५०००००	५०००००	१००००००	५३५०००	५३५०००	१०७००००	५७२४५०	५७२४५०	११४४९००
१८	स्थानीय तह	३०८१३०४	०	३०८१३०४	३२९६९९५	०	३२९६९९५	३५२७७८५	०	३५२७७८५
	जम्मा	१५९७११५७	२७८९१४६९	४३८६२६२६	१७०८९१३६	२९८४३८७२	४६९३३००९	१८२८५३८०	३१९३२९४४	५०२१८३२०

अनुसूची- २

आयोजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू

१) विकास आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि समग्र विषयगत क्षेत्रलाई ५ क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ ।

१) आर्थिक,२) कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था,३) सामाजिक,४) पूर्वाधार,५) सुशासन तथा अन्य

२) विकास आयोजना र कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि ६ वटा सामान्य आधार र २ वटा क्षेत्रगत आधारहरु तय गरी सामान्य आधारलाई कुल ७० अंक र क्षेत्रगत आधारलाई कुल ३० अंक राखिएको छ।

३) कार्यक्रमलाई P_1 र P_2 गरी २ वटा प्राथमिकता क्रममा वर्गीकरण गरिएको छ:

४) साधारण बजेटलाई ५ आधारमा P_1 र P_2 गरी २ वटा प्राथमिकीकरणमा वर्गीकरण गरिएको छ।

विकास कार्यक्रमको अंक प्रदान

क्र.स.	योगदान		अंक
१	प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गरेमा	अति उत्तम	३
२	अप्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गरेमा	उत्तम	२
३	कम वा सामान्य योगदान गरेमा	सामान्य	१
४	योगदान नपुर्‍याएमा	न्युन	०

विकास कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण

क्र.स.	कूल प्रासाङ्क	प्राथमिकता क्रम
१	७५ वा सो भन्दा बढी अंक भएमा	पहिलो (P1)
२	७५ भन्दा कम अंक भएमा	दोस्रो (P2)

सामान्य आधार ७० अंक

१. तीव्र, दिगो र रोजगारमुलक आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुर्‍याउनेः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने -प्रादेशिक उत्पादन -प्रादेशिक आय वृद्धि	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

१. **प्रादेशिक प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा योगदान पुर्‍याउनेः (१० अंक)**

क	प्रदेशको प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभ भएका प्रमुख दुई क्षेत्रको उत्पादन वा आय वृद्धिमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. **दिगो विकासका लक्ष्यहरु प्राप्तिमा योगदान पुर्‍याउनेः (१० अंक)**

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य १ (SDG 1) (सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य) - दिगो विकास लक्ष्य ८ (SDG 8) (पुर्ण र उत्पादनमूलक रोजगागरी प्राप्ती वा वृद्धि)	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

४) **सहभागिताको अवस्थाः (१० अंक)**

क	निम्न क्षेत्र वा संस्थाहरु मध्ये कुनै एकको सहभागिता रहने - नागरिक समाज, सामुदायिक संस्था, गैरसरकारी संस्था, उपभोक्ता समूह वा सेवाग्राही, वा - स्थानीय सरकार, वा - निजी क्षेत्र	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

५. समावेशीकरणमा योगदान (१० अंक)

(क) क्षेत्रीय समावेशीकरणमा योगदानः (५ अंक)

क	मानव विकास सूचकाङ्कमा तलदेखि २५ औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	अति उत्तम
ख	मानव विकास सूचकाङ्कमा २६ औ देखि ५० औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	उत्तम
ग	मानव विकास सूचकाङ्कमा ५१औ देखि ७५औ स्थानसम्मका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	सामान्य
घ	मानव विकास सूचकाङ्कमा ७५औ स्थान देखि माथिका जिल्लाहरुमा सञ्चालित हुने वा क्षेत्रीय सन्तुलनमा स्पष्ट योगदान नपुर्‍याउने आयोजना/कार्यक्रम	न्यून

(ख) सामाजिक समावेशीकरण र लैंगिक मूलप्रवाहीकरणमा योगदानः (५ अंक)

क	सामाजिक र लैंगिक मूलप्रवाहीकरण, समानता र सशक्तीकरण (SDG 5) लाई प्रत्यक्ष तथा उल्लेख्य रुपमा बढावा दिने	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

६. आयोजनाको पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारी कार्य (१५ अंक)

क	<u>चालु आयोजनाको लागि</u> -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ८० प्रतिशत वा सो भन्दा माथी रहेको, वा -आगामी आ.व.मा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा **<u>नयाँ आयोजनाको लागि</u>** -आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य पुरा भएको।	अति उत्तम
ख	<u>चालु आयोजनाको लागि</u> -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ६५ प्रतिशत देखि ८० प्रतिशतसम्म रहेको, वा -आगामी दुई वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा **<u>नयाँ आयोजनाको लागि</u>** - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य अन्तिम चरणमा रहेको।	उत्तम

ग	चालु आयोजनाको लागि -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत देखि ६५ प्रतिशतसम्म रहेको, वा -आगामी तीन वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य भैरहेको।	सामान्य
घ	चालु आयोजनाको लागि -गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औषत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम रहेको, वा -आगामी चार वर्षसम्ममा पनि आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चितता नरहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि -आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य नभएको।	न्यून

क्षेत्रगत आधार

प्रमुख क्षेत्र तथा उपक्षेत्रहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्षेत्र	उपक्षेत्रहरु
१	आर्थिक क्षेत्र	अर्थ, उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ती, वन तथा वातावरण, पर्यटन, श्रम तथा रोजगार
२	कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था	कृषि विकास, पशुपन्छी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था
३	पूर्वाधार	सडक तथा अन्य यातायात, सहरी विकास, सिँचाई, सूचना तथा सञ्चार, उर्जा र प्रादेशिक पूर्वाधार विकास
४	सामाजिक क्षेत्र	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि, स्वास्थ्य तथा पोषण, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण, खानेपानी तथा सरसफाई र संस्कृति
५	सुशासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र	माथि उल्लेखित वर्गीकरणमा नपरेका अन्य सम्पूर् क्षेत्रहरु जस्तैः जनसंख्या, महिला तथा बालबालिका,आन्तरिक मामिला तथा न्याय, योजना तथा तथ्याङ्क र विपद व्यवस्थापन

क्षेत्रगत आधार अंक ३०

(अ) आर्थिक क्षेत्र

अर्थ, वन तथा वातावरण उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ति, पर्यटन र श्रम

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो वकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो समावेशी औधोगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य १३ (SDG 13) को जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षण गर्न, वा - दिगो विकासको लक्ष्य १५ (SDG 15) को वनको दिगो व्यवस्थापन, भूक्षयीकरणको रोकथाम, जैविक विविधताको क्षति रोक्न, वा - राजस्व वृद्धि र खर्च व्यवस्थापन गर्न	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

(आ) कृषि, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था

कृषि विकास, पशुपन्छी, सहकारी तथा भूमि व्यवस्था

२. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो वकास लक्ष्य २ (SDG 9)को दिगो समावेशी औधोगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्न, वा - दिगो विकासको लक्ष्य १५ (SDG 15) को वनको दिगो व्यवस्थापन, भूक्षयीकरणको रोकथाम, जैविक विविधताको क्षति रोक्न, वा	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

इ) सामाजिक क्षेत्र

शिक्षा, विज्ञान, तथा प्रविधि, स्वास्थ्य तथा पोषण, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण, खानेपानी तथा सरसफाई, संस्कृति

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२) दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य ३ (SDG 3) को स्वस्थ जीवन प्राप्तिका लागि बाल मृत्यूदर न्यूनीकरण गर्न, वा - मातृ मृत्यूदर न्यूनीकरण वा मलेरिया, क्षयरोग, HIV/AIDS नियन्त्रण गर्न, वा - दिगो वकास लक्ष्य ४ (SDG 4) को सबैको लागि समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्ति गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ५ (SDG 5) को लैंगिक समानता र महिला तथा किशोरीहरुको सशक्तीकरणमा योगदान पुर्‍याउने, - प्राथमिकत एवम् माध्यमिक तहमा छात्राः छात्रको अनुपात वृद्धि गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ६ (SDG 6) को खानेपानी र सरसफाई सेवाको उपलब्धताको दिगो सुनिश्चितता गर्न, वा - संस्कृति प्रवर्द्धन गर्न,	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

ई) पूर्वाधार क्षेत्र

(ऊर्जा, सिंचाई, सडक तथा अन्य यातायात, सहरी विकास, सूचना तथा सञ्चार तथा प्रादेशिक पूर्वाधार विकास)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य ७ ((SDG 7)) को दिगो र आधुनिक उर्जा सुनिश्चित गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो यातायात विकास गर्न, वा नवीन खोज गर्न र प्रविधि प्राप्ति गर्न - दिगो विकास लक्ष्य ११ (SDG 11) को सुरक्षित, सबल, समावेशी र दिगो सहर विकास गर्न	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

उ. सुशासन तथा अन्तरसम्बिन्धित क्षेत्र

जनसख्या, विपद् व्यवस्थापन, आन्तरिक मामिला तथा न्याय, शान्ति, योजना, तथा तथ्यांक

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदानः (१५ अंक)

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने	अति उत्तम
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरुप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

क	निम्न विषयहरुमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने - दिगो विकास लक्ष्य १० (SDG 10) को असमानता हटाउने, - सुशासन अभिवृद्धि गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य १३ (SDG 13) को जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षण गर्न, - दिगो विकास लक्ष्य १६ (SDG 16) को शान्ति सुरक्षा अभिवृद्धि गर्न, वा - न्यायमा सबैलाई पहुँच बढाउन, वा - जनसंख्या व्यवस्थापन गर्न, वा - विपद व्यवस्थापन गर्न, वा - योजना तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार र सुदृढीकरण गर्न	अति उत्तम
ख	माथिका विषयहरुमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रुपमा योगदान पुर्‍याउने	उत्तम
ग	माथिका सबै विषयहरुमा कम वा सामान्य योगदान पुर्‍याउने	सामान्य
घ	माथिका सबै विषयहरुमा योगदान नपुर्‍याउने	न्यून

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदानः १५ अंक

साधारण बजेटको प्राथमिकीकरण

क्र.सं.	आधार	अंक
१	जनतालाई प्रत्यक्ष सेवा गर्न सहयोग गर्ने	५
२	सुशासन कायम गर्न योगदान पुर्‍याउने	५
३	राजश्व वृद्धि गर्न सहयोगी कार्यहरु	५
४	विकास कार्यमा योगदान पुर्‍याउने	५
५	मानव संसाधन विकास, वातावरण संरक्षण र क्षेत्रीय सन्तुलनमा योगदान पुर्‍याउने	५
	जम्मा	२५

साधारण बजेटको भार प्रदान गर्ने तरिका

क्र.सं	योगदान	अंक
१	अति उच्च सहयोग पुग्ने	५
२	उच्च सहयोग पुग्ने	३.५
३	सामान्य सहयोग पुग्ने	२
४	सहयोग नपुग्ने	०

क्र.सं.	कुल प्राप्ताङ्क	प्राथमिकताक्रम
१	१७.५ वा सो भन्दा बढी अंक प्राप्त भएमा	पहिलो (P1)
२	१७.५ अंक भन्दा कम अंक प्राप्त भएमा	दोस्रो (P2)

अनुसूची- ३

दिगो विकासका लागि निर्धारण गरिएका १७ वटा लक्ष्य र समेटिएका प्रमुख पक्ष

क्र स	**बजेट तथा कार्यक्रममा** दिगो विकास लक्षको सांकेतिकरण	समेटिएका प्रमुख पक्ष
१	गरिवी विहीन	• गरिवीमा वाचेका मानिसहरुको अनुपातलाइ कम्तीमा आधा कमगर्ने • सवैकालागि सामाजिक संरक्षण प्रणाली लागु गर्ने र गरिवी जोखिममा रहेकालाइ समेट्ने • गरिवी जोखिमपूर्ण स्थितिमा रहेका मानिसहरुको क्षमता निर्माण गर्ने
२	शून्य भोकमरी	• सवै प्रकारका कुपोषणको अन्त्य गर्ने र किशोरी, गर्भवती र सुत्केरी महीला र अन्य व्यक्तिको पोषण संबन्धी आवश्यकतालाइ संवोधन गर्ने • कृषी उत्पादन क्षमता वृद्धि गर्न यस संवन्धी ग्रामणि पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि गर्ने • खाद्य वस्तु बजार र तत्संबन्धी कारोवारहरुको समुचित संचालन हुने गरी उपायको अवलंवन गर्ने
३	राम्रो स्वास्थ्य र समृद्ध जिवन स्तर	• नवजात शिशु र तत् संबन्धी कारोवारहरुको समुचित संचालन हुने उपाय अवलंवन गर्ने • परिवार नियोजन लगायत संबनधी कृयाकलापहरु संचालन गर्ने • सर्वसरलभ स्वास्थ्य सेवा, प्रभावकारी गुणस्तरीय र उचीत मूल्यमा औषधि र खोपमा पहुच पुर्‍याउने
४	गुणस्तरीय शिक्षा	• सवै किशोर तथा किशोरहिरुले निशुल्क, समतामूलक र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने • शिक्षामा लैगिक असमानताको अन्त्य गर्ने • दिगो विकास तथा दिगो जीवन शैली,मानव अधिकार र लैंगिक समानता संबन्धी शिक्षाका लागि ज्ञान र सीप प्राप्त गर्ने
५	लैगिंक समानता	• यौन शोषण लगायत सवै प्रकारका यौन हिंसाको उन्मुलन गर्ने , • राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक जीवनका

		निर्णायक तहमा महीलाका सहभागीता शुनिश्चित गर्ने, • सवै तहमा लैगिक समानतालागि कानूनहरुको अवलंवन गर्ने
६	स्वच्छ पानी र सरसफाइ	• सवैकालागि सुरक्षित तथा खर्चले धान्न सकिने मुल्यमा पिउने पानीमा पहुच पुऱ्याउने • सवैकालागि पर्याप्त तथा समतामूलक सरसफाइ स्वच्छतामा पहुच पुऱ्याउने • पानी तथा सरसफाई व्यवस्थापनको सुधारकालागि स्थानीय समुदायहरुको सहभागीता
७	खर्चले धान्न सकिने स्वच्छ उर्जा	• खर्चले धान्न सक्ने भरपर्दो र आधुनिक उर्जामा सर्वसुलभ पहुँच, • नविकरणीय उर्जामा प्रवर्धन
८	मर्यादित काम र आर्थिक वृद्धी	• सवै महीला र पुरुषकालागि पूर्ण एवं उत्पादनसील रोजगारी तथा मर्यादित कामकालागि समान ज्याला • दिगो पर्यटन प्रवर्धनकालागि नीतिहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन
९	उद्योग प्रवर्धन र पूर्वाधार	• आर्थिक विकास र मानव कल्याणलाई सघाउ पुऱ्याउने दिगो तथा वलियो पुर्वाधारको विकास • समावेसी तथा दिगो औद्योगिकरणको प्रवर्धन • धान्न सकिने कर्जा लगायतका वित्तिय सेवामा पहुँच
१०	असमानतालाई घटाउने	• उमेर, लिंग, अपांगता वा अन्य हैसियत जेसुकै भएपनि सवैकालागि सामाजिक तथा राजनैतिक समावेसीतालाइ प्रवर्धन • विभेदपूर्ण कानून, नीति र प्रावधानहरुको अन्त्य गर्ने लगायतकाकार्य • वृहत्तर समानता हासिल गर्न वित्तिय ज्याला संबन्धी र सामाजिक संरक्षण
११	सहरहरु र समुदायहरुको दिगोपना	• पर्याप्त, सुरक्षीत तथा खर्चले धान्न सकिने आवास र आधारभूत सेवामा पहँच, • सडक सुरक्षामा सुधार र दिगो यातायात व्यवस्थामा पहुँच ,

		• विपदका कारण हुने मृत्यु,प्रभावित व्यक्तिहरुको संख्या र आर्थिक क्षतिलाइ कम गर्ने
१२	उपभोग र उत्पादनमा जिम्मेवारिपना	• प्राकृतिक श्रोतहरुको दिगो व्यवस्थापन, • श्रोतमै फोहोर कम उत्पादन,न्यूनिकरण र रिसाइकिल संवन्धी, • दिगो विकास र जीवन शैली वारे जानकारी र सचेतना
१३	जलवायु संवन्धी कार्य	• प्राकृतिक प्रकोप र जलवायु परिवर्तन संबन्धी, • जलवायु परिवर्तन न्यूनिकरण,प्रभाव न्यूनिकरण तथा पूर्व चेतावनी • जलवायु परिवर्तन संबन्धी राष्ट्रिय नीति र रणनीतिहरु कर्यक्रममा समावेश
१४	जलमुनीको जीवन	भूपरिवेष्ठित देश सग सम्बन्धित नरहेको
१५	भूसतहको जीवन	• मरूभूमि विरुद्ध लड्ने र खडेरी तथा वाढी प्रभावित भरमी लगायत अन्य भूमि र माटोमा आएको क्षतिमा सुधार • दिगो विकासका लागि आवश्यक लाभहरु उपलव्ध गराउने • जैविक विविधता सहित तिनीहरको संरक्षणको सुनिश्चितता • संरक्षित जीवजन्तु तथा वनस्पतिको चोरी निकासीमा नियन्त्रण
१६	शान्ति,न्याय र सुदृढ संस्थाहरु	• कानूनी शासनको प्रवद्र्धन र न्यायमा सवेको पहँच, • भ्रष्टाचार तथा घुसखोरी घटाउने • जन्मदर्ता लगायतको कानूनी पहिचान सवैलाइ प्रदान गर्ने
१७	लक्ष्यहरुका निम्ति साझेदारहरु	• कर तथा राजस्व संकलनका निम्ति आन्तरिक क्षमतामा सुधार

अनुसूची- ४

बजेट तथा कार्यक्रममा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको सांकेतिकरण

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमाका लागि निर्धारण गरिएका सूचकहरूका आधारमा पहिचान गरिएका लैङ्गिक आवश्यकता र सरोकारहरूको सम्बोधन गर्ने, लैङ्गिक अन्तर कम गर्न र महिला सशक्तीकरणमा सहयोग पुग्ने गरी कार्यक्रमहरूको छनौट गर्नुपर्दछ । यस कार्यका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको वर्गीकरण र लैङ्गिक सूचकहरू तथा उपसूचकहरू निम्न अनुसार रहेका छन्-

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको वर्गीकरण

वर्गीकरणका आधार	उपादेयता	लैंगिक संकेत
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएका अङ्कभारको कूल योग ५० प्रतिशत भन्दा बढी भएमा	प्रत्यक्ष लैङ्गिक उत्तरदायी	१
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएका अङ्कभारको कूल योग २० वा सो भन्दा माथि तर ५० भन्दा कम भएमा	अप्रत्यक्ष लैङ्गिक उत्तरदायी	२
विभिन्न सूचकका लागि निर्धारण गरिएको अङ्कभारको कूल योग २० भन्दा कम भएमा	लैङ्गिक दृष्टिकोणले तटस्थ	३

उल्लेख गरिएका विभिन्न पाँचवटा सूचक र सो अन्तर्गत व्याख्या गरिएका उपसूचकहरूको कूल योगलाई १०० पूर्णाङ्क मानी तल उल्लिखित अङ्कभार प्रदान गर्नुपर्दछ ।

क. सं.	प्रमुख सूचक र उपसूचकहरू तथा परीक्षण सूची (चेक लिष्ट)	अङ्क भार
१.०	योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा महिला सहभागिता	२०
१.१	योजना कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमामा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	– योजना, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमाको क्रममा निम्न बमोजिमको व्यवस्था भएमा	९
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता ३३ प्रतिशत वा सो भन्दा बढी भएमा	६
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता २०—३२ प्रतिशत सम्म भएमा	५
	• निर्णायक तहमा महिला कर्मचारी र लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको संलग्नता २० प्रतिशत सम्म भएमा	२
१.२	कार्यान्वयनमा महिला सहभागिताको सुनिश्चितता	१२
१.२.१	कायक्रम कार्यान्वयनमा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	– कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कर्मचारी वा व्यवस्थापन/समन्वय समितिमा	

	निम्नानुसार महिलाका संलग्नता हुने व्यवस्था भएमा	
	• उत्तम (निर्णायक पदमा समेत ३३ प्रतिशत वा बढी)	४
	• मध्यम (निर्णायक पदमा समेत २० देखि ३२ प्रतिशतसम्म)	३
	• सामान्य (५ देखि १९ प्रतिशतसम्म)	२
१.२.२	कार्यान्वयनको (सरोकारवाला/उपभोक्ता समिति लगायत) निर्णायक तह लगायतमा महिलाको व्यवस्था	
	• उत्तम (निर्णायक तह र समितिमा ३३ प्रतिशत वा बढी)	३
	• मध्यम (निर्णायक तहमा ३३ प्रतिशत भन्दा कम तर समितिमा ३३ प्रतिशत वा बढी)	२
	• सामान्य (निर्णायक तह र समितिमा १० प्रतिशत देखि ३२ प्रतिशत सम्म)	१
१.२.३	महिलाको अनिवार्य उपस्थितिको व्यवस्था	
	योजना व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयन बैठकमा महिला पदाधिकारीहरूको अनिवार्य उपस्थिति हुन पर्ने व्यवस्था गरिएको भएमा	३
१.३	अनुगमनमा महिला सहभागिताको व्यवस्था	
	–अनुगमन योजनामा महिला वा लैङ्गिक विज्ञका सहभागिताका सुनिश्चितता	२
२.०	महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धि	२०
२.१	नीति निर्णय तथा कार्यान्वयन तहका महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धिको व्यवस्था	
	–समूह तथा समितिका महिला पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि निम्न कार्यक्रमको व्यवस्था भएमा	
	• कम्तीमा एक पटक निर्णय दक्षता अभिवृद्धि हुने कायक्रमको व्यवस्था	६
	• पुनर्ताजकी कार्यक्रमका व्यवस्था भएमा	५
	• कार्यक्रममा विशेष वर्गका महिलाहरूलाई लक्षित गरिएमा	४
२.२	क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रममा महिलाको सहभागिताको व्यवस्था	
	– गोष्ठी, तालिम, सचेतना, सीप विकास आदि कार्यक्रममा निम्नानुसार महिला सहभागी हुने व्यवस्था भएमा	
	• उत्तम (३३ प्रतिशत वा बढी)	६
	• मध्यम (२० देखि ३२ प्रतिशतसम्म)	५
	• सामान्य (५ दखि १९ प्रतिशतसम्म)	४
२.३	लैङ्गिक संवेदनशील विषयवस्तु÷परिवेश	
	–गोष्ठी, तालिम, सचेतना, सीप विकास कायक्रम आदिका विषयवस्तु लैङ्गिक	

	संवेदनशील भएमा	
	• लैङ्गिक सरोकारहरूलाई समेटिएका भएमा	८
	• परिवेश जन्य÷विशेष लैङ्गिक संवेदनशील प्रस्तुतिकरणको प्रावधान भएमा	६
३	कार्यक्रममा महिलाहरूको लागि लाभ तथा नियन्त्रणमा सुनिश्चितता (अन्य लक्षित वर्गका कार्यक्रममा समेत)	३०
३.१	महिलाहरूलाई लाभको (लाभान्वित महिलाको) सुनिश्चितता	
	–योजना तथा कार्यक्रमबाट तत्कालिन लाभ पाउने महिलाको अनुपात निम्नानुसार भएमा	
	• उत्तम (५० प्रतिशत वा बढी)	८
	• मध्यम (३० देखि ४९ प्रतिशतसम्म)	६
	• सामान्य (५ दखि २९ पतिशतसम्म)	४
३.२	महिलाहरूलाई लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिक अन्तर, (Gaps) महिलाको विशेष आवश्यकता र अवरोधहरूको पहिचान तथा सम्बोधन	
	–क्षेत्रगत निकायको कार्य सम्पादनमा रहेका लैङ्गिक अन्तर (Gaps), महिलाको विशेष रणनीतिक आवश्यकता र अवरोधहरूको (आर्थिक स्रोतमा कम पहुँच, कम शैक्षिकस्तर र हिंडडुलमा अवरोध) पहिचान गर्न र सो समाधान गर्ने कार्यक्रम भएमा	
	• उत्तम (माथि पहिचान गरिएका तीनवटै अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	५
	• मध्यम (माथि पहिचान गरिएका कुनै दुई वटा अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	४
	• सामान्य (माथि पहिचान गरिएका कुनै एक अवरोध सम्बोधन हुने भएमा)	३
३.३	महिलाहरूलाई लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिकमैत्री कार्यान्वयन संयन्त्र तथा वातावरण	
	–नीतिगत, संरचनागत तथा कार्य वातावरणलाई लैङ्गिकमैत्री बनाउन निम्न व्यवस्था भएमा	
	• ऐन, नियम, विनियम, कार्यविधि,निर्देशिका आदिलाई लैङ्गिकमैत्री बनाउन (समानता प्रबर्द्धन गर्न र विभेदकारी प्रावधान हटाउन) तथा कार्यस्थललाई महिला हिंसा मुक्त बनाउन (आचार संहिता, उजुरी सुनुवाई व्यवस्था) पहल गर्ने व्यवस्था उल्लेख भएका	५
	• महिलाका विशेष आवश्यकतालाई सम्बोधन गन भौतिक सुविधाका व्यवस्था भएका भए (भिन्न शौचालय, बच्चालाई स्तनपान गराउन	४

	स्थान, महिलामैत्री कार्यालय ले—आउट आदि)	
	• कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक उत्तरदायी सेवा प्रवाह सम्बन्धी क्रियाकलाप (लैङ्गिक समानता प्रबर्द्धन गर्ने कार्यक्रमहरूबारे जानकारीमूलक सूचना प्रवाहका व्यवस्था, नागरिक बडापत्र, भ्रमण, अभिमूखीकरण तालिम आदि व्यवस्था) का व्यवस्था भएमा	३
३.४	महिलाहरूलाई लाभका सुनिश्चितताका लागि बजेटका सुनिश्चितता	
	• लैङ्गिक समानता तथा समता प्रवर्धनका लागि पहिचान भएका कार्यक्रमका लागि प्रर्याप्त रकम विनियोजन गरिएका	३
	• लैङ्गिक समानता तथा समता प्रबर्धक कार्यक्रमका लागि विनियोजन गरिएका रकम सोही काममा खर्च हुने सुनिश्चितता भएमा	२
३.५	लैङ्गिक खण्डीकृत लाभको सुनिश्चितताका लागि लैङ्गिक अनुगमन, परीक्षण तथा प्रभाव मूल्याकनको व्यवस्था	७
	आयोजना कार्यक्रमका सबै तहमा निम्नानुसार लैङ्गिक खण्डीकृत सूचना र तथ्याङ्कको अभिलेखन राख्ने तथा प्रभाव मूल्यांकनका लागि निम्न बमोजिमको व्यवस्था भएमा	
४.०	• प्रतिफलमा महिला/पुरुषका भिन्न-भिन्न विवरण आउने गरी आयोजना/कार्यक्रमको अभिलेख राखेमा	२
	• मन्त्रालय, विभाग र मातहत निकायको कार्यसम्पादनका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा समिक्षामा लैङ्गिक समानता सम्बन्धमा भएका प्रगतिहरू निम्नानुसार समावेश भएमा	१
	(क) १ देखि ३.२ बुदा का सूचक तथा उपसूचकहरूमा उल्लिखित सवालहरू	१
	सम्बोधन भएको नभएको समिक्षा गरिएमा	
	(ख) लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्ने विनियोजित बजेट सोही काममा खर्च भए नभएको लेखाजोखा गरिएमा	१
	• समिक्षाबाट आएका सिकाइहरूका आधारमा आगामी वर्षका योजना/बजेट	१
	तर्जुमा गरिएमा	
	• सञ्चालित कार्यक्रमको लैङ्गिक परीक्षण (Audit), प्रभाव (Impact) मूल्याकन गर्ने व्यवस्था भएमा	२
	महिलाहरूको रोजगारी र आय आर्जन अभिवद्धि	२०
४.१	महिलाहरूको लागि रोजगारीको अवसरको उपलव्धता	
	सञ्चालित कार्यक्रमबाट तत्काल सिर्जित रोजगारीमा सहभागिताको सुनिश्चितता निम्नानुसार भएमा	

	• उत्तम (३३ प्रतिशत वा बढी)	८
	• मध्यम (२० देखि ३२ प्रतिशत सम्म)	६
	• सामान्य (५ दखि १९ प्रतिशत सम्म)	४
४.२	आयआर्जनको वैकल्पिक अवसर वा वृत्ति विकासका अवसर सिर्जना हुने भएमा	
	–सञ्चालित कार्यक्रमबाट तत्काल सृजित रोजगारी बाहेक आय आर्जनको वा वृत्ति विकासका अन्य बैकल्पिक अवसरहरू सिर्जना हुन सक्ने अवस्था भएमा (जस्तैः विभिन्न प्राविधिक तथा सीप विकास सम्बन्धी कार्यक्रमबाट सिर्जना हुने वृत्ति विकास र बजार विकासा लयायतका कारण सिर्जित वैकल्पिक अवसर आदि)	७
४.३	समान ज्याला दर	
	–उपलव्ध रोजगारीमा महिला र पुरुषका लागि समान ज्यालाका सुनिश्चितता भएमा	५
५.	महिलाहरूका समयको प्रयोगमा गुणात्मक सुधार तथा कार्य बोझमा कमी	१०
५.१	कार्यसम्पादनमा सहजता र समयको बचत तुरुन्त लाभ हुने तथा महिलाका समय बचत हुने नयाँ प्रविधि, तौर तरिकाको प्रयोगका व्यवस्था भएमा (जस्तैः घुम्ती बैंक, खानेपानी, सडक, सिंचाई, स्कूल जान नपाएका युवा युवतीहरूलाई अनौपचारिक शिक्षा, कार्य स्थलमा स्कुल, स्वास्थ्य सवा, नयाँ महिलामैत्री प्रविधिहरू, आदि)	४
५.२	परम्परागत भूमिका परिवर्तनका लागि दीर्घकालीन परिणाममूखी प्रयास भएमा	६
	– परम्परागत भूमिका परिवर्तनका लागि निम्न बमोजिमका प्रयास भएमा	
	• विभिन्न क्षेत्रमा परम्परागत रुपमा गरिने श्रम विभाजन भन्दा भिन्न प्रकृतिका कार्यमा (मूल्य तथा स्तर अभिवृद्धि सहित) महिलाहरूको भूमिकामा रुपान्तरण हुने व्यवस्था भएमा	२
	• महिलाहरूको अवैतनिक कामको महत्व, घरायसी काममा महिलाका विशेष बोझ बारे प्रशिक्षण तथा प्रचार सामग्रीमा छलफल भएमा)	२
	• यस्ता घरायसी काममा पुरुषको सहभागिता अभिवृद्धि गरी सहकार्यका भावनालाई प्रोत्साहन गर्न सकारात्मक व्यवस्था भएमा	२

<u>द्रष्टव्य:</u> माथि विभिन्न उपसूचकहरूका लागि परीक्षण सूचीमा निर्धारण गरिएको प्रतिशतका हिसाव गर्दा दशमलवमा आएमा ०.५ भन्दा कम भएमा तल्लो पूर्ण अङ्कमा र ०.५ वा सो भन्दा माथि आएमा माथिल्लो पूर्ण अङ्कमा गर्नुपर्नेछ । मापदण्डका लागि तोकिएका न्यूनतम अवस्था पनि विद्यमान नभएको अवस्थामा कार्यक्रमले कुनै अङ्क पाउने छैन । उदाहरणका लागि प्रतिशत गणना गर्दा १५.४ आएमा सोलाई १५ पूर्ण अङ्कमा तर १५.५ वा दशमलव पछिका अङ्क सो भन्दा बढी भएमा १६ पूर्ण अङ्कमा गणना गर्नुपर्दछ ।

अनुसूची-५
जलवायु परिवर्तन बजेट र यसको संकेत गर्ने तरिका

पृष्ठभूमि

नेपालमा जलवायु परिवर्तन र त्यसका चुनौतीहरू देखापर्न थालेको र यसबाट जलस्रोत, कृषि तथा खाद्यान्न, वन तथा जैविक विविधता, भौतिक पूर्वाधार, जनस्वास्थ्य र पर्यटन लगायत जीविकोपार्जनका संसाधनहरू अत्याधिक मात्रामा प्रभावित हुँदै गइरहेकोले जलवायु परिवर्तनको विषय महत्वपूर्ण र चिन्ताको विषय बनेको छ । जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले यो प्रदेश पनि अति नै संवेदनशील प्रदेश रहेकाले नेपाल सरकारको जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ ले समटेका विषयहरूलाई अगाडि बढाउने सन्दर्भमा प्रदेश सरकारले आवश्यक संस्थागत संरचना र बजेट कार्यान्वयन पक्षलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

जलवायु बजेट कोडले सम्बोधन गर्ने विषयहरू

जलवायु परिवर्तन बजेट कोडको प्रयोगले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यको कार्यान्वयनको सिलसिलामा आइपर्ने आर्थिक दायित्वको सन्दर्भमा निम्न प्रश्नहरूलाई सम्बोधन गर्न सघाउने छः

- के कस्तो खर्चलाई जलवायु परिवर्तनमा भएको खर्च मान्ने,
- जलवायु परिवर्तनका सन्दर्भमा हुने पूँजीगत खर्च वा सालबसाली खर्चलाई जलवायु परिवर्तनमा भएको खर्च मान्ने कि नमान्ने ?
- जलवायु परिवर्तनका लागि हुने खर्च कार्यान्वयन स्तरसम्म पुगेको छ छैन भन्ने कुराको कसरी यकिन गर्ने ?
- क्षेत्रगत (Sectorwise) जलवायु परिवर्तन कार्यलाई कसरी अघि बढाउने ?
- जलवायु परिवर्तन कार्यको लागि प्रदेश तहमा आवश्यक पर्ने समन्वयलाई कसरी सरल र प्रभावकारी बनाउने ?
- जलवायु परिवर्तनकालागि गरिने लगानीलाई दीगो बनाउन विभिन्न क्षेत्रबाट प्राप्त हुने सहयोगलाई कसरी हार्मोनाइज गर्ने ?

जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू

निम्न कार्यक्रमहरूलाई जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित कार्य मानी ती कार्यक्रमहरूमा हुने वा भएको खर्च खाकामा उल्लेख भए बमोजिम निम्न बमोजिम **"जलवायु परिवर्तन बजेट कोड"** प्रयोग गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

१. प्राकृतिक सम्पदाको दीगो व्यवस्थापन गर्ने तथा हरियाली अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम,
२. भू–उपयोग योजना तथा जलवायू परिवर्तनको असरलाई थेग्न सक्ने (Resilient) भौतिक पूर्वाधारको बिकास कार्यक्रम,
३. जलवायु परिवर्तनको कारणबाट मानव स्वास्थ्यमा देखापर्ने नकारात्मक प्रभावलाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने कार्यक्रम,

४. जलवायु परिवर्तनको कारणबाट खतरामा परेका जिव (Endangered Species) र जैविक विविधता,

५. हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने गरी गरिएको फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रम,

६. उर्जा, सिंचाई र स्वच्छ खानेपानीका लागी जलस्रोतको दीगो उपयोग गर्ने कार्यक्रम,

७. खाद्य स्वच्छता (Safety) तथा सुरक्षा (Security) सँग सम्बन्धित कार्यक्रम,

८. जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न विपद जोखिमलाई न्यून गर्ने,

९. हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने तथा न्यून—कार्वन उत्सर्जन गर्ने उर्जाको प्रयोग गर्नका लागी पुनर्विकरणीय एवं वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन, प्रयोग तथा यस सम्बन्धी प्रविधिको विकास गर्ने कार्यक्रम ।

१०. जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित सूचना, शिक्षा, सञ्चार, अनुसन्धान तथा विकास एवं तत्थ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कार्यक्रम ।

११. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धमा आवश्यक नीति, कानून एवं कार्य योजना तयार गर्ने कार्यक्रम।

जलवायु बजेटको सांकेतीकरण

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका कार्यक्रमहरू अर्थात हरित गृह ग्याँसको उत्सर्जन कम गर्ने वा बढ्न नदिने, वायुमण्डलमा भएको हरित गृह ग्याँस प्रसोचन गर्ने, जलवायु परिवर्तनको कारणबाट मानवीय तथा प्राकृतिक प्रणालीमा पर्ने प्रभावको सामना गर्ने क्षमता अभिवृद्धि वा अनुकूलन गर्ने जस्ता कार्यहरूमा निम्न बमोजिम खर्च भएमा वा हुने भएमा निम्न बमोजिमको जलवायु बजेट कोड (संकेत) प्रयोग गर्ने ।

खर्चको अनुपात	उपादेयता	बजेटमा उल्लेख हुने कोड (संकेत)
५० प्रतिशत भन्दा बढी खर्चहुने भएमा	प्रत्यक्ष	१
२० प्रतिशत देखि ५० प्रतिशतसम्म खर्च हुने भएमा	अप्रत्यक्ष	२
२० प्रतिशत भन्दा कम खर्च हुने भएमा वा प्रस्तावित कार्य जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित नभएमा	तटस्थ	३